د پوهنې وزارت

پښتو

یوولسم ټولګی

پښتو — یوولسم ټولګی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

پښتو

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو ژبې او ادبیاتو څانګې د درسي کتابونو مؤلفین

اېډېټ کوونکي: د پښتو ژبې د اېډېټ ډیپارټمنټ غړي

ټولګی: یوولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای:

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښېونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شمېره	سرليکونه	مخ
لومړی لوست	مناجات	۱
دو يم لوست	سيرت النبي ﷺ	۵
دريم لوست	د سولې ارزښت	۱۱
څلورم لوست	ځوانان او نوی نسل	۱۵
پنځم لوست	تشبيه (د بيان علم)	۱۹
شپږم لوست	پيغله ملالۍ	۲۷
اووم لوست	ډرامه څه ته وايي؟	۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	سرلیکونه	مخ
اتم لوست	بایزید روښان	٤١
نهم لوست	په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر	٤٩
لسم لوست	ترکیب او له جملې سره د هغه توپیر	٥٧
یوولسم لوست	پښتو قصیده ((شیخ اسعد سوري))	٦٣
دولسم لوست	چاپېریال ساتنه	٧١
دیار لسم لوست	د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره	٧٥
څوار لسم لوست	په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه	٩١
پنځلسم لوست	ژمنه: یوه روزنیزه کیسه	٩٧
شپاړسم لوست	د پښتو لیکنښو سمه کارونه	١٠٣
اووه لسم لوست	قیام الدین خادم	١١١
اتلسم لوست	پښتو ادبي سبکونه	١١٩
نولسم لوست	لور ته د چارلي چاپلین لیک	١٢٥
شلم لوست	نشه یي توکي (هیروین)	١٣١
یو ویشتم لوست	درواغجنه ونه	١٣٧
دوه ویشتم لوست	ارزاني خویشکی	١٤٥
درویشتم لوست	د معلولیت عوامل	١٥٣
څلور ویشتم لوست	مراد علي صاحبزاده (رح)	١٥٩
پنځه ویشتم لوست	په پښتو ادب کې د مېرمنو ونډه	١٦٧
شپږ ویشتم لوست	یوهان ولفگاگ فون گویته	١٧٧
اووه ویشتم لوست	د بشري حقونو تاریخچه	١٨٥
اته ویشتم لوست	ادبي معاصر نثر	١٩١
	وییپانګه	٢٠١
	اخځلیکونه	٢١١

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُناجات

په مخکنیو ټولګیو کې مو د کتاب پیل په شعري ژبه د خدایﷻ په حمد اوستاینه کاوه. په دې ټولګي کې غواړو دا کتاب خدایﷻ ته پر مناجاتو پیل کړو.

مُناجات د میم په پیښ لوستل کیږي. له خدایﷻ څخه، د هغه له ستاینې او شکر سره یوځای، د یوه حاجت د سرته رسېدو او د اړتیاوو د پوره کولو غوښتنه ده. په دې معنا چې له خدایﷻ سره راز او نیاز، پټې او ورو خبرې کول له مُناجات څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُناجات په اسلام کې خپل ځانګړی ځای او اوږده مخينه لري. پر خدای جل جلاله مينو صوفيانو او فقيرانو له خپل خدای سره په ډېر عجز او نياز خبرې کړي او له هغه ذات څخه يې د خپلو حاجتونو د پوره کېدو غوښتنې کړې دي. په دې هکله زياتې بېلګې شته.

د بيتې نيکه مُناجات د هغې غوره بېلګه ده. بيتې نيکه په ويل:

((لويه خدايه، لويه خدايه!
ستا په مينه په هر ځايه،
غر ولاړ دی درناوی کې،
ټوله ژوي په زاری کې،
دلته دي د غرو لمنې،
زمور کېږدی دي پکې پلنې،
دا وګړي ډېر کړې خدايه!
لويه خدايه، لويه خدايه!...))

کله چې د مُناجات کلمه واورئ، څه شی در په زړه کېږي؟

لاندې متن د مُناجات يوه بېلګه ده:

الهي، زه څه نه لرم چې تاته يې وړاندې کړم، لاسونه مې تش او سترګې مې ټيټې دي. د ګناهونو پېټی مې پر اوږو لا پسې درنديږي. ته په خپل فضل اوکرم زما لاس ونيسه او له دې ډارونکي او خطرناك ګړنګه مې راوباسه. سترګې مې پر خپل نور روښانه کړه. په زړه کې مې د عقل ډيوه بله کړه. د خلاصون او فلاح لار راوښيه. تاته د منلو او مقبولو کسانو د لارې لاروی مې کړه، له ځانه مې پردی او خپل ځانته مې نژدې کړه.

الهي، کومه ژبه به ستا ثنا ته ورسېدای شي؟ کوم عقل به ستا صفت وکړای شي؟ کوم شکر به ستا له احسان سره برابري وکړای شي؟ کوم بنده به ستا له شان سره لايق ستا عبادت وکړای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربه، ای له ما څخه ماته نژدې او له ما څخه پر ماباندې مهربانه! ... ما وبخښنه، له ماسره له خپل کرم نه کار واخله، زما عمل ته مه ګوره، زما تر وسې راباندې بار واچوه، هغسې نه چې زما ترمخه دې پر نورو اچولی وو.(*) زما له شان سره برابره معامله راسره وکړه، زما کړه پرما تاوان او ستا کرم پر ما احسان!

الهي! ته زموږ حال وينې، زموږ بې وسي هم وينې. بې له تا چاته مخ واړوو؟ بې له تا چاته فریاد وکړو او له چا مرسته وغواړو؟ ته مو عرض واخلې او ته مو حال سم کړې!

الهي! موږ ګنهکار یو، موږ شرمسار یو، چاته ورشو؟ له هر باطله بېزار یو. تاته ژاړو، سر په اذکار یو، نه په یو ځلې، بل په وار، وار یو، په سل، سل ځلې، په زړ، زړ وار یو!

الهي! ته مو د رحمت پر اوبو پرېمنځه. الهي! ته مو د غفلت له خوبه راویښ کړه. الهي، که ویښ یو ته مو په سد کړه. الهي! که په سد یو، ته عقل راکړه، ته پوهه راکړه، ته مو هوښيار کړه!

الهي! که ګنهکار یو، ستا ګنهکار یو، ستا رحمت ته سترګې په لار یو، له نورو دروازو بېزار یو!

الهي! موږ ژوندي یو، خو په ژوند نه پوهېږو، ته مو په ژوند پوه کړه، ته مو په ژوند ښاد کړه، ته مو وجدان او ضمير ویښ کړه. ته مو د عقل سترګې بینا کړه. پر ښو او بدو مو ته اګاه کړه!

الهي ستا دربار ته بيا راغلم، بيا راځم او بيا به راځم، خو لاسونه مې تش دي، په تشو لاسونو راځم. ته مې تش لاسونه بېرته مه لېږه!

د متن لنډيز:

مُناجات د خدایﷻ یاد او له هغه ذات سره خبرې کول دي. له هغه سره خپل راز شریکول دي. له هغه لوی ذات څخه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو غوښتل دي. هغه ته خپله بېوسي څرګندول دي. هغه ته دا ویل دي، چې: ((لاحول و لا قوة الا بالله)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرګندونې

* د بقرې د سورت وروستيو آيتونو: ((لاتَحْمِلْ عَلينا اِصْراً كما حَمَلْتَهُ...)) ته اشاره ده.

** لاحول و لا قوة الا بالله، د الله ﷻ (له مرستې پرته) د (ښو) د کولو او د (بدو) د نه کولو هيڅ وس نه لرم. يعنې د الله ﷻ له مرستې پرته له ګناه څخه د مخ ګرځولو او د نيکو کارونو د سرته رسولو وسه نه لرم.

فعاليتونه

۱ـ دوه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي په وړاندې راشي او د مُناجات په اړه دې خرګندونې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې په پورته يوه مُناجات خبرې وکړي، معنا دې څرګنده او د هغو يو تن استازی دې مهم ټکي وليکي او په ټولګي کې دې يې ولولي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه پورته مُناجات په خوږه ژبه د نورو په وړاندې ديکلمه کړي.

٤ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ژمي رخصتۍ يې څنګه تېره کړې ده.

۵ـ څلور تنه نور زده کوونکي دې د روان نوي تعليمي کال په اړه پر خپلو پلانونو وغږيږي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د پورته مُناجات په څېر څو کرښې مُناجات وليکي او په بله ورځ دې يې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ستر پيغمبر ﷺ سيرت

د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمدﷺ سيرت د راتلونکو نسلونو روزنې ته خورا مهم دی، مسلمانان د خپل استمرار، دعوت او بقا عوامل په همدې اخلاقو کې ويني. د پيغمبر ﷺ اخلاقو ته ډېر ژور پام هغه راز رابرسېره کوي چې د تاريخ د بدلون لامل شو. که څوک د حضرت پيغمبرﷺ سيرت او اخلاقو ته پام وکړي، نو د هغه په دې وينا به پوه شي: ((زه په خپلو لاسونو داسې يو امت روزم چې راتلونکی تاريخ په لاس کې واخلي.)) حضرت پيغمبرﷺ د ناخوالو په وړاندې د زغم او حوصلې، پر حق ټينګار او د نړۍ له لوړو او ژورو سره د مخامخ کېدو پر مهال په استقامت داړ او اطمينان کې ساری نه درلود. په زړه سوي، نرمۍ او بزرګوارۍ کې يې په دې نړۍ کې له موجودو مفاهيمو لوړ ځای درلود. هغه د دې لپاره پيدا شوی و چې پر پېښو او حوادثو بريمن شي؛ انساني نړۍ ته سمون ورکړي؛ انسانانو ته د يوه او واحد خدای جل جلاله د عبادت بلنه ورکړي او خلک سمې لارې ته راوبولي. له دې امله حضرت محمدﷺ تل د بشر په تاريخ کې د الهام منبع او سرچينه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت محمد مصطفیﷺ وروستی پیغمبر دی. هغه د نیکو او غوره اخلاقو یوه نمونه وه. د هغه همدا غوره او نیک صفتونه وو چې د اسلام سپېڅلی دین د نړۍ په گوټ گوټ کې خپور شو. نن د نړۍ په بېلا بېلو هېوادونو کې له یو نیم ملیارد څخه زیات مسلمانان ژوند کوي او ورځ په ورځ دا لړۍ لا پسې پراخېږي. د اسلام ستر پیغمبر د اخلاقو او غوره صفتونو داسې یوه ممتازه څېره وه چې په لیک کې نه ځایېږي. د خلکو زړونه د هغه له درناوي ډک دي او ساتل یې د ایمان جزء یا برخه بولي؛ ځکه یې د سر او مال په بیه ساتي.

حضرت محمد مصطفیﷺ یو پیاوړی، نیک خویه، زړه سواند او مهربان شخصیت و. حضرت باري تعالی د اسلام ستر پیغمبر ته فرمایلي دي: ((وَ اِنَّکَ لَعَلٰی خُلُقٍ عظیم.)) په رښتیا چې ته د عظیمو او لوړو اخلاقو خاوند یې. حضرت محمدﷺ فرمایلي دي: ((بعثت لاتمم مکارم الاخلاق))، یعنې زه د دې لپاره گومارل شوی یم چې نېک او غوره اخلاق د بشپړتیا پولې ته ورسوم.

په سیرة النبي کې د اسلام د ستر پیغمبر د صورت او سیرت په اړه راغلي دي. ((نوراني څېره او غوره اخلاق یې درلودل. زړه راکښونکی او ښکلی سړی و. سترگې یې ډېرې تورې، باڼه یې لوړ، وروځې یې کږې او نښتې وې. د چوپتیا په وخت کې به یې وقار څرگند و. که خبرې به یې کولې، نو د سترتوب نښې به پکې څرگندېدې. خوږ ژبی و، ډېرې خبرې یې نه کولې. ونه یې نه ډېره لوړه او نه ډېره ټیټه وه. ملگرو یې ډېر زیات درناوی کاوه. د خبرو پر مهال به ورته ټولو غوږ نیولی وو او د امر پرمهال به یې یو له بل څخه مخکې کېدل. د هغه د امر په سرته رسولو کې به له ځانه تېرېدل. خوا به یې تل له یارانو ډکه وه، نه به یې تندی تریو و او نه به یې د چا عیب لټولو. بښونکی، له زغمه ډک او رښتیا ویونکی و. د وعدې په سرته رسولو کې تر ټولو مخکښ و. په لومړۍ لیدنه کې به یې هر چاته هیبت او پرتم څرگندیده. چا چې به ورسره خبرې کولې، نو په مینه به یې ورسره پیدا کېده... .))

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اکرمﷺ ډېره فصیحه او بلیغه ژبه درلوده. ډېرې څرګندې، معنا لرونکې او بې تکلفه خبرې یې کولې. د عربي ژبې په ټولو ګړدودونو پوهېده او له هر چاسره به یې د هغه په ګړدود خبرې کولې. په کلمو کې یې رڼایي نغښتې وه. الهي وحې هم په دې کار کې د هغه مرستندویه وه. زغم او حوصله مندي، عفو او د ستونزو او کړاوونو په وړاندې صبر، هغه صفتونه وو چې خدایﷻ هغه ته ورکړي وو؛ ځکه سره له دې چې حضرت رسول اکرمﷺ ډېر کړاوونه ولیدل، خو بې صبره نشو او د ناپوهانو او جاهلانو د افراط په وړاندې یې له حلم او نرمۍ پرته هېڅکله بل کار و نه کړ.

هر وخت به چې د اسلام د ستر پیغمبر مخې ته دوه کارونه پراته وو، نو ډېر اسانه به یې ترې غوره کاوه، په دې شرط چې ګناه به پکې نغښتې نه وه. هېڅکله یې له چا څخه غچ نه اخیست، مګر داچې شریعت به تر پښو لاندې شوی و. د خدای رسول له قهر او غوسې ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخا کې داسې مقام درلود چې د بل چا وسه ورته نه رسېده. وایي له رسول اکرمﷺ څخه داسې شی نه و غوښتل شوی چې هغه یې په وړاندې ((نه)) ویلي وي. ګران پیغمبر تر ټولو زړور و او تل به په سختو شرایطو کې حاضرېده.

هغسې چې دوستانو او دښمنانو پرې اعتراف کړی دی، حضرت محمدﷺ بخښونکی، پاک لمنی، رښتینی او امین شخصیت و. له پیغمبرۍ د مخه د امین لقب ورکړ شوی و. له اسلام د مخه د جاهلیت په دورې کې د عدل لپاره له هغه څخه مرسته غوښتل کېده. حضرت محمدﷺ تر ټولو متواضع او له لویۍ لیرې و. هغه نه غوښتل د پاچاهانو په څېر یې مخې ته خلك پورته شي. له خپلو اصحابو سره د یوه عادي شخص په توګه کښیناسته. خپل شخصي کارونه به یې په خپله کول؛ جامې به یې په لاس ګنډلې او پیوندولې؛ خپلې مېږې یې لوشلې؛ په خپلو وعدو ولاړ و او تل یې له زړه سوي کار اخیست. په معاشرت، ادب او نیکو اخلاقو کې تر ټولو د مخه و. پیغمبر اکرمﷺ بده ژبه نه کاروله، پر چا یې لعنت نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايه. په بازار او لاروکې يې په لوړ غږ خبرې نه کولې. بدي ته يې په بدي ځواب نه ورکاوه، بلکې په عفوې او بخښنې به يې ځوابوله. هېڅکله يې څوک نه پرېښودل چې د درناوي په نامه يې شاته روان شي. په خوړو او جامو کې يې له خپلو خادمانو او لاس لاندې کسانو سره توپير نه درلود. له اړتيا پرته يې خبرې نه کولې. د هرقوم مشر يې د هغه قوم مشر ګاڼه او د هماغه قوم پر مشرۍ يې ګومارلو. د نيکۍ قدر يې کاوه او پر هغې يې ټينګار کاوه. له بدۍ يې کرکه کوله. کار يې په ډېر اعتدال سر ته رساوه، اختلاف او مجادله يې نه کوله. نژدې ياران يې تر ټولو غوره خلک وو. هغه ته تر ټولو ګران هغه څوک و چې تر نورو زيات له خدايه وېرېده. د هغه چا منزلت يې لوړ ګاڼه چې تر نورو يې له خلکو سره زياته مرسته، همکاري او غمخوري کوله. په مجلسونو کې يې د ځان لپاره کوم ځانګړی ځای نه ټاکه. د خلکو په منځ کې به په يوه خالي ځای کې کښېناسته. ټولو ناستو خلکو ته به يې يو ډول پام کاوه چې په غونډې کې ناست کسان ونه وايي تر هغه ورته بل سړی غوره دی. پيغمبرﷺ په غونډو او مجلسونو کې تر ټولو باوقاره شخصيت و. لاس او پښې يې هرې خوا ته نه غځولې. خندا يې يوازې يوه موسکا وه. خبرې يې له اندازې لرې او ډېرې نه وې.

حضرت پيغمبرﷺ په ډېرو بې نظيرو صفتونو او کمالونو ښکلی شوی و، خدای ښه ادب ورکړی او خطاب يې ورته کړی و: ((و انک لعلی خلق عظيم))

دې اخلاقي ځانګړتياوو د خلکو زړونه حضرت پيغمبرﷺ ته داسې نژدې کړل؛ داسې د خلکو په زړونو کې محبوب او داسې يو لاربښود ترې جوړ شو چې د قوم سرکشي او غرور يې په نرمۍ بدل او ډلې، ډلې د خدای په دين مشرف شول او نن پېړۍ پېړۍ وروسته د هغه مينه، محبت او درناوی د هر مسلمان په زړه کې څپې وهي. (صلی الله عليه وسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

نبوي اخلاق په حقیقت کې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه عبارت دي چې هغه یې د وینا، کړنې او تګلارو له لارې بشري ټولنې ته وړاندې او په پایله کې یې د ژوند معیارونه بدل کړل. نیکي او ښه چلند یې د بدی او ناوړه چلند پر ځای دود کړ. خلک یې له ظلمت او تیارې څخه رڼایی ته رهنمایي کړل؛ بنده ګان یې د بنده د بنده ګی پرځای د واحد خدای بنده ګی ته راوبلل. د تاریخ تګلوری یې برابر او سمې لارې ته سیخ کړ او په بشري نړی کې یې د ژوند لاره بدله کړه؛ خو په دې ټکي پوهیدل له دې پرته شوني نه دي، تر هغه چې د پیغمبر اکرمﷺ له رسالت څخه د د مخه وخت حالتونه د هغه جناب له رسالت څخه له راوروسته حالت او بدلونونو سره پرتله نشي.

فعالیتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او د حضرت محمدﷺ د غوره اخلاقو په اړه دې دوه، دوه دقیقې وینا وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې په پنځو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د اسلام پر دین د خلکو د مشرف کېدو د لامل په توګه د حضرت رسول اکرمﷺ د اخلاقو په ارزښت غور وکړي، خپلې موندنې دې تنظیم کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه د نورو زده کوونکو په وړاندې ولولي او ټول زده کوونکي دې پرې آزاد بحث وکړي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او لاندې کلمې دې د متن په مناسبو ځایونو کې وکاروي او نورو ته دې واوروي.

ګناه، ستر، غوره، زړور، پراته، غچ ، آسان، وسه ، تر ټېنو لاندې ، ګران، نغښتې، ورکړه، غوسې، حاضرېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرکله به چې د اسلام د.... پیغمبر مخې ته دوه کارونه ... وو، نو ډېر .... به یې ترې ... کاوه، په دې شرط چې ... به په کې .... نه وه. هېڅکله یې له چا څخه ... نه اخیست، مګر داچې شریعت به ...... شوی و. د خدای رسول له قهر او.... ډېر لیرې و. حضرت محمدﷺ په ورکړه او سخاکې داسې مقام درلود چې د بل چا ... ورته نه رسېده. ... پیغمبر تر ټولو... و او تل به سختو شرایطو کې .....

٤ـ د محمدﷺ وینا او عمل ته څه وایې؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

٥ـ که د زده کوونکو په ډله کې د کوم یو نعت یاد وي، د ټولګي په وړاندې دې په خواږه آواز ولولي.

٦ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې په متن کې پنځه ګونې یاګانې ولټوي او د هغوی اړوندې کلمې دې نورو ټولګیوالو ته ولولي. بل زده کوونکی دې په متن کې ساده بیانیه جملې او دریم تن دې مرکبې جملې پیدا او نورو زده کوونکو ته دې په ګوته کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د رسول اکرمﷺ د اخلاقو په اړه لس کرښې مقاله ولیکي او په بله ورځ دې ټولګي ته راوړي.

پاکه عقیده، حیا او عفت، له هېواد سره مینه د ایمان له نښو نښانو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سولې ارزښت

هغسې چې ژوند د کار نوم دی، سوله د ژوند نوم دی. د ژوند لپاره کار اړین دی. که کار نه وي، سړی که ژوندی هم وي، په مړو شمار دی. ژوند او کار یو د بل لاَزم او ملزوم دي. چېرته چې ژوند وي، هلته کار وي؛ چېرته چې کار وي، هلته ژوند وي. بې له کاره ژوند معنا نه لري. همداسې سوله درواخلئ. سوله د ژوند نوم او ژوند د سولې نوم دی. که سوله نه وي، ژوند تریخ دی. که سوله نه وي ژوند، ژوند ته نه پاتې کېږي. که سوله نه وي، ژوند به څه ارزښت ولري؟ د سولې ارزښت هغه مهال ډېر څرګند دی چې یو ولس په جګړې کې ښکېل وي. د هوسایۍ په ارزښت هغه مهال انسان پوهېږي چې په کړاو اخته شي.

د یوه سوله ییز ژوند ارزښت په څه شي کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوله ډېر پراخ مفهوم لري. سوله د انساني ژوند بنسټ جوړوي. سوله ژوند ته رنګ او خوند ورکوي، خو دا رنګ او خوند هغه مهال سړي ته څرګندېږي چې سوله نه وي. سوله له دوو تنو څخه نیولې، بیا د کورنۍ د غړو، قومونو او ولسونو او په پای کې د یوه هېواد دننه د استوګنو خلکو تر منځ د هغوی په ورځني ژوند اغیز کوي. که دوه تنه په خپل منځ کې پر یوه شي خوابدي شي، نو اړیکي یې شلېږي؛ که په یوې کورنۍ کې د پلار او مور، د مور او پلار او اولادونو یا د اولادونو په خپلمنځي اړیکو کې تاوتریخوالی راشي، ژوند یې تریخېږي.

که یو ولس په خپل منځ کې یو تر بله په جنګ جګړو بوخت وي، یا پر یوه خپلواک هېواد باندې پردي، برید او یرغل وکړي، نو عادي او ورځنۍ اړیکي یې شلېږي او ژوند یې له ستونزو سره مخامخ کېږي.

په پورته ټولو حالاتو کې د سولې نشتوالی ورځنی ژوند له خنډونو سره مخامخ کوي او د پرمختګ او سوکالۍ مخه یې نیسي. د جګړې په شرایطو کې د ژوند څرخ په ټپه درېږي. خلک وژل کېږي؛ ټپي کېږي؛ نیول کېږي؛ اسیران کېږي؛ بېکوره کېږي؛ مهاجرت او کډوالۍ ته اړایستل کېږي؛ کورونه او ښارونه په کنډوالو اوړي؛ کرنیزې ځمکې شاړېږي؛ د اوبه خور بندونه ویجاړېږي؛ ښوونځي تړل کېږي؛ پلرونه د زامنو جنازې خاورو ته سپاري او زاړه په ځوانانو نولېږي؛ روغتونونه ناروغانو اوټپیانو ته نشي رسېدای. همداسې بې شمېره نورې ناخوالې درواخلئ.

وګورئ، په جګړې کې ښکیلېدل او له سولې لاس په سر کېدل انسان له خومره ستر ناتار او کړاو سره مخامخ کوي. کله چې خولې وتړل شي، عقل او پوهه مغلوبه شي او پر ځای یې یو او بل د ټوپک د شپېلیو په خولو خبرې پیل کړي، نو ناخوالې زېږي او رڼا پر تورتم بدلېږي.

داسې کوم کار او مشکل نشته چې په خبرو حل نشي، خو که د خبرو د اورېدو لپاره غوږونه کاڼه نشي او ناپوهي پر پوهې برلاسې نشي، ځاني ګټې پر ملي ګټو لوړې ونه ګڼل شي، که د ځان تر څنګ نور هم ومنل شي، که زغم او ځان تېرېدنې ته د یوه بنیادي اصل په سترګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکتل شي، نو داسې کومه ستونزه او ربړه نه پاتې کېږي چې حل او هواره نشي.
سخ پر هغه چا، پر هغه قوم، ولس او پر هغه پرګنو چې ځان تر نورو لوړ نه ګڼي، د هر چا پوله او برید پېژني؛ سوله پر تاوتریخوالي، جنګ او جګړې غوره بولي؛ ټولې ربړې او ستونزې د جرګو پر ټغر هواروي.

د متن لنډیز:

سوله انساني اړتیا ده. سوله ژوند ته وايي. که سوله نه وي، ژوند تریخ وي. جګړه د شخړو او لانجو د حل لاره نه ده. شخړې په خبرو او جرګو هوارېږي. افغانان له جرګو سره لرغونې بلدتیا لري. خپل ټول تاوتریخوالی په خبرو لیرې کوي. پوهان او هوښیاران د ټویک د شپېلیو پر ځای په خولو خبرې کوي. د لاس غوټه په لاس پرانیزي. خپلو اولادونو او ماشومانو ته نیک او خوږ میراث پرېږدي. خپل هېواد او خپله خاوره ورته ګرانه وي. خپلو ځانونو او خپلو هېوادوالو ته د یو هوسا او سوکاله ژوند په لټه کې وي. هڅه کوي، خپل هېواد د سیمې او نړۍ د هېوادونو په لیکه کې ودروي. دا ټول هغه مهال شوني دي چې خپلمنځي دښمنۍ او تربګنۍ شاته پرېښودل شي او ټول په دې وینا عمل وکړي چې:
که زه وایم چې زه یم او ته وایې چې زه یم؛نه به ته یې نه به زه یم.
خو که زه وایم چې ته یې او ته وایې چې ته یې؛ هم به ته یې هم به زه یم.

فعالیتونه

۱ـ پنځه تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقیقې دې د سولې په اړه خبرې وکړي.
۲ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- سوله څنګه ټینګیږي؟
- د سولې په ټینګولو کې کومو اصولو ته باید پام وشي؟
- د سولې په اړه د خبرو اترو اساسي ټکي کوم دي؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپل نظر ولیکي او د هرې ډلې یو تن استازی دې په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي او له خپلو نظریو څخه دې دفاع وکړي.

۳ــ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي:

سوله، انساني، ژوند، بنسټ، سوله، رنګ او خوند، خوابدي، اړیکې، شلیږي، ژوند، ترخیږي.

٤ــ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د سولې په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

٥ــ لاندې اصطلاح ګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاح ګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د لاس غوټه په خولې پرانیستل؛ د ټوپک په شپېلۍ خبرې کول؛ د ژوند خرخ په ټپه درېدل، لاس په سر کېدل.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په هېواد کې د سولې او امنیت د ټینګولو په اړه خپل وړاندیزونه او نظریې ولیکي او بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

جګړه د هر ولس تدریجي ځان وژنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه او نوی نسل

هره ټولنه له ماشومانو، پېغلو، ځوانانو او زړو څخه جوړه شوې ده. هر یو یې پر خپل، خپل ځای ډېر ارزښت لري. ماشومان د سبا ورځې میندې او پلرونه دي. هغوی سمې او سالمې روزنې ته اړتیا لري. هغوی د خامې اوسپنې په څېر دي. هره بڼه چې مو زړه وي، هغه ترې جوړولای شئ. پېغلې او ځوانان د عقل او متې زور لري. هغوی د یوې ټولنې د ملا تیر جوړوي. که سم وروزل شي، د ټولنې ښه معماران به وي. که پام ورته نه وي شوی، نو کېدای شي د ټولنې بنسټونه ونړوي او پر بله یې واړوي. مشرانو او زړو خلکو تر شا ډېرې تجربې او د ژوند خوږې او ترخې پریښې دي. هغوی د درناوي وړ دي.

پېغلې او ځوانان څنګه د یوې ټولنې بنسټ ټینګولای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغلې او ځوانان د يوې ټولنې د ملا تير جوړوي. رګونه په بدن کې ستر ارزښت لري. پاکه وينه له زړه څخه د بدن ټولو ځايونو ته رسوي او په بدل کې يې کارېدلې وينه د تصفيې لپاره زړه ته لېږدوي.

پېغلې او ځوانان همداسې درواخلئ. هغوی د ټولنې تر ټولو ستر او ارزښتمن پوړکی دی. څومره چې هغوی په ښوونه او روزنه ښه سمبال وي؛ څومره چې يې روزنه او تربيه رغنده او سالمه وي؛ څومره چې د ټولنې د خواخوږۍ احساس ورسره وي؛ په هماغه اندازه به د ټولنې لپاره د هغوی ارزښت او اهميت زيات وي. د ټولنې لوړوالی او ځوړوالی د پېغلو او ځوانانو په سمې روزنې، نيکو اخلاقو او لوړ احساس پورې اړوند دی. په يوې ټولنې کې د ناخوالو په وړاندې بې توپيره پاتې کېدل د پېغلو او ځوانانو ارزښت راټيټوي.

پېغلې او ځوانان په يوې ټولنه کې ستر رسالت پر غاړه لري. هغوی دنده لري ټولنه سم لوري ته رهبري کړي. په ټولنه کې زړو ناسمو دودونو او رواجونو ته د پای ټکی کېږدي. د بېلګې په توګه وګورئ، افغاني ټولنه له يو لړ ناوړو دودونو سره لاس او ګرېوان ده؛ پېغلې په بدو کې ورکول کېږي؛ پېغلې اوځوانان له خپلې خوښې پرته يو بل ته ودېږي؛ د غم او ښادۍ په مراسمو کې ملاماتوونکي دودونه او رواجونه سرته رسېږي او همداسې نور نامنلي او ناګټلي دودونه او رواجونه. که چېرته پېغلې او ځوانان د خپلو مشرانو په مرسته وغواړي دا ناوړه دودونه واړوي، کولای شي دا کار وکړي. له خپلو مشرانو سره کښيني او له هغوی سره د دې دودونو د منفي او ناوړو اړخونو په اړه خبرې وکړي او هغوی ته روښانه کړي چې نننۍ ټولنه هاغه د پېړيو، پېړيو پخوانۍ ټولنه نه ده، بلکې نننۍ ټولنه نوې غوښتنې او نوی ژوند غواړي. اوس نړۍ د يو کلي بڼه غوره کړې ده. د يوې ټولنې دود او فرهنګ ډېر ژر په يوې لارې نه په يوې لارې پر بلې ټولنې اغېز کوي. د نشه يي توکو په کارونې کې يو شمېر ځوانان بې توپيره پاتې شوي دي. په داسې حال کې چې دوی کولای شي په کلکه د هغې مخه ونيسي اوېړې نړدې چې پېغلې او ځوانان په هغې روږدي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

د يوې ټولنې په جوړښت کې پېغلې او ځوانان تر ټولو ډېر او مهمه اغېزه لري. په دې معنا، همدا پېغلې اوځوانان دي چې د ټولنې جوړښت ساتي او ټينګوي يې. ځوانان او پېغلې بايد ډېر سم وروزل شي، د هر شي ارزښت او اهميت ورته په ګوته شي او خپل مسووليتونه او دندې وپېژني، ترڅو په راتلونکي کې دوي هم خپل مسووليتونه په سمه توګه سرته ورسوي. پر دې ټکي پوهېدل اړين دي چې د بامسؤوليته ځوان نسل د سالمې روزنې لپاره لا له هماغه کوچنيوالي او ماشومتوب څخه د هغوی سمې او رغندې روزنې ته بشپړ پام وشي او په مسووليت وروزل شي، که نه نو خدای مه کړه، بيا به وخت تېر وي او د لاسونو موښل به د ټولنې له شلېدو پرته بل څه لاس ته را نه وړي.

فعاليتونه

د ټولګي په وړاندې پرې خبرې وکړې. نور زده کوونکي کولای شي، پر موضوع ازاد بحث وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې له ځوان نسل څخه خپلې غوښتنې او د هغو ځوابونه وليکي او د هغوی يو تن استازی دې يې د نورو په وړاندې ولولي.

۳ـ د نشه يي توکو د کرکيلې او پر نشو باندې د اخته کېدو د مخنيوي لارې کومې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور تنه زده کوونکي دې په دې اړه د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

٤ـ کورنۍ تربیه او روزنه د ځوانانو پر ژوند څه اغېز لري؟ آیا یوازې کورنۍ د ځوانانو پر روزنې اغېز لري، که نور لاملونه هم شته؟ یو تن زده کوونکی دې د پورته پوښتنې په اړوند له نورو ټولګیوالو سره خبرې وکړي او پایله دې پر تختې ولیکي.

کورنۍ دنده

ځوانانو ته څه کول په کار دي؟ هغوی څنګه کولای شي خپلې ټولنې ته ګټور او اغېزمن واقع شي؟ د ځوان نسل رول د یوې ټولنې په ودانۍ او پرمختګ کې څه دی؟ زده کوونکي دې په دې هکله لس کرښې مقاله ولیکي او ټولګي ته دې یې راوړي. هڅه دې وکړي چې لیکنه یې ادبي رنګ ولري.

زده کوونکي دې لاندې څلوریزه ولولي او خوند دې ترې واخلي:

چې یې عرش اوکرسی لاندې تر قدم دي
بالاتر دی هسې شان قدم د زړه
د خلیل تر کعبې دا کعبه ده لویه
که آباد کا څوک ویران حرم د زړه

عبدالرحمٰن بابا

زغم لویه زړورتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

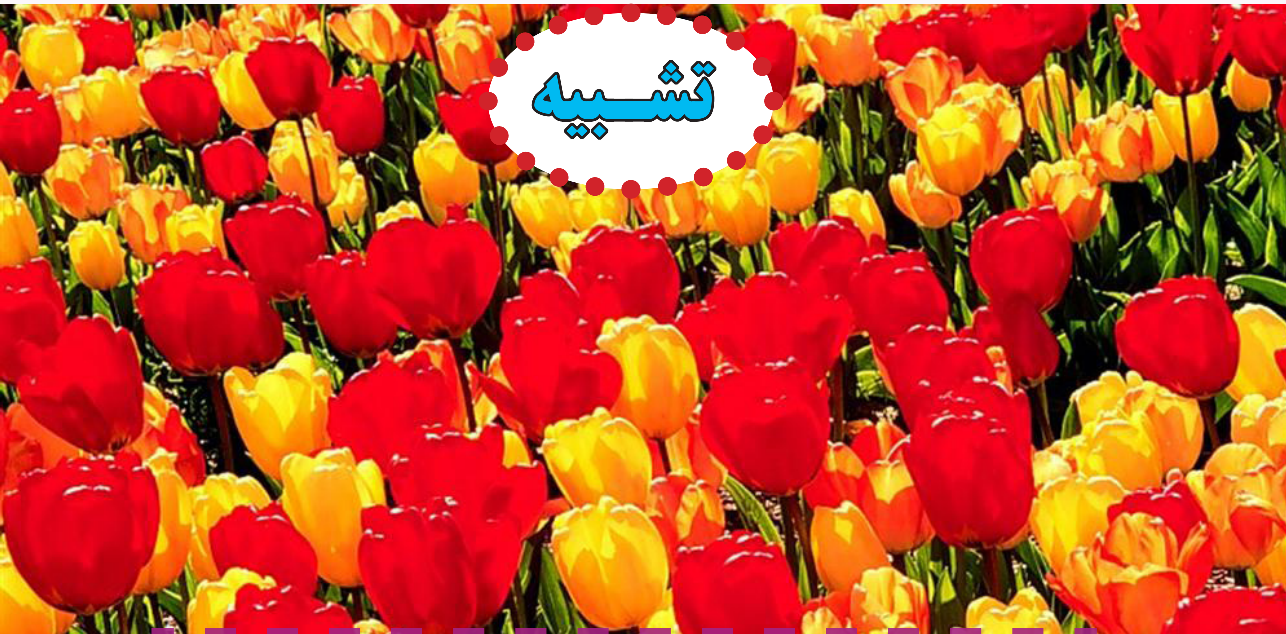

تشبیه

عربي خورا بډایه ژبه ده، شعر او شاعري پکې اوج ته رسېدلې. شعرونه يې خپل اوزان لري. همدا شان د بدیع او بیان په ګاڼو سینګار شوې ده. لومړنی شخص چې په اسلامي دوره کې يې د بیان د علومو یا ادبي فنونو تتبع او څېړنه وکړه، ابو عبیده مثنی (۲۱۱ هـ .کال مړ) و. د بیان فن عبدالله بن معتز (۲۹۶ هـ. مړ) وضع کړ او بیا ډېرو ادیبانو پر دې فن کار وکړ. په ګران هېواد کې د اسلام له راتګ سره سم د مذهبي ژبې په توګه د عربي ژبې نفوذ پر پښتو او دري ادبیاتو خپلې وزرې وغوړولې. زموږ ملي ادبیاتو ځان په دې بهیر کې ورګډ کړ. د هغوی لاریې خپله کړه او د عربي ژبې پر اوزانو برابر د نظم او شعر ویل پیل شول.

په ادبي فنونو کې معاني، بیان او بدیع شامل دي. په بیان کې له تشبیه، استعارې، کنایې او مجاز څخه بحث کېږي. د بدیع علم د وینا یا کلام لفظي او معنوي ارزښتونه یا لفظي او معنوي ادبي صنعتونه راپېژني او په معاني کې د وینا بیان او مطلب د ښې افادې لارو چارو ته پاملرنه کېږي او په بنسټیزه توګه له فصاحت او بلاغت څخه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیان ښرګندولو ته وايي او په ادبي اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې په مرسته يې يوه يا څو معناوې په داسې بېلا بېلو لارو ادا شي چې د ښرګندتيا او ابهام له مخې ښکاره توپير ولري.

تشبيه ورته والي ته وايي. دا ورته والی به يا په بڼه کې وي يا به په معنا کې وي؛ يعني که دوه شيان يا دوه حالته څو ګډ صفتونه، وجهې او مشابهتونه سره ولري، تشبيه بلل کېږي. په ادب کې دا ورته والی په حقيقي معنا نه را اخيستل کېږي، بلکې يو شی له بل شي سره پرتله کېږي. د بېلګې په توګه: مخ له ګل سره تشبيه کول. ګل ښايسته وي، سور او سپين وې، تازه وي، نو مخ ته هم د داسې صفتونو ورکول هغه له ګل سره ورته کوي.دويم دا چې ښکلا او صفت له لومړۍ (مشبه) نه په دويم (مشبه به) کې زيات وي. که وواېو حميد د جميل په څېر تکړه دی. نو دا مازې تشابه شوه، خو که وواېو ګلالۍ د ګل په څېر ښايسته ده. دلته ګلالۍ له ګل سره تشبيه شوې ده.

ادبپوهانو په واقعيت کې تشبيه د معنا د بيانولو ډېره لومړنۍ او اسانه لاره چاره بللې ده. ښرنګه چې انسان د ډېرو کارونو او شيانو له ماهيت او حقيقت څخه خبر نه دی او هغه شيان نشي تعريفولای، نو له هغو شيانو سره چې ښه يې پېژني او ورسره آشنا دي، تشبيه کوي يې.

تشبيه پنځه رکنونه لري: مشبه، مشبه به، د تشبيه وجه، د تشبيه توري، د تشبيه غرض.

١ - مشبه، هغه ته وايي چې له بل شي سره ورته يا تشبيه کېږي. لکه، د مخ ورته کول له ګل سره.

بېلګې:

هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په دې بيت کې "محبت" مشبه، "اور" مشبه به، "که" د تشبيه توری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې بيت ته وګورئ:

چې ربـې مې بې صرفې د زړګـې ولې
کـړې وروځــې دې د يـار کـه لـور دی دا

په پورته دويم نيم بيتي کې "وروځې" مشبه، "لور" مشبه به، "د وروځو او لور" ترمنځ "کوږوالی" وجه شبه ده.

٢ - مشبه به، هغه ته وايي چې د بل شي ورته والی او تشبيه يې ورسره کېږي، لکه مخ چې له ګل سره تشبيه شوی دی. وګورئ په لاندې بيت کې:

الـهـي د مـحبت سـوز و ګـداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په دې بيت کې "محبت" له "اور" سره تشبيه شوی دی. "محبت" مشبه او "اور" مشبه به دی.

٣ – د تشبيه وجه، هغه يو يا څو مشترک صفتونه چې د مشبه او مشبه به ترمنځ موجود وي، د تشبيه وجه يې بولي. لکه په دې لاندې بيت کې:

د بـادام په څېر مې زړه سـوری سـوری شي
چـې راپـورتـه پـه غـمـزه سترګو بـانـه کړې

په پورته بيت کې "زړه" مشبه، "بادام" مشبه به، "په څېر" د تشبېه کلمه، "سوری سوری کېدل" يې د مشترک صفت يا تشبيه وجه ده. د تشبيه وجه ښايي په مشبه به کې تر مشبه زياته، قوي او څرګنده وي.

٤ - د تشبيه توري يا کلمې: هغه توري يا کلمې چې مشبه له مشبه به سره تړي، د تشبيه توري ورته وايي، لکه: په څېر، په شان، غوندې، هغسې، هسې، داسې، څنګه، لکه، په دود، په څېر، ...

آينې غـونـدې خوله پټه سـوال جـواب کړه
مـنـاسـب نـه دی اشـنـا تـه رسـوا عـرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې "شاعر" مشبه "آینه" مشبه به، "غوندې" د تشبیه کلمه ده. یا:

چې د سپرلي ګـــــلونـــه ګـــورم   ماته د ګل په شان جانان رایادوینه

په دې لنډۍ کې "جانان" مشبه "ګل" مشبه به، "په شان" د تشبیه کلمه ده.

۵ - د تشبیه غرض: هغه مقصد اومطلب چې له تشبیه څخه اخیستل کېږي، د تشبیه غرض ورته وایي. هدف لپاره یو شی له بل شي سره تشبیه کېږي.

د تشبیه ډولونه

تشبیه د بېلابېلو خواوو او څرنګوالي په اعتبار زیات ډولونه لري. دلته یې دا لاندې ډولونه درپېژنو.

الف: د طرفینو د موقعیت له مخې په دوه ډوله ده.

اول: مفروقه تشبیه چې په یو بیت یا نیم بیتي کې د هرې مشبه ترڅنګه مشبه به راغلې وي، لکه:

لال دې شونډې، غاښ مرغلرې
خوله دې غونچه قند دې خبرې
کامګار ګدای شه ستا په در کې
چېرې یـې نـه کـا رقیبان لرې

د پورته شعر لومړي نیم بیتي کې "شونډې" مشبه، "لال" مشبه به، غاښ" مشبه، "مرغلرې" مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "خوله" مشبه، "غونچه"مشبه به، "خبرې" مشبه، "قند" مشبه به دی. څرنګه چې مشبه له هرې مشبه به سره نژدې واقع شوې ده، نو مفروقه یا جلا جلا تشبیه یې بولي.

اوښکې در، رنګ کهربا، زړه لکه لال
جنس مې ډېر ولې رونق د بازار نشته

په پورته بیت کې "اوښکې" له "مرغلرو"، "رنګ" له "کهربا" او "زړه " له"لال" سره تشبیه شوې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوله غونچه، سترګې نرګس، زلفې سنبل دي
خط ريحان دی څه ګـلــزار په لاس راکـېوت

په دې بيت کې "خوله" له "غونچې"، "سترګې" له "نرګس"، "زلفې" له "سنبل" سره تشبيه شوي دي. د طرفينو د موقعيت له مخې مفروقه تشبيه بلل کېږي.

مخ دې خــراغ سينه دې باغ دی خدايه پتنګ شم که بورا وربانديې شمه
زلفې سنبل مخې دې ګلاب دی زنه دې سيب د سمرقند در دې غاښونه

دويم: ملفوفه (نغاړلې يا په لفافه کې) تشبيه

دا هغه تشبيه ده چې په يوه مسره يا بيت کې مشبه او په بله مسره يا بيت کې يې مشبه به راغلي وي. لاندې بيت ته وګورئ:

تـورو زلـفـو تـه يـې ګـوره ښايسته دواړه رخساره
د جهان په باغ کې نشته سنبل هسې سمن هسې

په پورته بيت کې "زلفې" مشبه او "سنبل" مشبه به دی. "رخسار" مشبه، "سمن" مشبه به دی. ګورو چې دواړه مشبه په يو نيم بيتي او مشبه به په دويم نيم بيتي کې راغلي دي. يعنې مشبه به له مشبه سره نژدې نه ده راغلې. له دې امله يې ملفوفه (نغاړلې) تشبيه بولي.

نورې بېلګې:

دا څه زلفې، څه رخسار او څه ذقن دی
څه سنبل، څه ګلاب، څه نسترن دی

* * *

تـورې زلفې شنه خالونه سره رخسار
شنه توتيان دي سره ګلونه تور ښامار

د پورته بيت په لومړي نيم بيتي کې "زلفې"، "رخسار" او "ذقن" مشبه او په دويم نيم بيتي کې "سنبل"، "ګلاب" او "نسترن" مشبه به دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم بیت په لومړي نیم بیتي کې "زلفې"، "خالونه" او "رخسار" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "توتیان"، "ګلونه" او "ښامار" مشبه به دي.

څرنګه چې مشبه او مشبه به سره نژدې نه دي راغلي، نو ملفوفه تشبیه ورته وایي.

ب:د ابتذال او ندرت له مخې تشبیه په دوه ډوله ده.

نادره تشبیه، مبتذله تشبیه

۱ - نادره تشبیه هغه تشبیه ده چې په شاعرانو کې لږ استعمال ولري او یا کوم شاعر نوې پیدا کړې وي. لکه په دې بیت کې:

لکه خس د سیلاب خلاص له ګمراهی یم
پر اوږو د رهبر سپور یم تر منزله

* * *

چې یې خال په مخ کې وینم حیرانیږم
په جنت کې ولې ږدي عاصي یو ګام

د پورته بیت په لومړي نیم بیتي کې د "یم" "م" چې د مفرد متکلم لپاره متصل ضمیر دی مشبه او "خس" یې مشبه به دی. په دویم نیم بیتي کې "رهبر" مشبه او د لومړي نیم بیتي"سیلاب" مشبه به دی. د دویم بیت په لومړي نیم بیتي کې "خال" مشبه او په دویم نیم بیتي کې "عاصي" مشبه به دی. "مخ" مشبه، "جنت" مشبه به دی. څرنګه چې دغسې تشبیهات شاعرانو لږ کارولي دي، نو نادره تشبیه بلل کیږي.

۲ - مبتذله تشبیه، هغه تشبیه ده چې په شاعرانو کې خورا زیات استعمال ولري. لکه:

مخ دې لکه ګل صنم زلفې دې سنبل صنم

په پورته بیت کې "مخ" له "ګل" سره او "زلفې" له "سنبل" سره تشبیه شوي دي. څرنګه چې هر شاعر دغسې تشبیهات کاروي، نو ځکه ورته مبتذله تشبیه ویل کیږي.

تشبیه نور ډېر ډولونه هم لري، خو مهم یې همدغه وو چې دلته درووپېژندل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او تشبیه دې نورو ته وروپېژني.
۲ ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. یو تن دې د تشبیه د رکنونو نومونه واخلي او بل تن دې تعریف او په یوې بېلګې کې دې یې وښیي.
۳ـ یو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د موقعیت له مخې دې د تشبیه ډولونه ووایي.
٤ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د مفروقې او بل تن دې د ملفوفي تشبیه بېلګې ووایي.
٥ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي، یو تن دې د ندرت او ابتذال د تشبیه توپیر څرګند کړي او بل تن دې هغه په بېلګو کې وښیي.
٦ ـ دوه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د غرض له مخې تشبیه څرګنده او بېلګې دې ووایي.
۷ـ ټولګی دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د یوې تشبیه څو مثالونه پیدا او د ډلې یو تن استازی دې هغه د نورو په وړاندې تشریح کړي.
۸ـ همدا پورته ډلې دې په ګډه په یو کاغذ کې تشبیه او د هغې ډولونه په یوه ګراف کې څرګند کړي او د هرې ډلې یو غړی دې هغه د ټولګي په وړاندې نورو ته تشریح کړي.
۹ـ یو، یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپل وار دې په لاندې بیتونو کې مشبه، مشبه به، وجه شبه، د تشبیه توري او د تشبیه غرض ولټوي او تشریح دې یې کړي:

شونډې دې یاقوت دې مرغلري سپین غاښونه
سرتر پایه درست د پاچاهانو خزانه یې
چې بلا یې د قامت راته ښکاره شوه
ګویا پاخېده بلا د قیامت
څو به شمېرم زه غمونه د هجران
هومره ډېر دي لکه رېګ د بیابان
چې یې خال په مخ کې وینم حیرانېږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه جنـت کـې ولـې ږدي عـاصـي يـو ګـام
لـکـه پـټ سـپـاره د جـنـګ نـېـزې پـرغـاړه
دا اوږده بـانـه پـرې پـورې سـترګـې ستا
دادې کـمـڅـی پـه لـېـچـو بـلـوسـې
کـه دي مـاران پـه لېچو دوه ساتلې دينه
دا څه قد دی دا څه سترګې دا څه مخ دی
داڅـه سـروه څه نرګس دا څـه ګلشن دی
لـکـه بـاد صـبـا راشـې ژر ګـذر کا
ما خوشحال چې ازمېيلی دی ميثاق ستا
که د زلفو مـار يې وخـورې عاشق ګـرم دی
چې يـې لاس پـه اژدهـا بـانـدې کښيښ
شـاپـيـرۍ چـې لـيـده نـشـې سـبـب دادی
مـخ دا ستـا لـه شـرمـه نـغـاړې پـه حجاب
خـو ګـلـرنـګـه چـهـرې راغـلـې پـه جهان
بـيـا فـنـا شـوې لـکـه ګـل د ګـلـسـتـان
نـرګـس کـوزګـوري لـه شـرمـه
سـتـا د سـتـرګـو پـه خـواب
د جـنـت حـورې کـه ګـورې ستا ومـخ ته
نـور بـه واچـوي لـه مـخـه نـقـابـونـه

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د کوم شاعر شعرونه وګوري او په هغو کې دې د تشبيه او د هغې بېلګې پيدا او په کتابچو کې دې وليکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېغله ملالۍ

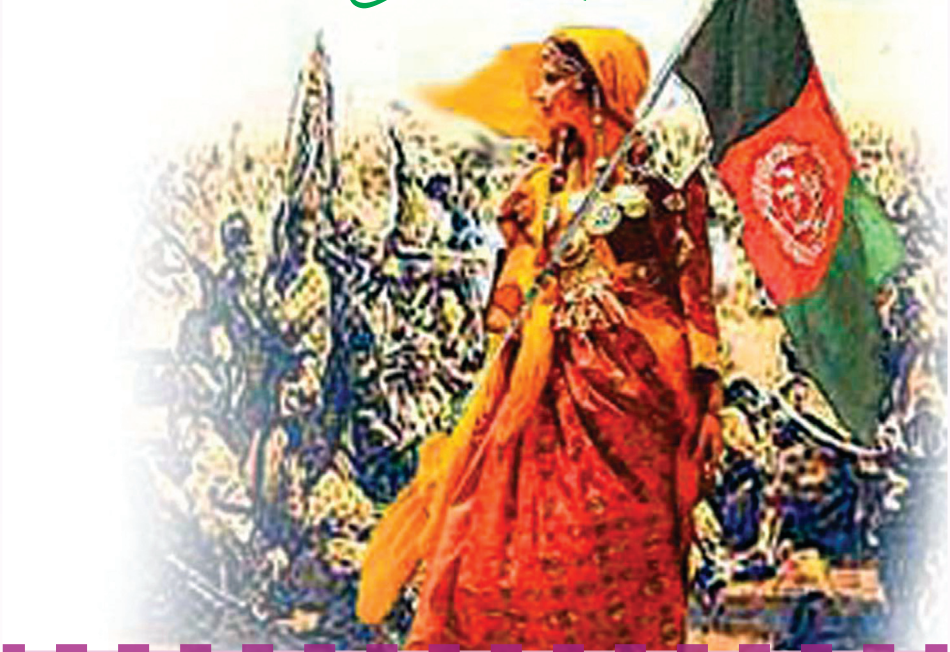

د افغانستان تاریخ له اتلولیو او مېړانو ډک دی. په دې ډګر کې نه یوازې نارینه برخه لري، بلکې مېرمنو هم د خپلو نارینه ورونو ترڅنګ زیاتې اتلولۍ او مېړانې ښودلي دي. دا هره یوه یې داسې څېره ده چې کارنامې او مېړانې یې، سربېره پردې چې زموږ د ویاړ او افتحار نښه ده، زموږ او د راتلونکو نسلونو لپاره د لارې او پله حیثیت لري.

موږ د بېلا بېلو ټولګیو د پښتو ژبې په درسي کتابونو کې پښتنې نارینه او ښځینه څېرې پېژندلې دي. ښایي د هغوی کارنامې د خپلې لارې مشال کړو او د هغوی د پښو پر پل، پل کښېږدو. دلته د مېوند د اتلې، پېغلې ملالۍ په اړه لنډ معلومات لولو.

ــ د ملالۍ نوم ولې د هرچا په خولو کې پروت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملالۍ د ژوند د پېښو په اړه پوره معلومات په لاس کې نشته. له موږ سره د هغې د ځای او کورنۍ سمه پته نشته او نه راته څرګنده ده چې دا پيغله څوك، د چا لور او د کومې سيمې او کلې وه. د ميوند د فتحې د ننګ او جنګ په ډګر کې ددغې نوميالۍ پيغلې نقش لکه د لمر په څېر هرچاته څرګند دی. په دې اړه د خلکو له خولو راپاتې شوې خبرې او تاريخي شواهد لږ و ډېر يوه خوله دي. د وينا په ډېر لږ توپير او بدلون د ميوند په فتحه کې د هغې غوځ او ټاکونکی نقش تاييدوي.

د "پښتنې مېرمنې" د کتاب ليکوال، عبدالروف بينوا ليکي: ((د ۱۲۹۷ هـ. ق کال د برات د مياشتې پر اووه لسمه د دوشنبې په ورځ افغاني زلميانو د خپل وطن د ساتنې په نيت سرونه پر ميدان ايښي او د ميوند ډګر ته د سربښندنې لپاره حاضرشوي وو. ټکنده غرمه وه. غازيان تږي او ستړي ستومانه وو. د ميوند په دښته کې هيڅ اوبه هم نه وې. نژدې وه چې افغاني لښکر د تندې له امله ماتې وخوري. په داسې حال کې چې د لښکرو بيرغچي هم سخت زخمي شو او بيرغ يې له لاسه ولوېد، يوه پيغله راغله، بيرغ يې په سرو منګولو واخيست، ناره يې کړه:

خـــــال به د يار لـــه وينـــو کـــــښېږدم
چې شينکي باغ کې ګل ګلاب وشرموينه
کــه پــه ميونــد کــې شــهيد نــه شــوې
خدايــږو لاليه بــې ننګۍ ته دې ســاتينه

ددې پېغلې دا غږ يو آسماني غږ و. د افغاني زلميانو وينې يې په جوش راوستې او د (الله اکبر) په ناره يې پرغليم يرغل وکړ. دښمنان يې تار په تار او خپله پاکه خاوره يې د هغوی له ناپاکو قدمونو خخه وژغورله. دا پېغله ملاله نومېدله.))

په نورو ځايونو کې پورتنی مفهوم د الفاظو په لږو ډېر بدلون سره داسې راغلی دی: ((يوې خواته د ميوند پر دښته پراته د پېرنګي پوځونه په هر ډول وسلو او امکاناتو سمبال وو. بله خوا افغانان په تش لاس، خو د ايمان او عقيدې په وسله سمبال، د هغوی مقابلې ته راوتلي وو. هغوی په دې نيت او تکل وو چې دغه لښکرې له خپلې خاورې څخه وباسي او هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی له ناولو منګولو څخه آزاد کړي. له افغاني غازیانو سره په دغه جګړه کې افغاني مېرمنې هم شاملې وې. ځینو یې غازیانو ته خواړه، اوبه او باروت رسول او ځینې له خپلو پلرونو، ورونو او مېړونو سره اوږه پر اوږه د دښمن مقابلې ته ولاړې وې. د دغو نومیالیو په ډله کې یوه هم ملاله وه.))

د "افغانستان درمسیر تاریخ" لیکوال د هغه وخت د یو نومیالي مؤرخ، میرزا یعقوب علي خوافي د کتاب په حواله لیکي، په دغه جګړه کې له دولس زره انګریزي پوځ، عسکرو او صاحب منصبانو څخه د جګړې له ډګره یوازې (۲۵) تنه ژوندي په تیښته بریالي شول. د "زمونږ غازیان" لیکوال، محمد ولي ځلمی د "نفتو لا خالفین" د کتاب (شیپور هایی پیروزی میوند) له مخې لیکي: "کله چې د زیاتې کلکې ژوبلې په نتیجه کې میوند فتح او افغاني غازیان د خپلو شهیدانو د ښخولو په تکل کې وو، غازي سردار محمد ایوب خان پوښتنه وکړه، دغه نجلۍ څوک ده چې په یو داسې نازک حالت کې یې په خپلو ملي لنډیو افغاني لښکر په ننګ او غورځنګ راوست؟ ځواب ورکړ شو چې دا د یو شپون لور، ملاله او د میوند د (کشک نخود) اوسېدونکې ده. بل ورته وویل، دا ډېره زړوره وه. د غازیانو تر څنګ یې باید ښخه کړو. ایوب خان وویل ښه وایاست. ملایانو او ملي مجاهدینو د بخښنې دعا ورته وکړه او هم هلته یې خاورو ته وسپارله."

همدارنګه میر غلام محمد غبار په (افغانستان درمسیر تاریخ) او لویس دوپري په خپل اثر (افغانستان) کې د ملالۍ سربښندنه او ننګیالیتوب ستایلې او تاییدوي یې.

له پورته څرګندونو دا ښکاري چې ملاله د میوند په همدې تاریخي جګړه کې د شهادت مقام ته رسیدلې او تلپاتې نوم یې په برخه شوی دی. دغه ستره وياړلې کارنامه یې زمونږ د هیواد په تاریخ کې په زرینو کرښو لیکل شوې. تر هغه چې افغانان او افغانستان وي، له چا به نه هېرېږي او په ډېر درناوي به لمانځل کېږي. د دې نومیالۍ او ننګیالۍ پېغلې قبر په میوند کې معلوم او ډېر خلک یې زیارت ته ورځي.

روح دې تل ښاد او یاد وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

هغسې چې وويل شول، زموږ تاريخ له نوميالیو آغلو او ښاغلو ډک دی. هغوی یا د خپل قوم په مشرۍ خلکو ته خدمت کړی، یا یې د توري او قلم په زور د خاورې غلیمان ځپلي او تېښتي ته اړايستلي، یا یې د پوهنې او علم بیرغ اوچت کړی او یا یې د قلم په ژبه په نظم او نثر خپل ویده ورونه او خویندې راویښ کړي دي. دا هر یو په خپل ځای د درناوی او ستاینې وړ دي. پېغله ملاله د دې سلګونو پېغلو او شاه زلمو له ډلې ښخه يوه ده چې په خپل پښتني غیرت یې خپل ورونه له حتمي ماتې ښخه ژغورلي او دښمن یې تار په تار کړی دی. د دوی ټول ژوند زموږ د اوسني او راتلونکي نسل لپاره یو لوست دی. باید هغه په ډېر ځیر او غور ولولو. هڅه وکړو داسې کارنامې له ځانه پرېږدو چې د راتلونکي نسل لپاره د افتخار او سرلوړۍ نښه شي.

فعالیتونه

۱ـ پنځه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او دوه، دوه دقیقې دې د پښتني شهامت په اړه خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي. هره ډله دې په خپلو منځونو کې پر لاندې ټکو خبرې اترې وکړي:

- آزادي څه مفهوم لري؟
- د آزادۍ تر لاسه کول آسان دي او که ساتل يې؟ څنګه؟ بیان یې کړئ.
- د یوه هېواد د آزادۍ د ساتلو لپاره تر ټولو اړین شی کوم دی؟ ولې؟

هره ډله دې په لنډ ډول خپلې نظرېې ولیکي. بیا دې د هرې ډلې استازی په وار سره د ټولګي پر وړاندې خبرې وکړي. په پای کې دې پوښتنو ته ځوابونه ووايي او له خپلو نظریو ښخه دې دفاع وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ هر زده کوونکی دې په ځانګړي ډول له لاندې کلمو څخه یو متن جوړ کړي او د نورو په وړاندې دې ولولي.

مېوند، ملاله، جګړې، شهادت، تلپاتې، ویاړ، تاریخ، کرښو، په ډېر درناوي، نومیالۍ او ننګیالۍ، پېغلې، د مېوند د شهیدانو په، او ډېر خلک یې زیارت ته ورځي.

روح دې ښاد او یاد دې تل تاند او تازه وي!

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي. یو له بل څخه دې د ملالې د اتلولۍ په اړه پوښتنې وکړي او ځوابونه دې واوري. نور ټولګیوال دې ورته غوږ شي. په پای کې دې د پوښتنو او ځوابونو په اړه خپل نظر څرګند کړي.

٥ـ لاندې اصطلاح ګانې او عبارتونه څه معنا لري؟ خبرې پرې وکړئ او که داسې نورې اصطلاح ګانې او عبارتونه درته یاد وي، ویې وایئ:

د شړومبو مچ، د پوزې پېزوان، لور په لوټه تېره کول، د اوبو څګ ته لاس اچول، په شا تلل.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد تېر تاریخ ته نظر واچوي او په هغه بهیر کې دې د پېغلې ملالې په اتلولۍ یوه مقاله ولیکي او بله ورځ دې یې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

نېکمرغه هغه څوک دی چې د نورو له ناوړو کړنو پند واخلي او پخپله یې سرته و نه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ، پر مفهوم یې ځان پوه او خوند ترې واخلئ:

په آزار د مظلومانو حایل مه شه
له لوګي د سويو زړونو غافل مه شه
د تورې د توري غوښ به ښښتن روغ کا
مسلمان د آه په غشي ګایل مه شه
که آزار د مسلمان د چا مطلب وي
دا مطلب یې تر قیامته حاصل مه شه
هسې خوی کوه چې نور عالم دې ستايي
ته په خپله د خپل ځان په ستايل مه شه
په جهان بده خواري نشته تر سواله
که دې زده د خپله پلاره سایل مه شه
ستا د حسن یاد زما په زړه کې لیک شول
دغه نقش مې له خاطره زایل مه شه
څو دې روح په تن کې شته دی اې کامګاره
یو ساعت د دین له چارو کاهل مه شه
«کامګار خټک»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه څه ته وايي؟

د یوې ژبې ادبیات، که لیکلي وي او یا شفاهي، د ولس د مخینې، فرهنګ، ټولنیز او سیاسي شعور ښکارندوی او په ډېرو حالتونو کې د یوې ټولنې د مخکښ او لارښود حیثیت لري. ټولنه هغه خواته بیایي چې وخت او شرایط یې غوښتنه کوي. د ظالم لاس له مظلوم څخه لنډوي. ټولنیزې ناخوالې خلکو ته بیانوي او له هغې څخه د خلاصون لار ورته ښیي. کیسه، ناول، رومان، ډرامه او ... بېلا بېل ادبي ډولونه او ژانرونه دي چې په خپل وار د ولسونو د پخوانیو، اوسنیو او یا راتلونکو پېښو او ژوند هینداره ده.

په لسم ټولګي کې مو د لنډې کیسې په اړه معلومات تر لاسه کړل. دلته په لنډ ډول د پښتو ډرامې په اړه خبرې کوو.

تاسو به هرو مرو د ډرامې نوم اورېدلی وي. ستاسو په اند ډرامه څه شی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرامه یا ننداره د یوناني ژبې له "ډراو" څخه جوړه شوې او معنا یې فعل او عمل دی. ډرامه او عمل له یو بل سره نه شلیدونکي اړیکې لري. پر دې بنسټ ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ویلای شو. د یوې موخې د څرګندتیا لپاره ډرامه تر ټولو غوره او اغېزمن عمل دی.

د جوړښت له مخې ډرامه درې ډولونه لري.

۱ـ د ستېج ډرامه، ۲ـ راډیویي ډرامه، ۳ـ تلویزیوني ډارمه. (فلمونه او نندارې په کې راځي.) هره یوه یې ځانګړې ژبه او وسایل لري.

د منځپانګې له مخې ډرامه په دوو ډولونو ده.

۱ـ تراژیکه یا تراژیدي ډرامه، ۲ـ کومیکه یاخندنی ډرامه

تراژیدي هغې ډارمې ته وایي چې د غم، درد، ویر او ژړا حالت او پېښې پکې راغلې وي. د کومیډي اصطلاح د هغې ډرامې لپاره کارول کېږي چې خوښي، خندا او نیکمرغي پکې نغښتې وي.

د ډرامې بنسټیز توکي.

۱ـ کیسه: هره ډارمه باید یوه خوندوره کیسه ولري. کیسه چې څومره انساني فطرت او بشري ژوند ته نژدې وي، هغومره ډرامه ښکلې وي.

۲ـ ترتیب (پلاټ) یا اډانه. په کیسه کې د پېښو نظم، اوډون او ترتیب ته وایي. ډارمه پر دغه اډانې ولاړه ده. اډانه یا پلاټ دومره یو له بل سره تړلې او راکښلې وي چې د یوې کلمې له ایستو سره ورانیږي. په دې توګه په اډانه کې لنډیز، پرله پسیوالی او نظم لوی ارزښت لري.

۳ـ پیل، اوج او پای: د ډرامې پیل ښایي داسې وي چې لوستونکي، اوریدونکي او لیدونکي له ځان سره یوسي. د کیسې پیل د کیسې اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلا بېلو لوبغاړو (کرکټرونو) تر منځ ټکر یا کشمکش رامنځته کېږي چې دې ته د ډارمې څوکه یا اوج وایي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې ایله کېږي. د ډرامې پای باید منطقي وي او د لوستونکي، اورېدونکي او یا لیدونکي زړه ته پرېوځي چې د داسې پېښو پایله همداسې وي. د ډرامې لیکوال ته ښایي چې ډرامه په تصادفي او ناڅاپه ډول پای ته ونه رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبغاړي (کرکټرونه): د ډرامې لوبغاړي ښايي د ډرامې پېښو ته سا ورکړي او داسې يې پر مخ يوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو يا ليدونکو ژور اغېز و ښندي او دا هله شونې ده چې لوبغاړي د خپلې ټولنې ربښتيني استازيتوب وکړای شي.

ډيالوګ او ژبه: په ډرامې کې داسې ژبه کارول کېږي چې د لوستونکو، اورېدونکو يا ليدونکو زړه په موټې کې کلک ونيسي او خوند ورکړي. هر لوبغاړي ته د هغه له پوهې سره سمه ژبه کارول په کار دي، داسې نه چې د بزګر او ډاکټر توپير ونه شي.

په ډرامې کې درې حالتونو ته ځانګړی پام اړول کېږي:

۱ـ وخت: داسې چې بايد ډرامه او ژبه يې د يو مهال وي. يعنې داسې ونه شي چې ډرامه تاريخي وي او ژبه يې او سنۍ وي او نه داچې يو ځوان ته د زاړه سړي نقش ورکړ شوی وي.

۲ـ ځای: د ډرامې پېښه چې په کوم ځا ی کې پېښېږي، بايد تصويرونه يې هم د همغه ځای وي؛ يعنې داسې نه وي چې پېښه په افغانستان او تصويرونه يې د نورې پرمختللې نړۍ وي.

۳ـ عمل: دې ټکي ته پام په کار دی چې عمل او ژستونه له پېښې سره تړاو ولري؛ يعنې داسې نه وي چې مړی شوی وي او لوبغاړي خاندي.

د ډرامې پيل له لرغوني يونانه شوی دی. په لرغوني يونان کې شاعري ډېره غوړېدلې او ډرامه د يوناني ادب ارزښتناکه څانګه وه. په لرغوني مصر کې هم د يوې ډرامې څرک لګېدلی چې نوم يې "ايپي ډوس" و او د يوه واکمن "اوسي رس" په مړينې ښودل شوې وه. بيا يې انګريزي ادب ته لار پيدا کړه. وروسته د هندي او عربي له لارې پښتو ته راغله.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "درې يتيمان" ده. دغه ډرامه پر ۱۹۲۷ ميلادي کال کې ليکل شوې او روزنيزه بڼه يې درلوده. دا ډرامه د اتمانزيو د لېسې په کلنۍ غونډې کې ننداري ته وړاندې شوې وه. د هند د نيمې وچې تر وېش د مخه زياتره ډرامې د پېرنګي استعمار په وړاندې د مبارزې په ملاتړ ليکل شوې دي. په پښتو کې پر ډرامه يي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو برابره ډرامه اسلم خټک ليکلې ده چې د "وينو جام" نوميږي او پر ۱۹۳۵ کال له راډيو نه خپره شوه. د پښتو زياتره ډرامې په پښتونخوا کې رامنځ ته شوې دي او افغانستان د اړينو وسايلو د نشتوالي له امله تر ډېره له ډرامې بې برخې پاتې شوی دی. په کوزه پښتونخوا کې لاندې کسانو پښتو ډرامې ليکلي دي:

عبدالله جان اسير، عبدالخالق خليق، عبدالکريم مظلوم، امير حمزه شينواری، داودشاه برق، سمندرخان سمندر، ميا سيد رسول رسا، يوسف ورکزی، عبدالله جان مغموم، رضا مهمندي، شوکت الله اکبر، رحمان کاکا خيل، اياز داود زي، مراد شينواری، اشرف مفتون، رشيد دهقان، اشرف دراني، خيال بخاري، ولي محمد خليل، عمر ناصر، ډاکټر محمد اعظم اعظم، خالقداد اميد، گل افضل خان، نثار محمد خان، همايون هما، عابد شاه عابد، نورالبشر نويد، ساحر اپريدی، محب الله شوق، همايون همدرد، فريدالله احساس او . . .

پښتو ژبې ته له نورو ژبو څخه هم ډرامې را ژباړل شوې دي چې د لطيف وهمي له اردو نه ژباړلې ډرامه "د قرطبې قاضي" او د سراج خټک له انگريزي نه ژباړلې ډرامې "د وينز سوداگر" او "مکبث" د ستاينې وړ دي.

په افغانستان کې د ډرامې دا ليکوال د يادولو وړ دي:

پوهاند عبدالحی حبيبي، عبدالرؤوف بېنوا، ف. فضلي، عبدالمنان ملگری، عبدالروف قتيل، بسم الله کمکی، سيدجان ملال او يو شمېر نور.

د متن لنډيز:

د ډرامې کلمه له يوناني ژبې "ډ راو" نه راوتلې ده. فعل او عمل ته وايي. ډرامه او عمل يو له بل سره نه شليدونکې اړيکې لري. په دې توگه ډرامې ته په "فعل سره ښودنه" هم ويلای شو. هره ډرامه بايد يوه خوندوره کيسه او اډانه ولري.

ډرامه درې برخې ، پيل، اوج او پای لري. پيل يې بايد داسې وي چې لوستونکي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربډونکي یا لیدونکي له ځان سره یوسي. دکیسي پیل دکیسي اوج ته لار هواروي. د ډرامې په منځ کې د بېلابېلو لوبغاړو (کرکټرونو) ترمنځ ټکر یا کشمکش رامنځته کېږي چې دې ته د ډرامې اوج وايي. دا غوټه بیا د ډرامې په پای کې پرانیستل کېږي.

د ډرامې لوبغاړي باید ډرامې ته سا ورکړي او داسې يې پر مخ یوسي چې پر لوستونکو، اورېدونکو او لیدونکو ژور اغېز واچوي. په ډرامه کې داسې ژبه کارول کېږي چې د لوستونکو، اورېدونکو او یا لیدونکو زړه په موټې کې کلکک ونیسي او خوند ورکړي.

په پښتو کې لومړۍ ډرامه د عبدالاکبرخان اکبر "دري یتیمان" ده چې پر ۱۹۲۷ کال يې لیکلې ده. تر دې وروسته په پښتونخوا او افغانستان کې یو شمېرلیکوالو د ډرامې لیکلو ته مخه کړې ده. د ستیج، راډیو او تلویزون لپاره ګڼې ډرامې یا ننداري لیکل شوي دي.

د ډرامې بېلګه:

د کلو رنځور

(پرده پورته کېږي.)

د پښتونخوا غرونه چې ځای پر ځای يې پر سر لړه واوره ښکاري، دومره هسک دي چې ته به وايې آسمان يې د ښکلولو لپاره راټيټ شوی دی. د شنو درو، پاکې فضا، رڼو اوبو منظره هومره ښکلې ده چې د انسان روح تازه کوي. د زرکو اوازونه او د کوهسار نسیم سرې په نڅا راولي. هغه بل پلو ته ارت او لوی دښتونه په نظر راځي او د غاټولو په ګلونو داسې ښکاري، ته به وايې چې د خپلواکۍ جګړه يې نن خلاصه شوې او پښتنو زلمیانو دا ځمکه د دښمن په وينو لړلې ده. خو چې سړی لږ ډېر ځير شي، د دې غرونو په لمنو کې به ووینې چې "پښتون" رنځور پروت او له رنګه يې معلومېږي چې د کلو رنځور دی. مړ لا نه دی، خو د ده او د مرګ ترمنځ هېڅ هم پاتې نه دي. کله کله سترګې روښې کړي، مګر ژر د بېهوشۍ چپه پرې راشي. . .

سر ته يې"خیرات خور"، پښو ته يې "دمګر"، یو اړخ ته يې "خان" بل ته يې"ملک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناست دی. څلور سره د رنځور د رنځ په شاوخوا کې خبرې کوي.

خان په قهر: اوه، لا په لاس کې یې قوت شته! عجبه رنځورا؟ زما په خیال ټګي کوي.

ملک: باید بې مالګې ډوډۍ ورکړ شي... د رنځور داسې لاس غورځول خطر ناک وي!!

دمګر: تاسې بېغمه اوسئ. ما داسې دم نه دی "پو" کړی چې دی بیا سر راپورته کړي... خو دا یې په وجود پیری ننوتی دی. یوه "دودکه" به هم غواړي.

خان: په هر صورت باید لاسونه یې وتړل شي.

خیرات خور: (په عجز) خو... خو... خو...

ملک: بیا څه خوسی لرې؟ په دې باب د چاشفاعت نشو منلای.

خیرات خور: توبه، توبه ... یه، یه ... زه او شفاعت!

تاسې ما مه ګنهګاروئ... خو، خو یوڅه... (په ګوته د رنځور واسکټ ته اشاره کوي.)

ملک: (خاندي) هه، هه، هه ... واسکټ غواړې؟

خیرات خور: هو، د خدای په جات ... اوس همدا یو واسکټ کفایت کوي.

خان: واخله، واخله، ... ستا خو هېڅ مړېده نشته!

(د رنځور واسکټ کاږي او ملک یې لاسونه تړي، دمګر یې څپلیو ته لاس اچوي او وايي:)

دمګر: زه نو تر چا پاته یم ... دا یې هم زما!

(رنځور سترګې روښوي، په ډېر قهر شاوخوا ګوري.)

دمګر: فضل، فضل، فضل؟ ملک کاکا د رنځور پیری سترګو ته راغلی ...؟!

خیرات خور: هو، هو سترګې یې بدې سرې شوې ... څه نورې بلاوې په سترګو ویني.

ملک: چاره یې څه ده؟

خان: باید سترګې یې هم وتړل شي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملک: ښه دې وويل ... د رنځورحال بد دی، بايد هېڅ شي ته ونه ګوري... د رنځور لپاره استراحت ضرور دی. موږ بايد خپل رنځور څو مو توان وي، همداسې ويده وساتو، ويښوالی يې خطرناک دی!!

ټول په ګډه: بالکل درست!

(د رنځور سترګې هم ترې. رنځور لږ لږ په هوښ راځي.)

رنځور: څه کوئ؟ څه رانه غواړئ؟

تاسې خو زما هرڅه راڅخه غصب کړل. زما د باغ مېوې، د ځمکې غلې او نور نعمتونه تاسې وخوړل. زه مو په وچه ډوډۍ وغولولم. ... وينې مو راوچې کړې، بې واکه شوم، په رنځ اخته شوم ... بيا لا هم په دې حال کې راڅخه ويرېږئ. لاسونه مو راوتړل. اوس يوازې دا کتل مو هم راباندې پيروزو نه دي؟ ولې ظالمانو؟

خيرات خور: الله توبه، پرتې او چټيات يې شروع کړل. ما ويل چې خيرات وکړئ، خيرات ... تاسې ونه منله. الله فضل!

رنځور: چټيات نه دي، رښتيا وايم ... تاسې د خپلې ګټې لپاره زما وينې راوچې کړې. زه مو سترې ستومانه کړم. کلونه کلونه کېږي چې تاسې زما د لاس ګټې راڅخه اخلئ. جامې مې رانه کاږئ. هرڅه خورئ، خو زما د صحت غم نه خورئ. ... اوس مو د خپلې ګټې لپاره په بستر کې اچولی يم. کوم وخت چې زما هر څه خلاص شي، بيا به نو ما پرېږدئ او تاسو به... (دلته خيرات خور په خوله لاس ږدي او دمګر سر ښوروي.)

دمګر: خدای دې زموږ کور او کلی له شيطانه وساتي. ... دا د شيطان خبرې او ډېر بد شګون دی. ... لکه چې پيری يې خولې ته راغی. بايد ژر يې خوله وتړله شي چې نور څوک يې دا پرتې وانه وري.

ټول په ګډه: بېشکه!!

ملک: هو، يو رنځور بايد دومره ونه ويرېږي.

خان: ژر يې خوله پټوئ چې نور په دې رنځ اخته نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رنځور خوله هم تړي. په دې وخت کې د شنو درو له منځه د ويښو زلميانو ډله لېدل کېږي چې د رنځور خواته راروانه ده او د ويښوالي ترانه وايي. *)

(*) د عبدالرؤف بېنوا ليکنه

فعاليتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر يو دې په خپل وار لاندې درېو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

الف: د جوړښت له مخې ډرامه څو ډولونه لري؟ نومونه يې واخلئ.

ب : د منځپانګې له مخې ډرامه په څو ډولونو ده؟ هر يوه يې څه شی څرګندوي؟

ج: يوه ډرامه څو بنسټيز توکي لري؟ نومونه يې واخلئ.

۲ـ د زده کوونکو شپږ دوه کسيزې ډلې دې د ټولګي مخې ته راشي. درې لومړۍ دوه کسيزې ډلې دې په خپل وار يوه تراژيدي او دويمه درې کسيزه ډله دې يوه کميډي ننداره د حرکاتو له لارې تمثيل کړي.

۳ـ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې د ډرامې د بيان ژبه بڼايي څنګه وي. بېلګه دې وړاندې کړي.

٤ـ يو بل زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې يوه کميډي ډرامه خپل پيغام څنګه ليدونکو ته وړاندې کوي.

٥ـ ټول زده کوونکي دې سوچ وکړي چې په ډرامه کې وخت، ځای او عمل څه معنا لري. د هغوی له ډلې څخه دې درې تنه د ټولګي په وړاندې هغه بيان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي په خپلو کورنو کې يوه لنډه ډرامه وليکي. موضوع دې پخپله وټاکي او په بله ورځ دې هغه په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان

د روښانیانو غورځنګ د تېري او زور په وړاندې د افغانانو د مبارزې یو روښانه فصل دی او په افغاني تاریخ کې یو څرګند او روښانه دریځ لري. د روښاني غورځنګ یوه ستره ځانګړتیا داده چې د خلکو د تنویر او د ټولنیز عدالت د تبلیغ لپاره یو پیغام هم لري. د روښانیانو ایدلوژي د شکل په لحاظ عرفاني او تصوفي بڼه لري، خو د محتوا په لحاظ یو ملي ازادي بښونکی غورځنګ دی. د دې غورځنګ په سر کې بایزید روښان و. غواړو د نورو وتلو شاعرانو او لیکوالو په لړ کې چې په تېرو ټولګیو کې مو وپېژندل، دلته بایزید روښان درووپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښان چې اصلي نوم يې بايزيد دی، په ۹۲۶ هـ.ق. کې د پنجاب په جالندر کې زيږېدلی دی. پلار يې شيخ عبدالله نوميده. شيخ عبدالله په اصل کې د کندهار اورمړ و.
له کندهاره د وزيرستان کاڼي ګورم ته (د وزيرستان د بدر په وادۍ کې د غره لمنې ته يو ځای دی چې په پښتنو کې شهرت لري.) لاړل او هلته ميشت شول. روښان وايي، زما پلار عبدالله قاضي د محمد زوی و. کورنۍ مو انصاري ده. محمد دولس زامن درلودل چې په دوی کې عبدالله په فضيلت مشهور و او قاضي توب يې کاوه. د محمد بل زوی خدايداد نوميد چې زوی يې خواجه اسمعيل د عبدالله وراره و. دغه سړي ته بايزيد عقيدت درلود.
د مخزن الاسلام ليکوال، اخوند درويزه وايي، د وزيرستان په کاڼي ګورم کې د پښتنو څو قبيلې سکونت لري چې اورمړ او انصاري هم له دغو قبيلو څخه ګڼل کېږي. مياروښان له انصاري قبيلې څخه دی چې دغه قبيله په علم، صلاح او تقوا کې مشهوره ده. درويزه ليکي: "يوه شه ای زويه چې د کاڼي ګورم د سيمې په اورمړ افغانانو کې د عبدالله په نامه يو سړی و له پوهې او صلاح سره. هغه د عالمانو او صالحانو له اولادې څخه و. د قضا له مخې د هغه د بايزيد په نامه يو زوی پيدا شو... ." بل ځای ليکي: "د بايزيد پلار او نيکه دواړه د اورمړ عالمان وو. هم رښتيني وو په دين کې."
بايزيد روښان په داسې يوې کورنۍ کې لوی شو. د خپل عصر ديني علوم، فقه، تفسير، حديث، اخلاق او تصوف يې لوستي وو. بايزيد يو رياضت کوونکی او د روحانيت پلوي و. پياوړی مبلغ او مجاهد و. پنځه کاله يې په کور کې په رياضت تېرکړل. په دې ډول د بايزيد نافذ شخصيت او اغېزمن تبليغي قوت او د مشرتابه وړتيا د ښېړلو او پلټلو وړ خواوې دي.
پر خلکو د ده شخصيت اغيزه کوله او د ده خبرې به يې په عقيدت او اخلاص اورېدې.
روښان په څلورو ژبو پښتو، فارسي، عربي او پنجابي پوهيده او په دغو څلورو ژبو يې ليکل او لوستل هم کول. په پښتو ليکنه کې يو خاص سبک لري چې ترده د مخه يې په پښتو کې نورې بېلګې ليدل شوې نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ده د مخه د پټې خزانې منظومې لرغونې ټوټې او د سلیمان ماکو د تذکرې منثورې نمونې (۶۱۲ هـ. ۱۲۱۵ م.) لرو چې د پښتو ژبې د نظم او وینا له سمون سره برابرې دي؛ یعنې هغه ډول چې خلك پښتو وایي، لیکوال هم په هغه ډول خپل مطلب سم لیکي. په عربي ادب کې اته سوه کاله د مخه یو راز فني نثر هم باب شوی و چې جملو به یې سجع درلوده. لیکوال به داسې مسجع جملې سره جوړولې چې د پای کلمې به سره یو رنګه او موزونې وې.

روښان خپل پښتو نثر په دغه ډول فني او مسجع ډول لیکلی دی. خپله روښان ددغه سبك غوره کول یو الهامي غږ بولي چې ورته وویل شو:

"او بایزیده، وکښه خیرالبیان، په هغسې الحان چې یې به لوست سورة رحمن."

خیرالبیان د پښتو یو پخوانی پېژندل شوی کتاب دی چې ترموږ رارسېدلی دی. خیرالبیان د پښتو ځانګړو تورو لپاره ځانته بڼې او املا لري.

تر روښان وروسته اخوند درویزه خپل پښتو او فارسي مخزن الاسلام (۱۰۱۵ هـ_ ۱۶۰۵م.) شاوخوا ولیکه چې د موضوع له پلوه له خیرالبیان او روښان سره مخالفت بنیي، خو د سبك او انشاء له مخې د روښان پیروي او تقلید کوي. تر دې وروسته په پښتو کې ډېر منثور کتابونه راوتلي دي او ټولو د پیر روښان د سبك پیروي کړې ده.

د روښان لاندې تالیفات موږ ته څرګند دي:

۱ - خیرالبیان په پښتو، فارسي، عربي او پنجابي ژبولیکل شوی دی،
۲ - مقصودالمؤمنین، په عربي ژبه لیکل شوی،
۳ - صراط التوحید، په فارسي ژبه لیکل شوی دی،
٤ – فخرالطالبین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بایزید روښان د یو پوه سړي په توګه د وخت د ښکېلاک پر خلاف له عقیدوي محاذ څخه جګړه پیل کړه. روښاني غورځنګ د یوې ملي ایدیالوژۍ په پیروۍ رااوچت شو. ده په ډاګه ویل، هرڅوک چې خپل ځان نه پېژني، خپل خدای هم نشي پېژندلای. روښان وویل، د خدای په نزد ټول انسانان مساوي دي. اصل و نسب او دنیایي اعتبار ته اهمیت نه لري.
کله چې بایزید د پیرورښان په لقب د اعتبار خاوند شو، هغه خلک یې ټول ترشاوخوا راټول شول چې د وخت د استبداد تر فشار لاندې ځپل شوي وو. د روښان تعلیمات چې سربېره پر مذهبي هغه یې ملي ارزښت هم درلود، داسې قدرت ونیو چې هېڅوا له هغه څخه سر نشو غړولای.
د روښاني غورځنګ ایدیالوژیکي ارزښت دادی چې هغه له مذهبي عقیدې سره ملي مبارزه ملګرې کړه او خپلو مرېدوانو ته یې له مذهبي تعلیم سره توره هم په لاس ورکړه.
د ګورګاني دربار پلویانو چې هر څومره زور ولګاوه، د روښاني غورځنګ ځراغ یې مړ نه کړای شو. روښان ځان د پښتنو مشر باله او د ده زوی جلال الدین هم ځان د پښتنو پاچا ګاڼه. دوی خزانه او تشکیلات درلودل او د جګړو شکل یې ګوریلایي و. روښان په پای کې جل وواهه او په ۹۸۵م. کال کې مړ شو. د روښان ملي مبارزې تقریبا ۱۶۰ کاله دوام وکړ او له کندهارڅخه تر سواته او له اباسین څخه ترکابله پورې ټوله سیمه یې د ګورګانیانو لپاره یو تنور ګرځولې وه.

د خیرالبیان موضوع:
د خیرالبیان ډېره برخه پښتو ده. د پښتو جملو په منځ کې د قرآن عظیم آیتونه او ځینې حدیثونه یا عربي مقولې د دلیل په ډول راوړل شوي دي. د قرآني آیاتو فارسي تحت الفظ ترجمې هم د کتاب پر حاشیه لیکل شوي دي. یوازې د کتاب په پیل کې د پنجابي لهجې ځینې جملې هم لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیرالبیان مضامین ټول شرعي احکام او عقاید او د تصوف او اخلاقو مباحث دي، د حلال او حرامو بیان دی او دا ټول د حنفي فقهې له کتابونو څخه رااخیستل شوي دي، لکه هدایه، کنز، قدوري او نور.

په خپله روښان خیرالبیان داسې معرفي کوي:

"کړی مې دی، خیرالبیان، په څلور ژبې، موافق له قرآن. په کې دی، بیان د رشتیا د دروغ د حلال د حرام او بیان د کړ و نکړ د هر مقام. (د خیرالبیان خطي نسخه)"

دا کتاب له لومړۍ پاڼې څخه په حمد و نعت شروع کېږي. نورې برخې یې پندونه او اخلاقي تبلیغ، له مرګه، قبر او د دوزخ له عذابه ډارونه ده. وروسته بیا د شریعت، طریقت، حقیقت او معرفت څېړنې راغلې دي. د شریعت په برخه کې د اسلام د پنځو بناوو (توحید، لمونځ، روژه، زکات او حج) بیان دی. وروسته د طریقت او اخلاقو بیان راوړل شوی او د کامل پیر د متابعت په اړه څرګندونې شوي دي. د توحید مسئله یې ډېره څېړلې او په آسانه پښتو ژبه یې بیان کړې ده. په هرځای کې یې د دلیل او برهان په توګه د قرآن عظیم آیتونه، حدیثونه او د اسلامي لویانو ویناوې راوړې دي.

خیرالبیان له فقهي احکامو څخه یوازې د عباداتو برخه په تفصیل بیان کړې او دغه احکام یې له حنفي مذهبه رااخیستي دي. د خیرالبیان بله برخه اخلاق دي. اخلاق یې د اسلامي متصوفینو په ډول بیان کړي دي. له فیلسوفانه او حکیمانه بیان یې ډډه کړې ده.

د خیرالبیان په بحثونو کې د شریعت پر خلاف څه شی نشته. له دې امله پر ده او د ده پر لارویانو د الحاد لګېدلي تورونه ځای نه لري. د خیرالبیان ټول مضامین او بحثونه د فقهي عقایدو او اخلاقو په کتابونو کې د مخه لیکل شوي او ده پر پښتو اړولي دي.

د روښاني غورځنګ لنډه پېژندګلوي:

روښاني غورځنګ د روښان پیر له خوا پیل شو . د دې غورځنګ سیاسي مبارزې یوه پېړۍ په پر له پسې توګه د جلال الدین د روښان زوی، حداد د عمر زوی ، عبدالقادر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حداد زوی او کریمداد د جلال الدین زوی تر مهاله پایښت وموند. د سیاسي خپلواکۍ غوښتلو دا غورځنګ د روښان پیر او جلال الدین اکبر د واکمنی پر مهال پیل اود دې غورځنګ وروستی سیاسي لاربنود، کریمداد و چې د هندي واکمن شاه جهان په وړاندې یې د خپلواکۍ ساتلو د مبارزې ډګر تود ساتلی و.

له عرفاني او ادبي پلوه د روښاني غورځنګ اغیزې یوازې په هغو پیړیو او د روښاني واکمنۍ په سیمو کې محدودې پاتې نه شوې. روښان پیر د پښتو لیکدود او پښتو ادب د پراختیا او ودې لپاره ځانګړې هلې ځلې پیل او د پلي کولو لپاره یې بشپړه ژمنتیا درلوده. د روښان پیر په زیار د خیر البیان لیکل شوی کتاب ، نه یوازې دا چې د هغه پیر د نصایحو او لارښوونو له اړخه ارزښتمن دی، بلکې د پښتو لیکدود او پښتو ادبي نثر د تر ټولو پخوانۍ بیلګې په توګه خورا مهم ګڼل کېږي.

د روښاني نهضت ارزښت له عرفاني او تصوفي اړخه زیات دی. د دې نهضت لارویان له هماغه پیله بیا تر اوسه د عبادت او ریاضت ځانګړې لارې او طریقې لري چې په هند، پښتونخوا او افغانستان کې پیروان لري. په سیمه کې د تصوف له بېلا بېلو ټولګیو څخه یو مهم ټولګی همدا روښاني طریقه ده چې ریاضت او عبادت یې د نورو صوفیانه طریقو په څېر د اعتدال خوښوونکي او له هر ډول بنسټپالنې او سخت دریځۍ څخه پرهېز کوي.

روښاني نهضت د همدې ځانګړنو پر بنسټ د زیاتو څېړونکو او محققینو د پام وړ ګرځېدلی او د څېړلو لپاره یې زیاتو بهرنیو او کورنیو څېړونکو زیار ایستلی دی. د ناروې، فرانسې ، پخواني شوروي اتحاد، هند، پاکستان او زیات شمېر نورو هېوادونو لیکوالو له خپلو لیدلورو سره سم د دې نهضت څېړنه او پلټنه کړې ده. ځینو دا نهضت یو تصوفي او عرفاني خوځښت ګڼلی، ځینو بیا د خپلواکۍ د یوه غورځنګ په توګه یاد کړی او یو شمېر یې د اصلاحي او کلتوري خوځښت په توګه یادوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پير روښان په ميا روښان، بايزيد انصاري او بايزيد مسکين مشهور و. هغه د عبدالله زوی او د شيخ محمد لمسی دی. په ۹۲۶ هجري کال د پنجاب د (جلندر) د اورمړو د کلي (برکي) په يوې متوسطې کورنۍ کې سترګې پرانستې دي. دا کورنۍ (اورمړ) تراوسه د وزيرستان په (کاڼي ګورم) کې استوګنه لري. پير روښان له کوچنيوالي څخه د تصوف له مسلك سره پوره مينه درلوده، هڅه يې کوله چې دغې مرتبې ته د رسېدو په خاطر يو کامل پير پيدا کړي.

په لسمې او يوولسمې پېړۍ کې بايزيد روښان، د ده کورنۍ، پيروانو او يو شمېر معاصرينو د هېواد د خپلواکۍ او ملي واکمنۍ د تر لاسه کولو په خاطر د وطن پالنې د پاك احساس له مخې نه ستړي کېدونکې مبارزې کړي او په دې لاره کې يې خپل سرونه قربان کړي دي. له بلې خوا د تصوف او مذهب په جامه کې يې ډېر پښتانه د خپلواکۍ په روحيه روزلي او هم يې په پښتو ادبياتو کې د خپلو خلکو د ويښولو په خاطر له ارزښت څخه ډکه پانګه زياته کړې ده. سره له دې دښمنانو هڅې کولې چې د روښانيانو د ژوند کارنامې او مبارزې پټې کړي او پير روښان د (پير تاريك) په نوم ونوموي؛ خو دغو کارونو دښمنو ډلو ته د اميد لار نه ده پرانستلې؛ بلکې د پير روښان د ژوند او مبارزې په هکله يې د کورنيو ليکوالو په څنګ کې ډېرو ناروېژانو، انګرېزانو، ايټالويانو، فرانسويانو، جرمنيانو او (پخواني شوروي اتحاد) يو شمېر ختيځ پېژندونکو هم ددغه ملي غورځنګ په هکله ليکنې کړې دي. روښانيانو د بايزيد په لارښوونه د هندي مغولي واکمنۍ د استبداد په وړاندې او د پښتنو د پخواني برم د بيا تر لاسه کولو په خاطر داسې تحريك رامنځ ته کړ چې د پښتنو په تاريخ او ادب کې د (روښاني غورځنګ) په نامه ونومول شو. دغه غورځنګ له يوې خوا په افغانانو کې سياسي شعور را ژوندی کړ، له بلې خوا يې دوی د هېواد د آزادولو لپاره د هند د مغولي واکمنۍ د استبداد پر ضد مبارزې ته چمتو کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱- یو تن زده کوونکی دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې پيرروښان ولې په پښتو ادبياتو کې لوړ دريځ لري؟ نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي. هر زده کوونکی کولای شي په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

۲ – په پورته متن کې د پير روښان د ليکنو له مخې څه ويلای شئ چې په هغې کې د څه شي تله درنه ده. يو تن زده کوونکی دې د نورو په استازيتوب څرګندونې وکړي. که له بل زده کوونکي سره په دې اړه بل نظر موجود وي، ور زيات دې يې کړي.

۳ - روښاني غورځنګ ته ولې سياسي بڼه ورکول کېږي؟ هر زده کوونکی دې په خپل وار پرې رڼا واچوي.

٤ – پير روښان ولې په مسجع ډول خپل نثر ليکلی دی؟ لامل يې څه شی دی، دوه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

٥ – د پير روښان د ژوند په دوران کې د پښتنو ټولنيز او سياسي دريځ څنګه و؟ په دې اړه دې زده کوونکي خپل نظر وړاندې کړي او خبرې اترې دې پرې وکړي.

کورنی دنده

د پير روښان د ليکنې ځانګړتيا او په هغې کې د مذهبي رنګ د غلبې په اړه خپل معلومات په يوې خېرنيزې مقالې کې وليکئ. د ښوونکي لارښوونو ته غوږ کښېږدئ.

> د زده کړې په لار کې د ننني کړاو ګالل د سبا لپاره
> د نېکمرغی زېرمه کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د مطبوعاتو لنډ بهیر

صفحهٔ ۱
نمبر ۲
نگران
قیمت سالیانه
مدیر و سرمحرر
اداره خانه مطبع
هر پانزده روز یکبار نشر میشود
۱۳۲۹
تاریخ شمسی ۲۱ میزان ۱۲۹۰
درین اخبار از حوادث داخلیه و خارجیه و بعض مقالات مفیده درج میشود

رسنۍ یا مطبوعات د بشري ټولنو تر ټولو ارزښتمن او اړين رکن دی. هرڅومره چې په یوې ټولنې کې رسنۍ پرمختللې، آزادي او ناپلوې وي، په هماغه اندازه هغه ټولنه د عدالت او برابرۍ پر ستنو ولاړه او له ظلم، تېري او تعصب څخه خلاصه وي. رسنۍ په یوې ټولنې کې مخکښ رول لوبوي او هر لوري ته چې وغواړي هغه ټولنه راکښلای شي. دولت درې رکنه لري چې له اجرايوي، عدلي او تقنيني څواکونو څخه عبارت دي، خو رسنيو د خپل ارزښت او اهميت له مخې د دولت په دې څوکاټ کې ځان ځای کړی او تر ټولو لوړ ځای يې خپل کړی دی. رسنۍ د دې په څنگ کې چې په یوې ټولنې کې ناخوالو ته گوته نیسي، د هغې لاملونه په گوته کوي، د ټولنې تگلورۍ هم ټاکي اومرسته ورسره کوي. رسنۍ راتلونکو نسلونو ته د ولسونو د پوهې او فرهنگ په لېږد او انتقال کې مهم رول لوبوي. زموږ په گران هېواد افغانستان کې رسنۍ په پرتله يېز ډول اوږد تاریخ لري او تر ننه يې د پراختيا بېلا بېل پړاوونه وهلي دي.

ـ ستاسو په فکر په یوې ټولنې کې د رسنيو او مطبوعاتو ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنۍ د ټولنيزو اړيکو د وسايلو په نامه يادېږي. په رسنيو کې خبري آژانسونه، ورځپاڼې، جريدې، مجلې، راډيو، تلويزيون او انټرنيټ شامل دي. څومره چې په يوه ټولنه کې د رسنيو شمېر زياتېږي، په همغه کچه پر عامه ذهنيت زيات اغېز اچوي. د سراج الاخبار خپرونې د خپلې لومړنۍ سرمقالې د "افتتاح کلام" په نامه په يوې برخې کې ليکلي: "... دا ښکاره خبره ده چې "اخبارونه" په دې زمانه کې د دولتونو او ولسونو د ژبې په توګه ګڼل شوي دي. په اوسني وخت کې له وروسته پاتې او بدوي قومونو پرته داسې هېڅ يو دولت يا قوم نشته چې اخبار و نه لري. اخبار د "خبر" جمع ده چې ضد يې بې خبري ده."

چاپخونې يا مطبعې د رسنيو ډېر مهم جزء بللی شي. اوس په کمپيوټرونو کې د انټرنيټ له لارې سړی ډېر ژر د نړۍ له حالاتو، پوهنيزو او تخنيکي برياوو، تازه خبرونو او نورو موضوعګانو څخه نيغ په نيغه خبرېږي. د معلوماتي ټکنالوژۍ له منځ ته راتګ د مخه دا کار شونی نه و. د دې ټولو موضوعګانو د انتقال لپاره چاپخونو او مطبعو ته اړتيا وه. يعنې د خلکو غوږونو ته د معلوماتو په رسولو کې چاپخونو خپل ارزښت درلود.

په افغانستان کې مطبعه د لومړي ځل لپاره د امير شېرعلي خان د دويمې پاچهۍ (۱۲۵۲ – ۱۲۵۷ هـ ش) په پېر کې رامنځ ته شوه. په دې وخت کې د چاپ درې مطبعې موجودې وې. دوه يې د مصطفاوي او مرتضاوي په نامه وې. بله يې د "شمس النهار مطبعه" وه. شمس النهار په مطبعې کې د شمس النهار جريده چاپېده. د شمس النهار، مصطفاوي او د مرتضاوي درېواړو چاپخونو چاپ په ډېرينه توګه سرته رسېده. په هر حال په افغانستان کې د چاپ پيلامه له همدې درېو مطبعو څخه شوې ده. په دې مطبعو کې د چاپ کارونه په ډېر لږ ظرفيت سره ترسره کېده، خو بيا هم د افغانستان د ژورناليزم په تاريخ کې يې ډېر روښان او ښکارند بنسټونه ايښي دي.

دمخه مو وويل چې مطبعه د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د امير شېرعلي خان د واکمنۍ په دويم پېر کې رامنځ ته شوه. له دې سره مل د شمس النهار په نامه ورځپاڼه هم د لومړي ځل لپاره د دې علم دوسته پاچا د پاچهۍ پرمهال منځ ته راغله. د دې ورځپاڼې د خپرو شوو ليکنو له مخې په دې وخت کې په کابل يا د هېواد په نورو برخو کې بله خپرونه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وه. شمس النهار به کله په اوونۍ کې يوځل او کله په پنځلسو ورځو کې يو ځل خپرېده.
داسې برېښي چې شمس النهار به تر ٤٠ گڼو زيات چاپ شوی نه وي.
وروسته بيا د اميرحبيب الله خان په وخت کې (١٩٠٦م، ١٢٨٥ هـ ش) د مولوي عبدالرووف خاکي کندهاري په مسووليت د "سراج الأخبار افغانستان" په نامه يوه جريده خپره شوه. له بده مرغه خپرونو يې دوام و نه کړ او لومړۍ گڼه يې وروستۍ گڼه شوه. بيا (١٩١١– ١٩١٨م) د "سراج الأخبار افغانيه" په نوم خپرونه رامنځته شوه. دا خپرونه په افغانستان کې د دوامداره ژورناليزم پيلامه ده. د دې خپرونې بنسټ د هېواد پياوړي شخصيت او تکړه ژورناليست، علامه محمود طرزي د ١٢٩٠ هـ ش کال د تلې د مياشتې په ١٦ (اکتوبر١٩١١) کېښود. محمود طرزي غوښتل د دې خپرونې له لارې افغانان د ملت پالنې له روحيې سره اشنا کړي، د هېواد پالنې درس ورکړي، خپلواکۍ غوښتنه ور زده کړي او د هغه مهال علم او پوهه وروښيي. سراج الاخبار لومړی په ډبرينه مطبعه کې چاپېده چې وروسته بيا په حروفي بڼه چاپ شو. سراج الاخبار په دوو اوونيو کې يوځل چاپېده. د دې خپرونې مسوول چلوونکی له پيله تر پايه محمود طرزي و. په سراج الاخبار کې ادبي او علمي مقالې، عکسونه، انځورونه او کارتونونه خپرېدل. علامه محمود طرزي په سراج‌الاخبار کې د پښتو ليکل دودکړل چې د مولوي صالح محمد هوتک، غلام محی الدين افغان او نورو پښتنو ليکوالو له خوا ليکل کېدل.
تر شمس النهار او سراج الأخبار افغانيه وروسته "امان افغان" په داسې دورې کې په خپرېدو پيل وکړ چې د افغانستان خپلواکي تر لاسه شوې وه. امان افغان په ١٢٩٨ لمريز کال کې د ورې د مياشتې په ٢٢ نېټه په خپرونو پيل کړی دی. دا اخبار تر نهم خپرنيز کال پورې په اوونيز ډول خپرېده. وروسته د ١٣٠٧ لمريز کال د ليندۍ د مياشتې په پنځلسمه ورځپاڼې ته لوړ شو. قطع او صحافت يې هم ښه شو او په معياري بڼه خپرېده. په امان افغان کې خبرونه، مرکې، راپورتاژونه، تحليلي موضوع گانې، تبصرې، سياسي تفسيرونه، ويناوې او بيانيې، موعظې، تفريحي مطالب، شعرونه، داستانونه او داسې نور خپرېدل. د امان افغان لومړنی مسوول چلوونکی عبدالهادي داوي و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په امان افغان پسې د "افغان" په نامه خپرونه رامنځته شوه. افغان د افغانستان لومړنۍ خپرونه ده چې د کلمې په رښتینې معنا د ورځپاڼې په بڼه خپرېدله. په ځینو ځایونو کې هغه خپرونه چې په اوونۍ کې دوه یا درې ځله خپریږي، هم د ورځپاڼې په نامه یادوي. افغان د ۱۲۹۹ لمریز کال د چنګاښ په ۱٤ (۱۹۱۹م) په خپرېدا پیل وکړ. په دې ورځپاڼې کې کورنې او بهرنې خبرونه، اخلاقي، علمي او تفریحي موضوع ګانې خپرېدې. مسوول چلوونکی یې محمد جعفر کندهاری و.

له "افغان" وروسته د "ابلاغ" وار راغی. نوموړې خپرونه هم د ورځپاڼې په بڼه خپرېده. ابلاغ د ۱۳۰۰ لمریز کال د تلې میاشتې په لومړۍ نېټه په خپرونو پیل وکړ. دا خپرونه به په یوې پاڼې کې چاپ او پر دېوالونو او د ګنې ګوڼې په ځایونو کې به د خلکو د لوستلو لپاره ځړول کېده. د دې ورځپاڼې لومړنی مسوول چلوونکی مدیر میرزا محمد اکبرخان و.

په دې موده کې د ابلاغ، حقیقت او اتحاد مشرقي ورځپاڼې او د غازي، اتفاق اسلام، ستاره افغان، اتحاد اسلام (بیدار)، اصلاح، طلوع افغان او ارشادالنسوان په نومونو اوونیزې خپرېدې. ارشادالنسوان لومړنۍ اوونېزه وه چې د افغانستان د ښځو لپاره خپرېده. دا اوونیزه په ۱۲۹۹ لمریز کال کې د محمود طرزي د مېرمنې، اسما اسمیه له خوا رامنځ ته شوه. دې اوونیزې خبرونه، مقالې، تبصرې، راپورتاژونه او په ښځو پورې اړوند مسایل خپرول.

له کورنې اړودوړ ځخه په وروسته پېر (۱۳۰۸ – ۱۳٤۳ لمریز) کې مطبوعات په دولت پورې محدود وو. د ورځپاڼو په سر کې د "اصلاح" ورځپاڼه یو ځل بیا رامنځته شوه چې لومړی ځل په ۱۳۰۰ لمریز کال کې د بشیر احمد او بیا وروسته د حافظ فیض محمد تر مشرۍ لاندې چاپېده. وروسته د انیس (۱۳۰٦لمریز)، هېواد (۱۳۲٦لمریز)، کابل ټایمز (۱۳٤۰ لمریز) او جمهوریت په نومونو ورځپاڼې خپرېدې. همدارنګه په یو شمېر ولایتونو کې د اتحاد مشرقي، اتفاق اسلام، پروان، طلوع افغان، بیدار، اتحاد، وړانګه، ستورى، بدخشان، نیمروز، هلمند، سنايي او کندوز په نومونو خپرونې خپرېدې. په دې موده کې یو زیات شمېر مجلې او جرېدې هم خپرېدې چې هرې یوې یې خپل لوستونکي درلودل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په زړه پورې موضوع ګانې یې خپرولې. د افغانستان راډیو د لومړي ځل لپاره په ۱۳۱۸ لمریزکال کې خپرونې پیل او ببلا ببل پړاوونه یې ووهل چې اوسنې حالت ته رارسېدلې ده. همدا راز د افغانستان د تلویزیون دستګاه د ۱۳۵۷ کال په لومړیو کې ازمېښتي خپرونې پیل کړې. د وخت په تېرېدو یې ورو، ورو خپرونې د ورځې څو ساعتونو ته ورسېدې او اوس شپه او ورځ د نړیوالې شبکې په مرسته خپرونې کوي او د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې یې مینه وال ننداره کوي. د ورځپاڼو، مجلو او جریدو ترڅنګ د څرګندې اړتیا له مخې په ۱۳۱۹هـ. ش. کال کې "باختر آژانس" رامنځ ته او په فعالیت یې پیل وکړ. باختر اژانس د خپلو خبریالانو په واسطه له کابل او ولایتونو څخه خبرونه راټولول او د خپرولو لپاره یې راډیوګانواوګڼو نورو خپرونو ته ورکول.

که څه هم په افغانستان کې د آزادو مطبوعاتو پیلامه د امیر امان الله خان د واکمنۍ مهال ته منسوبه ده، خو په حقیقت کې د مطبوعاتو ازادي ډېر د مخه د محمود طرزي په وسیله په "سراج الاخبار افغانیه" کې پلې شوې ده. سراج الاخبار افغانیه د محمود طرزي د ازادۍ غوښتنې او پالنې ډېر څرګند ثبوت دی چې په بېلابېلو تدبیرونو یې خپل دغه ارمان ترلاسه کړی دی. د دې ادعا د ثبوت لپاره په نوموړې خپرونې کې د "حی علی الفلاح" په نامه د یو مضمون خپرول و چې په هغې کې یې د دربار د هیلو پر خلاف د هېواد خپلواکي اعلان کړې وه او په مقابل کې یې ۲۴ زره کابلۍ روپۍ جریمه شوی او خپرونه مصادره شوې وه.

د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د "انیس" په نامه د یوې خپرونې پیل د مطبوعاتو له ازادۍ سره وتړل شو. انیس د هېواد د خپلواکو خپرونو د مخکښ په توګه په (۱۳۰۶ لمریز) کال کې چاپ شو. انیس د وخت د پولیسو رژیم "د سرخ پوشو" غلو او جوارګرو په نامه تر نېوکو لاندې ونیو. په پایله کې یې د انیس اداره وتړل شوه او چلوونکی یې محاکمې ته وړاندې کړای شو. د انیس مسوول چلوونکي د خپلې منطقي او مستدلې دفاع له امله برائت وموند او د بیان او مطبوعاتو د آزادۍ د پلي کولو د اتل په توګه یې زموږ د خلکو له خوا تود هرکلی وشو. همدا راز د نسیم سحر، ندای خلق، انګار، وطن، ولس، نیلاب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

... په نامه ازادو خپرونو فعالیت کاوه. د دې ترځنگ د ۱۳٤۱ - ۱۳٥۲ کلونو ترمنځ په هېواد کې شاوخوا ۳۰ ازادو خپرونو فعالیت کاوه چې هرې یوې خپله تگلاره او نشراتي مشي لرله.

پر ۱۳۸۱ لمریز کال په هېواد کې د موقتې او وروسته د انتقالي اداره له راتگ وروسته د بیان او مطبوعاتو ازادي د دولت له خوا تضمین شوه. په دې بهیر کې زیات شمېر خپرونې، خبري رسنۍ، راډیوگانې، تلویزیونونه او نورې وسیلې رامنځ ته شوې. د مطبوعاتو نوی قانون د افغانستان د پارلمان له خوا تصویب شو او په دې توگه یې د بیان او د مطبوعاتو آزادۍ ته لار هواره کړه. نن په هېواد کې شاوخوا پنځه سوه خپرونې، زیات شمېر راډیوگانې او شخصي تلویزیونونه او همدارنگه د لسو په شاوخوا کې خبري رسنۍ په فعالیت بوختې دي.

د متن لنډیز

مطبوعات د یو ولس د ویښتیا او بیدارۍ نښه ده. د رښتینو مطبوعاتو دنده د ولس رهبري ده؛ له ظالم څخه د مظلوم ژغورل دي؛ د حق او باطل ترمنځ توپیر دی؛ ښه ته ښه او بدو ته بد ویل دي چې پرمختللي هېوادونه پرې د نېکمرغۍ او سعادت لوړو پوړیو ته رسیدلي دي. په افغانستان کې مطبوعات په پرتله ییزه توگه اوږده مخینه لري. سید جمال الدین افغان له هېواده د وتلو پرمهال امیرشېرعلي خان ته د یو شمېر سلا مشورو په لړ کې د شمس النهار په نامه د یوې خپرونې د رامنځ ته کېدو سلا ورکړه. له هغه راوروسته مطبوعاتو په افغانستان کې پراختیایي بهیر پیل کړ. د امیر شېر علي خان د واکمنۍ پر مهال د لومړي ځل لپاره د شمس النهار په نامه خپرونې په خپرېدو پیل کوي. د مطبوعاتو بهیر په هېواد کې کله غړند او کله هم د یو زور او قوت په څېر راڅرگند شو. په بېلابېلو رژیمونو کې یې خپلې ودې ته دوام ورکړ. نن سبا په افغانستان کې د بیان او مطبوعاتو ازادي تضمین شوې ده. زیات شمېر خپرونې، راډیوگانې، تلویزیونونه، خبري رسنۍ، برېښنایي رسنۍ، انټرنیټ او ویب پاڼې فعالیت کوي او د خلکو ارمانونه او هیلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپروي. د يادونې وړ ده چې رسنۍ او مطبوعات بايد ټولنه يو سالم لوري ته رهنمايي کړي؛ د هېواد او ولس ملي گټو ته وفادارې وي او د پردي کلتور د خپرولو پرځای د خپل افغاني کلتور خپرېدا ته پام وکړي.

فعاليتونه

۱ – لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولگي مخې ته راشي او د رسنيو د ارزښت په اړه دې خپله پوهه او معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ - يو تن زده کوونکی دې د ټولگي مخې ته راشي او دې پوښتنې ته چې ولې رسنيو ته د يو دولت د څلورم رکن په سترگه کتل کېږي؟ ځواب ووايي. نور زده کوونکي دې په بحث کې برخه واخلي.

۳ – ټول زده کوونکي دې "په هېواد کې موجودې رسنۍ او د هغوی تگلوری" تر نامه لاندې په آزاد بحث کې برخه واخلي. لومړی دې د رسنيو رسالت او دنده څرگنده کړي او وروسته دې د هغو رسنيو په اړه خبرې وکړي چې پېژني يې. يو تن دې د غونډې د منشي په توگه د بحث عمده ټکي او پايلې له ځانه سره وليکي او خپل رپوټ دې چمتو کړي.

٤ – يو تن زده کوونکی دې د ټولگي مخې ته راشي او د بيان د آزادۍ د اړتيا په باره کې دې نورو ته معلومات وړاندې کړي. بل زده کوونکی دې د بيان د آزادۍ په اړه خپل نظر څرگند کړي چې آيا د بيان آزادي څه محدوديت هم لري او که نه؟

۵ – څو تنه زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راشي او په هېواد کې دې د رسنيو د تاريخي بهير او پراختيا په اړه خبرې وکړي.

٦ – څو تنه زده کوونکي دې په خپل ټولگي کې د يوې جريدې د جوړولو په اړوند خبرې وکړي. د ښوونکي په لارښوونه دې په عملي اقدام لاس پورې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د اوسنيو رسنيو په اړه يو مخ ليکنه وکړي. پورته لوستل شوی لوست دې په پام کې ونيسي. په بله ورځ دې د پښتو په درسي ساعت کې ټولګيوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

هر ملخی د سربازۍ له هنر څه زده
چې په دا هنر کې سر ښندي پتنګ دی
لا تر اوسه يې ماغزه په کرار نه دي
چا چې ما سره وهلی سر په سنګ دی
لا په خوب کې په لړزه پرېوزي له کټه
چې د چا تر غوږ زما د توري شرنګ دی
که په دا دور مې ګوري هغه زه يم
چې مې داغ په خاطر ايښی د اورنګ دی
درست جهان مې و مغلو ته خيبر کړ
ځای ځای يې پښتانه وته قلنګ دی

«خوشحال خان خټک»

نېکمرغه هغه څوک دی چې له خپلې هرې خطا څخه نوې تجربه تر لاسه کړي.

((سقراط))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب او له جملې سره د هغه توپير

په مخکنيو ټولګيو کې مو ګرامر پېژندلی دی. ګرامر د ژبې د جوړښت د نظام علمي شرحې ته ویل کېږي. ګرامر د یوې ټاکلې ژبې د کلمو، جملو د رغاونې او جوړښت د قاعدو سیستم تشریح او څېړي یا د ژبې صرفي او نحوي جوړښت او ساختمان تر کتنې او څېړنې لاندې نیسي؛ یعنې د یوې ژبې د کلمو د تغییر او بدلون بڼې او د هغوی ترکیب ، د جملو جوړښت او څرنګوالی بیانوي.

په دې لوست کې په ترکیب باندې خبرې کېږي.

تاسو د ترکیب په اړه څه پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې د مخه چې ترکيب وپېژنو، ښه به وي جمله وپېژنو. د جملې د پېژندلو لپاره د نحوې پېژندلو ته اړ يو. نحوه هغه پوهنه ده چې د جملو، فقرو، عبارتونواو ترکيبونو د جوړښت له قاعدو څخه غږېږي. د جملې د اجزاوو قاعدې پکې بيان او څرګندېږي. په نحوه کې نحوي ترکيبونه او جملې د معنا او جوړښت له مخې په پام کې نيول کېږي. جمله يوه عربي کلمه ده او مجموعې ته ويل کېږي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړېږي، د جملې اجزا ورته وايي.

نحوه په ټاکلې ژبې کې د ګرامر د يوې برخې په توګه او په يوې جملې کې د کلمو د ګرامري ترکيب د يوځای کېدو طريقه، ترتيب او معنوي رابطه څېړي؛ په دې معنا چې د جملو لفظي جوړښت او معنوي رابطه او ځانګړتياوې څېړي. ترکيب د دوو يا زياتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له يوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا يې يو له بله سره ارتباط ولري.

څنګه چې د نحوې څېړنې د مطالعې او څېړلو اصلي او اساسي مواد جملې دي، نو په همدې توګه د کلمو ترکيب هم د جملو په جوړښت کې يو توکی يا يوه برخه ګڼل کېږي. لکه "هلک ولوېد." دا يوه ساده جمله ده چې له دوو اساسي برخو څخه جوړه شوې ده. لومړۍ برخه يې "هلک" د جملې مبتدا (فاعل - مسند اليه) او دويمه برخه يې "ولوېد" د جملې خبر (فعل- مسند) دی. که چېرته په همدې جملې کې د جملې له فاعل "هلک" سره ځينې کلمې چې نحوي رابطه سره ولري، يوځای شي، په دې وخت کې دغه مبتدا "هلک" له خپلو اړوندو برخو سره يو ترکيب جوړوي. لکه:

ښه هلک، يو ډېر هوښيار هلک، يو غښتلی تکړه هلک ... دا ډله کلمې له يو بل سره نحوي رابطه لري او په پورتنۍ جمله کې له "هلک" سره د مبتدا په توګه راځي. دې ته "ترکيب، غونډ يا عبارت" وايي. همدارنګه له "ولويد" سره چې د جملې "خبر، فعل يا مسند" دی، يو شمېرنورې کلمې يوځای شي او نحوي رابطه سره ولري، لکه: "سخت ولويد. په زوره ولوېد. وران ولوېد. بې ځايه ولوېد." د جملې دويمه اساسي برخه (خبر) جوړوي.

په پورته اسمي ترکيب کې ګورو چې "هلک" د ترکيب اصلي جزء دی او له خپلو اړوندو کلمو سره يو اسمي غونډ بلل کېږي. په دويمه برخه کې "ولوېد" د فعلي ترکيب اساسي برخه ده؛ نو ځکه فعلي ترکيب (غونډ) ورته وايي. اسمي او فعلي دواړه ترکيبونه په ځانګړې توګه بشپړ مطلب نشي رسولای. يوازې د يو غونډ په راوړلو معنا نيمګړې پاتې کېږي. ترکيب د معنا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت له مخې بېل ډولونه لري.
ترکیبونه د معنا او مفهوم له مخې له کلمو سره یو شی ګڼل کېږي، مګر توپیر یې دا دی چې ترکیبونه مرکب مفهومونه څرګندوي او د نومونو او فعلونو معناګانو ته زیاته ټاکلې او مشخصه بڼه ورکوي. په دې توګه ویلای شو.

- ترکیب له دوو یا زیاتو خپلواکو یا ناخپلواکو کلمو څخه جوړېږي،
- په ترکیب کې یوه کلمه د بلې تابع ګرځي،
- په ترکیب کې د کلمو تر منځ نحوي رابطه ټینګېږي،
- ترکیب د کلمې په پرتله پراخ او مرکب مفهوم څرګندوي،
- د جملې او ترکیب تر منځ توپیر او بېلوالی اړین دی.

د جملې او ترکیب تر منځ توپیر

د جملې او ترکیب تر منځ خاص توپیر شته. هغه ځانګړتیا چې د جملې په جوړښت کې موجوده ده، په ترکیب کې نه لیدل کېږي. جمله له مبتدا او خبر څخه جوړه ده. د یوې جملې مبتدا یا خبر هر یو له (اسمي یا فعلي) ترکیبونو څخه جوړېږي. د بېلګې په توګه، په بشپړه او پوره جملې کې مبتدا او خبر او همدارنګه د هغوی اړوندې برخې ځای لري، خو په ترکیب کې دغه برخې نیمګړې وي.
په پښتو کې ترکیبونه په دوو ډلو (اسمي او فعلي) برخو بېلېږي. هره برخه بیا په خپل وار په جلا جلا ډلګیو وېشل کېږي.
اسمي ترکیبونه: دا هغه ترکیبونه دي چې د ترکیب اصلي او اساسي برخه یې نوم وي. دا اسمي ترکیبونه په جمله کې د مبتدا په برخه کې راځي.
اسمي ترکیبونه په اضافي ترکیب، توصیفي ترکیب، عددي ترکیب اونورو وېشل شوي دي.
فعلي ترکیبونه، هغه ترکیبونه دي چې د جملې د خبر په برخه کې راځي.

اصطلاح له ترکیب سره توپیر لري. اصطلاحي واحدونه هغه تعبیرونه دي چې هر ولس یې د خپل ژوندانه په چاپېریال کې د خپلو دودونو، اخلاقو او روحیاتو په چوکاټ کې په خپله ژبه کې کاروي. دا واحدونه نه یوازې په خبرو اترو کې استعمالیږي، بلکې په لیکنه کې هم کارول کېږي. اصطلاح ګانې که له یوې خوا نه د ژبې د لغوي برخې بشپړوونکې دي، له بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا یو ادبي خوند او رنګ هم لري. په ژبه کې دا ترکیبونه ځانته جلا او بېلې ځانګړتیاوې لري، یعنې نحوي ترکیبونه او ژبنی اصطلاح ګانې یو تر بله توپیر لري.
اصطلاح ګانې یو ډول ژبني ترکیبونه دي چې د ژبې خاص عنصر او ژبني خاص ډول څرګندونو ته ویل کېږي. اصطلاح ګانې د زمانې په اوږدو کې د خلکو له خوا منځته راغلي او په ژبه کې ثابت لغوي ترکیبونه دي. ددغو ترکیبونو برخې دومره ثابتې او ټینګې اړیکې سره لري چې بېلول یې ګران کار دی.
اصطلاح ګانې د خبرو کولو پر مهال سمدلاسه نوي نه جوړېږي چې د کوم ټاکلي مطلب د څرګندولو لپاره ورځنې کار واخیستل شي، بلکې په جوړ شوي ډول د ژبې د ویونکو په حافظه کې ساتل کېږي او د اړتیا پرمهال د جوړ شوي ترکیب په توګه کارول کېږي. په خپله دغه ترکیب نېغ په نېغه معنا نه ورکوي، خو مجازي معنا ترې اخیستل کېږي. لکه:
لور په لوټه تېره کول، اوښ په بډه منډل، لوی لاس لرل، لار وهل، ژبه کول، پښه نیول، زړه خوړل، له خوشحالۍ نه په جامو کې نه ځاییدل، تر بوسو لاندې اوبه تېرول، جګ لو کول، سر ټکول، سر تندی وهل، خوا سړول، سور او شین اوښتل، زړه تشول، غم خوړل، لاس اخیستل، تار اچول، د اسمان کټ، نوک او ورۍ، د لستوڼي مار، د غاړې غور، د شړومبو مچ.

اصطلاح ګانې د معنا او جوړښت له مخې دا لاندې نښې لري:
۱ـ ثابت داخلي ترکیب چې په ګډه یو عمومي معنا او مفهوم څرګندوي. په اسمي او فعلي ترکیبونو کې یې اهمیت یو شان دی. اصطلاحي فعلي ترکیبونه که څه هم د مرکبو فعلونو په څېر ښکاري، خو له مرکبو فعلونو شخه توپیر لري، ځکه په ثابتو فعلي ترکیبونو کې له ټولو ترکیبونو سره ګډه عمومي معنا ورکوي.
۲ـ اصطلاح ګانې له هغو توکو څخه جوړېږي چې په یو ثابت ترکیب کې خپله لغوي معناله لاسه ورکړي. که چېرته ددغه ثابت ترکیب واحدونه بېل بېل معنا شي، نو خپله ټاکلې اصطلاحي معنا له لاسه ورکوي.
د بېلګې په توګه، "لار وهل"، "ژبه کول"، "غم خوړل"، "زړه خوړل". که ددغو بېلګو هره برخه یعنې هر یو توکی یې په جلا جلا توګه معنا کړو، نو بیا هغه خاصه اوټاکلې معنا نه ورکوي. ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

"لار وهل"کې د تګ معنا پرته ده. په لغوي معناکې يې "لار" او "وهل"کوم معنوي ارتباط سره نه لري. يا ژبه او کول سره جلا مفهومونه دي.

۳_ له ترکيبونکو توکوخخه عمومي معنا لاس ته راځي؛ يعنې ټول ترکيب د يو واحد مفهوم په توګه معنا ورکوي.

٤_ په اصطلاحي واحدونو کې ځينې محاورې او متلونه هم راتلای شي او همدارنګه د ليکوالو او پوهانو غوره وېناوې هم پکې شاملې دي، لکه:

پوره ورکړ دې کړه دوه کوره. د کبر کاسه نسکوره ده.

٥_ اصطلاح ګانې ټکي په ټکي نه ژباړل کېږي.

٦_ هره ژبه جلا او خاص اصطلاحات لري.

٧_ اصطلاحي توکي د خپلو معنوي ځانګړنو له مخې له نورو ازادو ترکيبونو سره توپير لري.

٨_ په ژبې کې دغه ترکيبونه ثابت وي، نوي نه جوړيږي.

٩_ اصطلاحي توکي د نورو ازادو لغتونو په څېر د ژبې په لغوي سيستم کې موجود وي.

د متن لنډيز:

ترکيب، اصطلاح او جمله بېلا بېل نحوي مطالب دي. د جملو، فقرو، عبارتونو او ترکيبونو د جوړښت له قاعدو څخه نحوه خبرې کوي. جمله د الفاظو او کلمو داسې ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم افاده کوي. هغه توکي چې جمله ورڅخه جوړيږي، د جملې اجزا ورته وايي. ترکيب د دوو يا زياتو (خپلواکو او نا خپلواکو) کلمو له يوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزا يې يو له بله سره ارتباط ولري. د کلمو ترکيب د جملو په جوړښت کې يو توکی يا يوه برخه ګڼل کېږي. ترکيب او اصطلاح د کارونې خپل خپل ځايونه لري. ترکيب رامنځته کېږي او اصطلاح ګانې رامنځ ته شوې کلمې دي، په ټولنې کې خپلې ځانګړې او ټاکلې معناګانې لري. اصطلاح د يو مطلب د ښه بيان لپاره کارول کېږي. ترکيبونه او اصطلاح ګانې د يوې ژبې د فرهنګ د بډاينې ښکارندوی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وویشل شي. هر یوه ډله دې په وار د کلمې، ترکیب، اصطلاح، متل او جملې پېژندنه وکړي. بېلګې دې راوړي. د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۲ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او په ژبه کې دې د اصطلاح ګانو او د هغې د پانګې او ژبني ارزښت او بډاینې په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

۳ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي او د ټولو زده کوونکو په ګډه مرسته دې د پښتو اصطلاح ګانو یو لېست پر تختې ولیکي. ټول زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې یادداشت کړي.

٤ـ یو تن زده کوونکی دې د ټولګي په وړاندې اصطلاح ګانې د معنا او جوړښت له مخې نورو ته بیان کړي.

٥ـ د جملې او ترکیب ترمنځ څه توپیر موجود دی او په پښتو کې ترکیبونه په څو ډوله دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله ګډه مرسته نورو زده کوونکو ته په دې اړه څرګندونې وکړي.

٦ ـ جمله له څو برخو څخه جوړه شوې ده؟ یو تن دې پرې خبرې وکړي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه یوه موضوع وټاکي. د هغې په لیکلو کې دې اصطلاح ګانې وکاروي. د لیکنې په پای کې دې یو شمېر اصطلاح ګانې راټولې کړي چې په ټولګي کې نه وي ویل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو قصيده: شيخ اسعد سوري

په پخوانيو ټولګيو کې مو د نظم او نثر په اړه معلومات تر لاسه کړي دي. نثر خپل جوړښت لري او نظم خپل. نظم هغه وينا ده چې وزن او قافيه ولري. مثنوي، بوللـه (قصيده)، غزل، رباعي، قطعه او نور د نظم بڼې دي. دلته پر قصيدې، د هغې پر جوړښت او په پښتو کې د قصيدې پر مخينه غږيږو. تر دې د مخه چې قصيده وپېژنو، ښه به دا وي چې شيخ اسعد سوري وپېژنو چې په پښتو ادبياتو کې يې قصيده د لومړنۍ معلومې قصيدې په توګه پېژندل شوې ده. د قصيدې په اړه لږ معلومات لرو، هغه هم د پټې خزانې په واسطه تر موږ را رسېدلي دي.

ـ تاسو څه فکر کوئ چې د يوې قصيدې د بيتونو ډېر لږ شمېر به څو وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه خزانه له "تاریخ سوري" څخه د "لرغوني پښتانه" د لیکوال، شیخ کټه په حواله لیکي چې اسعد سوري په غور کې استوګنه درلوده. هلته د سوري کورنۍ په دربار کې د درناوی وړ یو شاعر و. د پلار نوم یې محمد و. په ٤٢٥ هجري کال کې په بغني (د هلمند د زمینداور سیمه) کې مړ شو. نوموړی ډېر ښه شاعر و. کله چې سلطان محمود غزنوي پر غور برید وکړ او له امیر محمد سوري سره یې جګړه ونښته، نو امیر یې د آهنګرانو په سیمه کې کلابند کړ. دغه مهال شیخ اسعد هم د هغه ځای په کوټ نومې سیمه کې و. سلطان محمود غزنوي امیر محمد سوري له ځانه سره بندي غزني ته یوړ. امیر محمد سوري له ډېره غیرته په بند کې مړ شو. شیخ اسعد سوري چې د امیرمحمد سوري دوست و، د هغه پر مرګ یوه بولـله وویله.

بولـله یا قصیده هغه نظم ته وایي چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د ټولو دویمو نیم بیتیو قافیه یې د لومړي بیت له قافیې سره یوشان وي. اوږده او ډول ډول مضامین پکې راوړل کېږي. د بیتونو شمېر یې له شپاړسو څخه نیولې بیا تر دوو سوو پورې رسېږي. عموما د ستاینې، ویرنې، پند او نور اوږده موضوعات پکې بیانېږي. قصیده معمولاً په تشبیب پیلېږي. تشبیب د قصیدې لومړني بیتونه دي چې د قصیدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه؛ په ځانګړې ډول د ځوانۍ او په هغې پورې د اړوند حالت، لکه د مینې او طبیعت په ستاینې کې ویل کېږي. له تشبیب وروسته په قصیده کې اصلي موضوع په تفصیل سره بیانېږي. قصیده پښتو ادبیاتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده.

د پټې خزانې له پیدا کېدو د مخه د پښتو د لومړۍ قصیدې په اړه چاته سمه پته نه وه. ددغه مهم اثر له پیداکېدو سره سم د پښتو یو شمېر غوره قصیدې تر لاسه شوې. په دې لړ کې د پښتو معلومه لومړۍ قصیده هم تر لاسه شوه. دغه قصیده د شیخ اسعد سوري قصیده وه چې د امیرمحمد سوري په مړینه یې ویلې وه. دا هم څرګنده شوه چې په غور او غزني کې د دې پېر موجودو شاعرانو قصیدې ویلې وې او دغه فن مخ په بشپړتیا او پوخوالي روان و. له بلې خوا قصیده یوه داسې وسیله وه چې د پاچاهانو د خوښۍ غونډې پرې تودې شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. د خپگان او غم پر مهال هم ویل کېدې او دومره سوز او گداز به په کې موجود و چې د کاڼو زړونه به یې هم ویلي کول. کله ناکله به یې ځوانان د جگړې په ډگر کې مبارزې ته هم رابلل.

د تاریخ په اوږدو کې قصیدې ډېر پراوونه وهلي دي. د پښتو قصیده هم همداسې درواخلئ چې د موضوع له مخې یې بېل بېل اړخونه لرلي دي.

د غوریانو او سوریانو په پېر کې که څه هم پښتو قصیده د پاچاهانو د مدحې اوستاینې په خدمت کې ولاړه وه، خو بیا یې هم پښه له پښتني چاپېریاله بهر ایښې نه ده. د شیخ اسعد سوري قصیده له هغو قصیدو څخه ده چې ساری یې موږ په هغه وخت کې نه وینو. د غوریانو په پېر کې پښتو قصیدې په فني او ادبي لحاظ د خپل وخت په قصیدو کې لوړ دریځ خپل کړی دی.

د شیخ اسعد سوري په قصیده کې ملي او ټولنیز احساسات له ورایه بریښي.

نوموړې قصیده په لاندې ډول ده:

د فلـک لـه چـارو څـه وکـړم کوکـار
زمـولـوي هـر گـل چې خـانـدي پـه بهـار
هـر غـټـول چې پـه بـیـدیا غـوړېـده وکـا
رېـژوي يـې پـاڼـې کـانـدي نـار پـه نـار*
ډېـر مـخـونـه د فـلـک څـپـېړه شـنـه کا
ډېـر سـرونـه کـا تـر خـاورو لانـدې زار
د واکـمـن لـه سـره خـول پـرېـباسـي مـړ سي
د بې وزلـو ویـنې تـوی کـانـدي خونـخوار
چې لـه برمـه یې زمـري رپـي ځنگلو کې
لـه اوکـوبـه یـې ډاري تـېـرو جـبـار
هـم يـې غـشـی سـکـڼـې ډال د ژوبـلـورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رستمان څنې څغلا کاندي په ډار
چې يې ملاوې نه کړېږي په غښتليو
دا فلك پر وکا څه کاري ګذار؟
په يوه ګردښت يې پرېباسي له برمه
نه يې غشي، نه ليندۍ وي نه يې سپار
څه تېرى څه ظلم کاندې اې فلکه!
ستا له لاسه نه دى هيڅ ګل بې له خار
په ويرژلو، لور نه کړې په زړه کراړيه
پر نتليو اوروې د غم ناتار
هيڅ روغى مې په زړه نسته ستا له څوره
بېلوې په ژړا ژړ مين له يار
له تېريو * دې اوښې څاخې له اوريځو
چينې ژاړي په ورټ ورټ ستا له شنار
نه به لاس واخلې له څوره نه به لورې
نه به ملا کړې، له بې وزلو له ترار
نه به زړه وسوځوې په هېچا باندې
نه به پرېوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړې مين له بل مينه
نه به درملې ټپونه د افګار
ستا له لاسه دي پراته ژوبل زګېروي کا
هر پلو ته ټپي زړونه په څار څار
کله غوڅې کاندې مراندې د زړګيو
کله تېر باسې وګړي هوښيار
کله ټکى واچوې پر نازوليو
کله څېري کړې ګرېوان د نمنځي چار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله غورځوي واکمن له پلازونو
کله کښېنوي په خاورو کې بادار
زموږ پر زړونو دې نن بیا یو غشی وویشت
ودې ژوبلله په دې غشي هزار
پر سوریو باندې ویر پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار
یو وار سو اسیر په لاس د میرخمنو
انتقال یې وکړ قبر له بل وار
په سماو* یې ودان أهنگران و
په ټیکنه و پر درست جهان اوځار
د محمود د ژوبلورو په لاس کښېوت
چې غزنه ته یې باتلی په تلوار
ننګیالیو لره قید مړینه ده ځکه:
سه * یې والوتله هسک ته پر دې لار
تر نړۍ یې غوره خاورې، هدیره کا
د زمریو په بېړیو * کله وي خوار
په دې ویر د غور وګړي تور نمري * سول
په دې ویر، رڼا تیاره سوله د ښار
ګوره ښاخي رڼې اوښې له دې غرونو
دا کړونګی * ساندې لي په شور هار
نه هغه زرغا د غرونو، د ښېدیا ده
نه د زرکیو په مسا دی کټهار
نه غټول بیا زرغونېږي په لاښونو
نه بامي بیا مسېده کا په کهسار
نه له غرجه بیا راځي کاروان د مشکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـه رادرومـــــي غــور تـه بـيـا جـوړېـي د ښـار
د پـسـرلـي اوره تـــودې اوښـــې تـويـنـه
مـرغـلـرې بـــه نـيـســان نـــه کـــړي نـثـار
دا پـه څـه چـې (مـحـمـد) ولاړ لـه نـړيـه
پـه ويـرنـه يـې ســو غــور ټـول سـوګـوار
نـه ښـکـارېـږي هـغـه سـور د سـور پـه لتو
نـــه ځـلـېـږي هـغـه لـمـر پـر دې ديـار
چې بـه نـجـلـيـو پـه نـڅـا پـکـې خـنـدله
چـــې بـــه پـېـغـلـوکـا اتـــڼ کـتـارکـتـار
هغه غـور پـه ويـر نـاتـار د واکـمـن کښېوست
هـغـه غـور سـو د جـانـدم غـونـدې سـور اړ
لاس دې مـات سـه ای فلکه چې دې وکا
مـحـمـد غـونـدې زمـری د مـړيـنـې ښـکـار
شـيـن زړګـــی فـلـکـه! ولـې لا ولاړ يـې؟
اې د غـور غـرونـو پـه څـه نـسـوئ غـبـار؟
مـځـکـې! ولـې پـه رېـږدلـو نـه پـرېـوزې؟
لانـدې بـانـدې سـه! چـې ورک سـي دا شعار:
چـې زمـري غـونـدې واکـمـن ځـي لـه جهانه
چـې څـوک نـه کـړي پـه نـړۍ بـانـدې قـرار
سخ پـه تـا ای (مـحـمـده) د غـور لـمـر وې!
پـه نـړۍ بـه نـه وي سـتـا د عـدل سـار
تـه پـر ننګه وې ولاړ پـه ننګ کـې مـړ سوې
هـم پـر نـنـګـه دې پـه نـنـګـه کـا ځـان جـار
که سوري دې په تګ وير کاندي ويرمن سول
هـم بـه ويـــاړي سـتـا پـه نـــوم سـتـا پـه ټـبـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه جـنـت کـې دې وه تـــون زمـــوږ واکـمـنـه
هـــم پـــه تـــا دې وي ډېـــر لـــور د غـفـار

* * *

*نار په نار: په اصل کې په همدې بڼه دی. ښايي تار په تار وي.

*تېری: تېری، تعدی، ظلم او تجاوز

* سماو: سم، درست، راست

* سه: ساه

* بېړيو: زولنې

* تور نمري: سياه پوش

*کړونګی: ځړوبی

سور: خوشحالي

سور: د قوم نوم دی

سار: ساری، بېلګه

د متن لنډيز:

قصيده د پښتو د نظم د نورو ډولونو په څېر په پښتو کې اوږده مخينه لري. قصيده معمولاً په تشبيب پيليږي. تشبيب د قصيدې لومړني بيتونه دي چې د قصيدې له اصلي موضوع څخه بهر د بلې موضوع په اړه د طبيعت د ستاينې او يا هغې ته پر ورته موضوع پيليږي. قصيده پښتو ادبياتو ته له اسلام وروسته راغله او ډېر ژر د پوخوالي کچې ته ورسېده. د ادبي تاريخ له پاڼو څرګندېږي چې قصيده په پښتو کې پخوا هم موجوده وه او د خپل پوخوالي پوړۍ يې وهلې وې. د شيخ اسعد سوري قصيده د پښتو قصيدو په تاريخ کې د زيات ارزښت وړ ده او له ادبي پلوه هم يوه پخه بوللـه ګڼل کېږي. دا قصيده شيخ اسعد سوري د امير محمد سوري د مړينې په وير کې ويلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې پر څو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د ډلې د غړو په مرسته په پښتو کې د غزل، دويمه ډله د مثنوي، دريمه د رباعي او څلورمه د قصيدې په اړه معلومات له ښېلګو سره وليکي. بيا دې نورو ټولګيوالو ته واوروي.

۲ــ يو تن زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته راشي، د تشبيب په اړه دې څرګندونې وکړي او ښېلګه دې په متن کې د قصيدې له مخې ولولي.

۳ــ يو بل زده کوونکی دې ټولګي مخې ته راشي او د شيخ اسعد سوري د قصيدې د متن اصلي ويرنه دې ولولي او د هغې په اړه دې څرګندونې وکړي.

٤ــ زده کوونکي دې په پورته قصيده کې د شيخ اسعد سوري ملي او ټولنيز احساسات په ګوته کړي او د هغو په اړه دې خبرې وکړي.

٥ــ زده کوونکي دې په پورته متن کې اسمي ترکيبونه وګوري او ودې يې ليکي.

٦ــ د ترکيب او جملې پر توپير دې څو تنه زده کوونکي خبرې وکړي. نور دې ورته غوږ کېږدي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې پښتو ادبياتو ته د قصيدې او د نظم د نورو بڼو د رانوتلو بهير په ډېر لنډ ډول وڅېړي او د يوې لنډې مقالې په توګه دې په بله ورځ په ټولګي کې په وار ولولي.

د دروغجن سزا دا ده چې څوک يې پر رښتيا خبره هم باور نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال ساتنه

د اوسېدو او ژوند ځای ته چاپېریال وايي. ټول ژوندي موجودات د خپلې استوګنې لپاره یو ځای ټاکي. انسانان په کلو، بانډو او ښارونو کې اوسېږي. هر شی چې د دوی د اوسېدو پرځای په یو ډول نه یو ډول اغېز کوي، چاپېریال ورته وايي. الوتونکي، ښاروي، د سیندونو او سمندرونو ژوي، ځنګلي او د دښتو او بیدیاوو ژوي ټول خپل خپل ځانته د اوسیدو چاپېریال لري. په ځینو حالتونو کې یو شمېر ژوو د خپل پوستکي رنګ د اړونده چاپېریال له رنګ سره یوشان کړی. موخه یې له زیان څخه د ځان ژغورل او پایښت دی. تر ټولو اړینه داده چې چاپېریال باید د ژوند ټولې اړتیاوې په داسې توګه تامین کړي چې موجودیت او دوام یې له ګواښ سره مخامخ نشي.
څنګه کولای شو د خپل چاپېریال اړین توکي د پای ته رسېدو له ګواښ څخه وژغورو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند کولو ځای ته چاپېریال وایي. په دې کې د یوه ژوندي موجود شاوخوا ټول شیان او توکي چې په یو ډول نه یو ډول یې ژوند تراغېز لاندې راولي، شامل دي. د انسان د ژوند په چاپېریال کې د هغه کور، د کور شاوخوا، اوبه، ځمکه، چمنونه، ونې، باغونه، سیندونه، غرونه، ځنګلونه او داسې نور شامل دي. دا هر یو په خپل وار د انسان او بل هر ژوندي موجود پر ژوند په مستقیم او غیر مستقیم ډول اغېز کوي.

د هرې ورځې په تېرېدو د انسانانو شمېر زیاتیږي. د تازه معلوماتو (۱۳۸۸ لمریز کال) له مخې په منځني ډول هره ورځ شاوخوا درې سوه درې پنځوس زره ماشومان زېږي او شاوخوا ۱٤٦ زره خلک مري. په دې توګه هره ورځ د نړۍ په نفوس کې له دوو سوو زرو څخه زیات زیاتوالی رامنځ ته کېږي. د نفوسو دا زیاتوالی پر چاپېریال اغېز کوي؛ هغوی د استوګنې ځای ته اړتیا لري؛ اوبه اوخواړه غواړي؛ جامې، پوښاک او درمل غواړي؛ ښوونې او روزنې ته اړتیا لري او په سلګونو نورې داسې اړتیاوې. په داسې حال کې چې د چاپېریال یو شمېر توکي د نفوسو په څېر نه زیاتیږي او موجوده اندازه یې د لګښت له مخې پای ته رسیږي، لکه: ونې او ځنګلونه (که ووهل شي او نور یې پر ځای کښېنول شي)، کاني زېرمې، کرنیزې ځمکې او نور.

په چاپېریال کې ژوندي او ناژوندي موجودات شته. ژوندي موجودات په خپل منځ او همدارنګه له ناژوندیو موجوداتو، لکه: خاورې، اوبو، ګازونو او نورو سره متقابلې اړیکې لري. دا اړیکې د ژوند چاپېریال ته ډېرې اړینې دي. د ایکو سیستم دا اړیکې څېړي. هغه سیستم چې د ایکو سیستم (Eco System) څېړي، د ایکولوژۍ (Ecology) په نامه یادیږي.

د چاپېریال د پاک ساتنې موضوع په روانې پېړۍ کې د ټولو اوسیدونکو د اندېښنې ور ګرځېدلې. زموږ د ژوند چاپېریال ورځ په ورځ ککړیږي او د ژوندیو موجوداتو ژوند له ګواښ سره مخ کوي. نننۍ نړۍ د بشري تمدن د پرمختګ، د معاصرې ټکنالوژۍ پر پراختیا او د نفوسو د زیاتوالي له امله په ځمکې او هوا کې د ککړتیا له ستونزو سره مخامخ شوې ده. د روغتیایي ریوټونو له مخې د همدې ککړتیا له امله د نړۍ د نفوسو په سلو کې شل ببلا بېلې ناروغۍ ګواښوي. جګړې او په جګړو کې د مختلفو وسلو کارول یو بل ګواښ دی چې چاپېریال ککړوي. په جګړو کې د ځنګلونو له منځه وړل، د کروندو او اوبو زهري کول او داسې نور هغه کارونه دي چې د ژوند کړۍ تنګوي او ستونزې زیږوي.

د اوسني پېر یوه بله ډېره مهمه ستونزه د اوبو ککړتیا ده. دا ستونزه د ټکنالوژۍ او صنایعو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ لا پسې پراخه شوې ده. د نوي صنعت لپاره د سکرو ډېرې او تېل انرژي توليدوي. د دې توکو زياته کارونه چاپېريال، په تېره بيا اوبه او ځمکې ککړوي.

کولای شو د باغونو، شنو سيمو، پارکونو او د سيل د ځايونو د جوړولو له لارې خپل چاپېريال خوندي کړو. د شنو سيمو جوړول ژوندي موجودات له ګواښ څخه ژغوري. ځنګلونه چې په خپله يوه ژوندۍ ټولنه ده، د چاپېريال عمده توکي دي. د ځنګلونو وهل او د ونو پرې کول، نه يوازې چاپېريال له ګواښ سره مخامخ کوي، بلکې په هغه کې د موجودو ژوو ژوند ته هم سترګواښ بلل کېږي.

د چاپېريال ساتنه د يو ځانګړي شخص، يا ټولنې او کومې موسسې کار نه دی. دا د هر چا دنده ده چې په خپل وار، له خپل نژدې چاپېريال، کور، څخه نيولې بيا د خپل ښار او پارکونو د پاکولو له لارې خپل چاپېريال ځانته ورغوي. د ونو کرل، د پارکونو جوړول، د ځنګلونو او په هغو کې د ژوو ساتل او پالنه، له اوبو څخه په ټاکلې اندازه ګټه اخيستل، د هغو توکو لږ کارول يا نه کارول چې لوګي يې هوا ککړوي او ډېرې نورې هغه لارې چارې دي چې هرڅوک کولای شي تر خپلې وسې پورې يې عملي کړي او په دې توګه د چاپېريال د ککړتيا مخه ونيسي.

د متن لنډيز:

هر هغه څه ته چاپېريال وايي چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او موږ يې احاطه کړي يو؛ زموږ ژوند ورپورې اړوند دی او زموږ د ژوند د دوام وسايل چمتو کوي. ټول ژوي که پر ځمکه دي، که په اوبو او يا د سمندرونو په تل کې، ټول غرونه، دښتې، ځنګلونه او دريابونه د ژوند د چاپېريال يوه برخه ده. په چاپېريال کې ټول شيان د تل لپاره موجود نه وي، يو څه يې د ورځنې لګښت له مخې پای ته رسيږي او نه نوي کېږي. له دې امله بايد د هغې په لګښت کې پوره پام وشي او د راتلونکو نسلونو د ګټې اخيستلو لپاره پرېښودل شي. د دې ترڅنګ چې چاپېريال په بشري ژوندانه مستقيمې اغېزې لري، بايد په شعوري توګه هم په خپله په چاپېريال پام وکړو او هم د نورو پام هغې ته راواړوو. د استوګنې شاوخوا پاکه وساتو، نيالګي کښېنوو، ونې او ځنګلونه و نه وهو، مرغان، الوتونکي او کبان بېرحمانه ښکار نه کړو، موجود چمنونه او شنه ځايونه وساتو او نوي هغه جوړ کړو. څومره چې يو چاپېريال پاک، ښکلی او په زړه پورې وي، په هماغه اندازه ژوند نېکمرغه، آسان او روغ وي. روغ چاپېريال زموږ ستاسو ټولو د نېکمرغه ژوند ضامن دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ چاپېریال څه ته وايي؟ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او خپلې څرګندونې دې وړاندې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د چاپېريال د ارزښت او د هغې د پاکوالي په اړه خپل رغنده عملي نظرونه وليکي او د يو وړانديز په توګه دې چمتو کړي. بيا دې د ډلو استازي په ګډه هغه توحيد کړي او د يو بشپړ وړانديز په توګه دې وليکي او ټولګي ته دې ولولي.

۳ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په چاپېريال کې د څو شيانو او توکو نمونه واخلي او څرګنده دې کړي چې له دغو توکو څخه څنګه ګټه واخيستل شي.

٤ـ ځنګلونه د چاپېريال په ښکلا او پايښت کې څه رول لري؟ يو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات وړاندې کړي.

۵ـ په چاپېريال کې ژوندي او ناژوندي موجودات يو له بله څه اړيکې لري، دا اړيکې په چاپېريال څه اغېزه کوي؟ يو زده کوونکی دې په دې هکله رڼا واچوي او بل يو دې د ناژونديو موجوداتو نمونه واخلي او ودې وايي چې دا اړيکې کوم سيستم ځېږي او څنګه؟

٦ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې صفت او موصوف په ګوته کړي او نورو زده کوونکو ته دې بيان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کلي، ښار يا ښوونځي د چاپېريال د پاک ساتلو په اړه خپل وړانديزونه په منظمه توګه تنظيم او ترتيب کړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې خپل دغه وړانديزونه له نورو ټولګيوالو سره شريک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو دویمه تاریخي دوره

په مخکنیو ټولګیو کې مو پر ادبیاتو خبرې کړې دي. شفاهي یا ولسي ادبیات مو له لیکلو ادبیاتو څخه بېل کړي دي. شفاهي ادبیات د ټولنو له رامنځته کېدو سره سم رامنځ ته شوي دي. هره یوه ټولنه خپل دود، رسم و رواج او فرهنګ د ولسي ادبیاتو په هینداري کې نورو ته ورښیي. د شفاهي ادبیاتو پیل نشي څرګندېدای، خو لیکلي ادبیات هرو مرو له یو تاریخي پړاو سره تړاو لري. پښتو لیکلي ادبیات ډېر لرغوني دي. تاریخي پېښو، کوچېدنو، تاړاک، زېښناک او نیواک د هغې زیاتې بېلګې تر خاورو لاندې کړې دي. که موږ د لیکلو ادبیاتو په اړه خبرې کوو، نو باید کره لاسوندي یې ولرو چې له بده مرغه زیات شمېر یې په لاس کې نشته. بیا هم د لا ښې پېژندنې لپاره پښتو ادبیات په درېو دورو وېشل شوي دي؛ لرغونې دوره، منځنۍ یا کلاسیکه دوره او معاصره دوره. په لسم ټولګي کې مو د پښتو ادبیاتو په لرغونې دورې خبرې کړې دي. د معاصرې دورې په اړه به په دولسم ټولګي کې معلومات تر لاسه کړو. دلته د پښتو په منځنۍ یا دویمې تاریخي دورې غږېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبیاتو دویمه دوره چې د پښتو ادبیاتو د تاریخ منځنۍ دوره هم ورته ویلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نیمایي پیلیږي او د څوارلمسې هجري پېړۍ تر لومړیو دریو لسیزو پورې رارسیږي. د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره له لومړۍ دورې څخه له هره پلوه توپیر لري. په دې دوره کې پښتو ادبیات د افغانستان، پښتونخوا او هند په سیمو کې له ځینو ملي، مذهبي او پښتني غورځنګونو سره په تړاو راټوکیږي او وده کوي. د سیمې د هغه مهال فرهنګي ادبي جریانونه پر پښتو ادبیاتو خپل اغېز ښندي او د همدغو جریانونو په پیروۍ په پښتو ادب کې ځانګړې سبکونه پیدا کیږي او خپل ځانګړي پیروان مومي.

ددې دورې یوه ستره ځانګړنه دا ده چې بشپړ او مکمل ادبي آثار یې زموږ په لاس کې دي. په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتو دېوانونه، په سلګونو کیسه ییز آثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاریخ د یوې سترې پانګې په توګه هر اړخیز بحثونه پرې کولای شو.

په دې دوره کې له ګاونډیو ژبو سره د پښتو ادبیاتو تړون هم پراختیا مومي. له عربي، فارسي او له همدې ژبو څخه پښتو او له پښتو څخه ځینو دغو ژبو ته د آثارو د راکړې ورکړې مسئله هم خپلو لوړو پړاوونو ته خیژي.

د پښتو د ادبي تاریخ دویمه دوره څو پړاوونه لري. په هر پړاو پورې اړوند آثار د ټوکېدو د شرایطو، خپلو خصوصیاتو او فکري هنري اغېز د منلو له امله یو اوږد واټن رانغاړي. د دې خبرو معنا دا ده چې کله موږ پر روښانیانو بحث کوو، دا بحث له بایزید روښان څخه پیلیږي چې د فرهنګي هڅو وخت یې د لسمې هجري پېړۍ دویمه نیمایي ښوول شوې او په قادر داد ورکزي پای ته رسیدلی دی. دا کسان بیا د دولسمې پېړۍ خلک دي. حال داچې له بایزید او د ده له پیروانو سره په یوه وخت اخوند درویزه هم پښتو ته مخه کوي. په پښتو آثار لیکي او ژباړي او ځینې نور کسان په ادبي هڅو لګیا دي.

دا دوره له روښاني غورځنګه پیل او همداسې پسې په اخوند درویزه او د ده پر پیروانو، بیا د خوشحال خټک،رحمان بابا، هوتکیانو او د احمدشاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهیرونو رارسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لسمې او یوولسمې هجري پیړیو په ترڅ کې د روښانیانو، اخوند درویزه او د ده د سبک پلویانو او هم د همدې زمانې د ځینومبلغو او صوفي شاعرانو، ناظمانو او لیکوالو آثار د خپلو شکلي جوړښتونو له پلوه ډېره سره نژدې یو رنګي لري. موضوعات یې هم تر ډېره سره یو شی دي.

که څه هم اخوند درویزه له روښانیانو سره مخالفت درلود، ده او د ده ځینو پلویانو د روښانیانو پر ضد لیکنې هم کړي دي، خو هغه لیکنې له ځینو شخصي او نظریاتي اختلافاتو رازیږېدلې دي. دغسې اختلافي لیکنې د بېلتانه د یوې داسې کرښې په توګه نشو منلای چې د دواړو ډلو آثار د ځانګړنې له مخې سره بېل کړو. د روښانیانو او اخوند درویزه دواړو په آثارو کې عرفان (تصوف) او د عرفاني لارو د بنسټونو په خپلولو سره ځان الهي ذات ته نژدې کول، د نفس تزکیه، د زړه سپېڅلتیا، د اسلام د مقدس دین د اساساتو بیان، د اسلام د مقدس دین د لارښوونو په رڼا کې د خلکو اخلاقي روزنه، پندونه، نصایح او نور دې ته ورته مطالب د دې دریو واړو ډلو له خوا په ژباړل شوو، لیکل شوو او پنځېدلو اثارو کې لیدل کېږي. د اهدافو همدا ورته والی موږ اړ باسي چې د دغو دریو واړو ډلو اثار په یوه پړاو کې و څېړو او د دویمې ادبي دورې د لومړي پړاو نوم پرې کېږدو.

د دویمې دورې په دې پړاو کې د ادبي آثارو د زیاتو نسخو او ډېرو برخو شتون موږ پر دې باوري کوي چې دغه مهال په پښتنو کې د لوستو او زده کړو خلکو شمېر یو څه ډېر شوی او خلکو د کتاب ساتنې او کتاب لرنې له دود سره مینه ښوده. حال دا چې تر دې پړاو د مخه د لومړۍ دورې د آثارو ځینې دګوتو په شمېر بېلګې له موږ سره دي چې هغه هم ځینو تذکرو تر موږ رارسولي دي.

ددې پړاو آثار له شکلي پلوه نیم منظوم، منظوم اومنثور دي. د نیم منظوم، مسجع یا مقفی نثر د لیکلو دود همدا مهال د بایزید له خوا پیل شو.

ددې پړاو په منثوروآثاروکې پر نورو سربېره د علي محمد مخلص او ارزاني روښاني رسالې د یادولو وړ دي. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرایطو سره سم روان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر بلل کېدای شي. د اخوند میا داد په نثرونو کې د ده "نورنامه" نیم منظوم سبک پالي، خو په دیوان کې یې منثورې ټوټې د کلمو په پای کې قافیې ته پام کوي.
که د دې پړاو آثار د هنري ځانګړتیاوو له مخې د لومړۍ دورې له ځینو بېلګوسره پرتله کړو، نو د پرمختیا څرک پکې نه لګیږي. باید ووایو چې د دې دورې زیاتره اثار عرفاني دیني او اخلاقي مسایلو ته بېل شوي دي. په ځینووختونو کې ددغسې اهدافو لرونکي شاعران او لیکوال د نظم د شعریت خواته ډېر پام نه کوي او هیله یې دا وي چې د خلکو د زده کړې په موخه خپل آثار په منظومه بڼه وړاندې کړي.
په دې پړاو کې عرفان د یوه مسلک په توګه پښتو ادبیاتو ته لار پیدا کوي او د عرفاني آثارو څرکونه چې د پښتو د ادبي تاریخ د لومړۍ دورې له خورو ورو پاڼو راایستل کېدای شي، په دې پړاو کې په مکتبي بڼه خپل وزرونه غوړوي. د دې پړاو په اشعارو کې غزلې، قصیدې، رباعي، مثنوي، قطعې، مربع او مخمس اشعار پیدا کېږي. په دې شعري ځیلونو کې مربع او مخمس داسې شعري ځانګې دي چې په لومړۍ ادبي دوره کې یې څرک نشو لګولای. په دې پړاو کې ددغو دریو نوو ځانګو شتون د پښتو په شعري ځیلونو کې د پراختیا یو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتنې فرهنګ له اسلامي فرهنګ سره خورا زیات نژدې شو او د اسلامي فرهنګ ډېرو اساسي مسایلو ته یې لاره پیدا کړه. ډېرې اسلامي، دینې او عربي فرهنګ ته ورته کیسې پښتو ته واوښتلې. د پښتو کوم آثار چې موږ له لومړۍ دورې څخه په لاس کې لرو، دا ډول ځانګړتیاوې نه لري. ځینې مهم دیني او فقهي آثار په پښتو ژباړل شوي دي، لکه خلاصه کیداني، قصیده بردیه، قصیده سریاني، نورنامه، خلاصة الاسلام او نور. د دې ترڅنګ د پارسي او عربي ژبو له عمده اسلامي آثارو څخه په ګټه د دیني او شرعي اساساتو ځینې مهم بیانوونکي کتابونه په پښتو کې په تحقیقي ډول ولیکل شول، لکه: مخزن، نافع المسلمین، فواید شریعت او نور.
ددې پړاو زیاتره لیکوال او شاعران له څو ژبو، لکه: پارسي، پښتو، عربي او هندي سره آشنا دي. په دغو لیکوالو کې ځینو پر پښتو سربېره په هندي، پارسي او عربي ژبو هم آثار لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې له نورو فرهنګونو سره د پښتنو لیکوالو تړاو څینې څرګندېږي. د پښتو ادبي تاریخ د دویمې دورې لومړی پړاو د پورته ځانګړتیاوو په لرلو سره یوه بل پړاو ته ننوزي.

ارزاني خویشکی، واصل روښاني، خواجه محمد، کریمداد بنګښ، علي محمد مخلص، دولت لواڼی، قادر داد، اخوند درویزه، محمد حلیم، عبدالسلام، اخوند احمد، بابوجان، شیخ محمد سعید او په لسګونو نور د دې پړاو شاعران او لیکوال بلل کېږي.

په دویمې دورې کې د خوشحال خټک او د ده د پیروانو زرین پړاو:

خوشحال خټک نه یوازې د خپل وخت یو تولنیز، سیاسي شخصیت او بریالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې یو داسې شاعر او لیکوال و چې که ووایو د پښتو ادب تاریخ د ده له نامه او اثارو پرته نیمګړی دی، نو زیاتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته یې ښایي ساری ډېر لږ وګورو.

خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډایتوب لپاره د ګاونډیو ژبو له ادبي زمینو څخه پوره ګټه واخیسته. پښتو شعر یې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ یې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر یې په کې نه وي ویلی. ده د پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعر کې تر ده د مخه بیان شوو موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په آثارو کې د هغه د شعرونو د کلیاتو، فراقنامې، دستارنامې، بازنامې (منثوره او منظومه)، فالنامې، فضل نامې، طب نامې، بیاض، ځنځیرې او سواتنامې نومونه یادولای شو.

خوشحال خان د خپلو پښتو منظومو او منثورو اثارو د تالیف په برخه کې د خپلې زمانې د برلاسي ادبي جریان تر اغیز لاندې رانغی. د خپل لوړ هنري او فکري ورتیا په زور یې یوه نوې لاره غوره کړه چې نه د ده د زمانې روښاني اثار او نه د نورو عارفانو او شاعرانو اثار دغسې ځانګړتیاوې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال په پېر کې پښتو شعر ډېر پراخه او هر اړخيز شو. د ختيځې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو د دې سبک د رامنځته کوونکي او د دې سبک د پيروانو په اشعارو کې وده وموندله. د دې سبک د پيروانو په اثارو کې رندانه، صوفيانه، اخلاقي، فلسفي، فکاهي، غندنه، ستاينه او نورې موضوعګانې شته. يوه عمده ځانګړنه يې داده چې پښتني روحيه، پښتني احساسات او د پښتو خپل کره وره په کې بيان شوي دي. په دې سبک کې ټولنيز نقد ته ځای ورکړ شوی دی. په يو شمېر اشعارو کې ټولنه، خلک، برلاسی ټولنيز، سياسي نظام او فرهنګي بهير په څرګندو الفاظو کې نقد شوی دی. د تخيل، نزاکت او انځور جوړونې له پلوه ځينې ابتکاري ځانګړنې لري. د خوشحال د سبک پيروان د شعر ترڅنګ نثر هم ليکي. د نثر ليکنې لار يې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې يو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې د ده د مخه پړاو کې يې څرک نه ليدل کېږي.

د پښتو د ادبي تاريخ په دويمه دوره کې د خوشحال خټک، د ده د کورنۍ هستونې او د ده د سبک د پيروانو آثار موږ ته د يو نوي پړاو څرک په لاس راکوي. په دې پړاو کې پښتوشعر په ټولو شعري بڼو، لکه: غزل، قصيده، رباعي، مثنوي، مربع، مخمس، مسدس، مثمن، معشر، ترکيب بند، ترجيع بند، قطعه او نورو راڅرګند شو. پښتو شعر د مضمون له پلوه بشپړ شو. ټولنيزې بېلابېلې موضوع ګانې پکې راوړل شوې. تاريخي پېښې، له هېواد سره مينه، د پښتو او پښتونولۍ احساسات پکې رامنځ ته شوي چې په تېرو پړاوونو کې يې څرک نه لګېده. په دې پړاو کې د پښتو ادب ځينې اړخونه د پښتنو له ټولنيز ژوند څخه رنګ اخلي. د پښتو غزل د ختيځ غزل له پېژندنې سره سم ټولې هنري ښيګنې خپلې کړې او پښتو بوللې هم د غورې دورې د بوللو رنګ او خوند وموند. د ختيځ ادب داستانونو هم پښتو ادب ته لار پيدا کړه. د پارسي او عربي ځيني اثار په پښتو وژباړل شول.

خوشحال خټک د دغو لوړو ځانګړنو لرونکي سبک رامنځ ته کوونکی دی. د ده د کورنۍ او يو شمېر نورو شاعرانو ددغه سبک پيروي کړې ده. اشرف خان هجري، عبدالقادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک، سکندر خان خټک، صدرخان خټک، ګوهر خان خټک، بي بي حلیمه خټکه، افضل خان خټک، قلندر، اشرف خلیل او یو شمېر نور د خوشحال خان خټک د سبک پیروان دي.

ددې پړاو بل مخکښ عبدالرحمان بابا و

لکه چې د مخه مو وویل، یوولسمه پېړۍ د پښتو ادبیاتو د ودې او پراختیا لپاره یوه مناسبه پېړۍ وه. د پښتو ډېر شاعران په دې پېړۍ کې وزېږېدل، لوی شول په پښتو یې لیکنې وکړې او شعرونه یې وویل. که موږ د یوولسمې پېړۍ په بهیر کې د پښتو رامنځته شوي اثار له پامه تېر کړو، نو راته څرګنده به شي، په دې پېړۍ کې داسې آثار رامنځته شوي چې د سیمې له ادبي اثارو سره پرتله کېدای شي. په یوولسمه پېړۍ کې د راپورته شوو شاعرانو په ډله کې یو هم عبدالرحمن مومند و چې پښتانه له ډېرې مینې او زیاتې عقېدې ورته (بابا) وایي او په پښتني ولسونو کې د رحمان بابا په نامه مشهور دی. رحمان بابا د یو ځانګړي سبک خاوند دی. د ده سبک د خپلو ځانګړتیاوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبیت وموند او د دولسمې، دیارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاییز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصیتونه لري او په پښتو ادب کې د یو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتیا نه لري، ډېر طبیعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زیار ایستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره یې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعیتونو بیان ته زیات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنیز مسایل پکې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې د ده د زمانې او بیا په راوروسته دوو، درېو پېړیو کې له افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراءالنهر کې ځینو اوسېدونکو پښتنو شاعرانو د ده سبک منلی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې پړاو کې لسګونه پښتانه شاعران رامنځ ته شول چې د شعرونو پنډ دیوانونه یې درلودل. ځینو یې له دیوانونو سربېره منظومې رسالې هم لرلې. په دې پړاو کې قصیدې، غزل، رباعي، قطعې، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، معشر، ترکیب بند او ترجیع بند زیات وکارول شول. په دې پړاو کې د اخلاقو او نصیحتونو د بیان خواته ډېر پام کېده. په دې پړاو کې غزل ډېر پیاوړی شو او ان د پښتو د شعر د پراختیا او ودې پړاو یې بللی شو. د دې پړاو شاعران زیاتره عالمان وو. د خپلې سیمې د ژبو له ادبیاتو سره یې آشنايي درلوده. له خپلې مورنۍ ژبې پرته یې په پارسي او هندي هم شاعري کوله.

د رحمان بابا د سبک په پیروانو کې د یونس خیبري، مهین خلیل، معزالله مومند، اخوند ګدا، حافظ الپوري، نجیب سربندي، عبدالعظیم سواتي، میا نعیم متي زي او یو شمېر نورو نومونه یادولای شو.

هوتکیان او د دې دورې بل پړاو:

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمینې رامنځته کېدا د دویمې دورې په راوروسته پړاو کې ټاکلې دریځ لري. کندهار د خپل جغرافیايي موقعیت له مخې د لسمې او یوولسمې پېړۍ په جریان کې د صفوي او د هند د مغولي امپراتورۍ تر منځ واقع شوی و. دواړو امپراتوریو په دې ستراتیژیکې افغاني سیمې کې خپل ټاکلي اهداف درلودل. د دولسمې پېړۍ د دویمې لسیزې په وروستیو کې ګرګین د کندهار صفوي حکمران و. نوموړي په دې سیمې کې داسې ظلمونه او ناروا وې کولې چې خلک یې تر پوزې رسولي وو.

میرویس نیکه د ګرګین په وړاندې د ولسي پاڅون له لارې د یو ملي افغاني دولت بنسټ کېښود. د هوتکو د پاچاهۍ په ولکه کې دغه مهال په سلګونو لیکوالو اثار لیکلي او شعرونه یې ویلي دي. د پښتو او فارسۍ ژبو یو شمېر آثار دغه مهال منځته راغلي دي چې ځینوهغو په ایجاد او تألیف کې هوتکي پاچاهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاریخ په لیکلو کې د دغې کورنۍ نوم لوړ ځای لري. د میرویس نیکه مور، نازو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انا، زوی، شاه حسین او لور، زینبه د پښتو ژبې شاعران وو. ریدی خان، حافظ نور محمد، داود هوتک، د پټې خزانې لیکوال محمد هوتک، یار محمد هوتک، ملا محمد یونس توخی، بابوجان، ملا نور محمد غلجي او په لسګونو نور د دې دورې وتلي شاعران او لیکوال دي.

په دې مهال کې زیات شمېر پښتو آثار او تألیفات رامنځ ته شوي دي. پټه خزانه د دې مهال یو ارزښتمن کتاب دی چې د دربو خزانو په درلودلو د لرغوني او د هغه د خپل مهال زیات شمېر پښتانه نارینه او ښځینه لیکوال او شاعران او د هغوی د لیکنو بېلګې تر موږه رارسوي.

د پښتو د تحریري تاریخي حماسو لیکل همدا د هوتکو د پاچهی په دوران پورې اړه لري. حماسې د ادبیاتو یو موضوعي ډول دی. په دې ډول ادبي اثارو کې رزمي اوجنګي مسایل په حکایتي او داستاني ډول بیانیږي. په دې دوره کې یو شمېر حماسې ایجاد شوي دي. "محمودنامه" او "جګړه د محمود افغان او نیول د اصفهان" په هغو کې ډېرې مشهورې دي. د دې حماسو لیکوال په ترتیب سره ریدي خان مومند او محمد امین سرېربکړی دي. شاه حسین هوتک د محمود نامې په لیکلو ریدي خان مومند ته زر طلاوې انعام ورکړې وې.

د هوتکو د پاچهی په دوران کې ادبي دربار رامنځ ته شو او په هغې کې د عالمانو پر راټولولو او د آثارو پر تألیف او ایجاد سربېره د انعام ورکول هم پیل شول. د همدې کورنۍ په هڅونې ډېر شمېر آثار په پښتو ژبه تالیف شوي دي. تحریري حماسي اثار په پښتو کې دغه مهال رامنځته شوي. که څه هم په پخوانیو ادبیاتو کې د حماسې ځینې مذهبي نمونې شته، خو تاریخي بشپړې حماسې د همدې پاچهی د کارنامو په اړوند رامنځته شوي دي. په دې دوران کې د پښتو ولسي ادب ډېرې ښکلې بېلګې رامنځ ته شوي چې زموږ د ولسي شعر برخه یې بډایه کړې ده. همدارنګه په دې پړاو کې د پښتو د لیکلي ادب ځینې موضوعات له فولکلور څخه اخیستل شوي دي، لکه د "شها او ګلان" نکل او یا د "اوبښ او سوې" کیسه چې د پښتو ولسي شعر په قالب کې یې نظم کړي دي. د دې پړاو په اثارو کې د هېوادپالنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحیه د خوشحال خټک د پړاو په پرتله ښه څرګنده شوې ده.
که له پورته یادونو ورتېر شو په دې پړاو کې ادبیاتو د مخکنیو دورو په پرتله د پام وړ کومه پراختیا نه ده موندلې. د دې مهال شاعرانو په هماغو قالبونو کې شعرونه ویلي دي چې ترمخه په کې پښتنو شاعرانو ښې تجربې لرلې. د دې پړاو په اړوندو آثارو کې د نثر کتابونه شته چې لیکنې یې پخې، خوږې او د کندهار له ګړدود سره سمې وې.

د یوولسمې هجري پېړۍ په پیل او د دولسمې پېړۍ په لومړیو کې په هند کې د فارسي ژبې یو شمېر اوسیدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لار وموندله چې د لسمې هجري پېړۍ په پیل کې رامنځ ته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځینې ځانګړتیاوې لرلې. پېچلتیا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوع ګانې ځایول، ایجاز یا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب ادا کول، د دقیقو تشبیهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنایعو پالنه، د مینې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې یو لړ نورې ځانګړتیاوې د دې سبک عمده خصوصیات وو. دې سبک د یوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سیمو ته هم لاره وموندله. دغه مهال یو پښتون شاعر د خپلو هم مهالو او متقدمینو شاعرانو په لار نه ولاړ، بلکې نوو مضمونونو او هنري لارو ته یې پام واړاوه. همدغه مهال هندي سبک پښتو ادب ته لار پیدا کړه. نوموړی شاعر عبدالحمید مومند و. حمید د شعر ویلو ډېره ښه وړتیا درلوده او د تازه مضمون په پیداکولو ښه ماهر و.
که څه هم په پښتو شاعرۍ کې حمید مومند د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ ایښودونکی دی، خو هنر یې بیا دا و چې د هندي سبک بنسټونه یې په اعتدالي بڼه خپل کړي وو. د ده شاعري د پښتو ژبې لفظي او معنوي ځانګړتیاوې نه دي بایللي. ډېرو پښتنو شاعرانو د حمید د سبک پیروي کړې ده.
پر پښتو ادبیاتو د هندي سبک د اغېز د بحث پر مهال جوتېږي چې په پښتو کې ددغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک پیروي په پښتونخوا کې پیل شوه، په کندهار کې یې وده وکړه او په هند کې یو شمېر اوسېدونکو پښتنو شاعرانو لوړې پوړۍ ته ورسوله او اغېزو یې تر معاصرې دورې پورې پایښت وموند. حسین، قلندر، خانګل خلیل، کامګار خټک، دوست محمد، علي خان مامنزی، حمدالله کاکاخېل، سلیم، محمدي صاحبزاده، بېدل هشنغری او تر هغوی راوروسته کاظم خان شیدا، محمد بیاض، نورمحمد نوري افغان او یو شمېر نور په پښتو ادب کې د هندي سبک پیروان او نژدې هر یو یې د دیوان خاوند شاعر بللی شي.

په دولسمه هجري پېړۍ کې د اوسني افغانستان په سیمو کې د پښتو د ادبي حلقو تر منځ هم د هندي سبک پیروي دود شوې وه. سید غلام احمد یا غلام جان پاچا، میرزا حنان بارکزی، صدیق اخوندزاده، سردار مهردل خان مشرقي، سردار غلام محمدخان طرزي، ملا محمد اکبر، ملا صالح محمد داوی، عبدالله هوتک او نور د دې سبک پیروان وو او زیاترو یې پر همدې سبک شعرونه ویلي دي.

په پښتو ادبیاتو کې د هندي سبک موسس عبدالحمید مومند او بشپړوونکی یې کاظم خان شیدا و. دوی دواړه د هندي سبک په مشرانو کې شمېرل کېږي. د دې سبک پیرو شاعران ټول غزل ویونکي شاعران وو. ځینو پکې مثنوي هم ویلې. د اشعارو موضوع یې زیاتره د مینې او عشق بیان ته ځانګړې شوې وه، خو اخلاقي، ټولنیز او تاریخي پېښې پکې هم بیان شوې وې. د دې سبک د پیرو شاعرانو د آثارو عمده ځانګړنه د دوی د شعر هنري اړخ دی. د دې سبک زیاترو پښتنو شاعرانو ښکلي، د هنري او شعري ښکلاوو په ګاڼه پسوللي شعرونه ویلي دي.

د احمد شاه بابا په کورنۍ کې د پښتو ادب پالنه، د دویمې ادبي دورې د پای او د معاصرو ادبیاتو د ټوکېدو پړاو:

احمد شاه بابا له خپلو سیاسي، ټولنیزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او لیکوال یې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو یو دېوان پاتې دی. د کورنۍ له غړو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې تيمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې يې وکيل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و.

پير محمد کاکړ د احمد شاه بابا د دربار يو بل شاعر و. پير محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لويو عالمانو په ليکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې يو ديوان لري. د هغه ديوان د هنري ارزښتونو له پلوه د منني وړ دی. انځورونه يې ښکلي، بلاغت او فصاحت يې لوړ معيار لري. پر دې سربېره پير محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده‌کړې يو کتاب ليکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو گرامر لومړنی کتاب دی او د پښتونثر ښې نمونې پکې خوندي دي. پير محمد کاکړ د ځانگړي سبک خاوند و چې د عشق هنري احساسات يې درلودل او همدارنگه تشبيهات او استعاراتو يې طبيعي رنگ درلود، عبارتونه او الفاظ يې روان او ژبه يې راکښونکې وه. پر نورو شاعرانو سربېره، شمس الدين کاکړ د هغه د سبک د پيروانو له ډلې څخه و. حافظ گل محمد مرغزی د احمدشاهي دوران يوبل شاعر و. نوموړی له احمدشاه بابا سره په لښکري سفرونو کې ملگری و. مرغزي احمدشاهي شاهنامه ليکلې ده. په دې شاهنامه کې د احمدشاه بابا د ۱۶ کلونو ځينې پېښې بيان شوي دي. په دې پېر کې يو شمېر نور شاعران هم تېر شوي چې حبيب الله، ملا علم اپريدی، ابوالقاسم او يو شمېر نور يې د پښتو ديوانونو خاوندان وو.

د احمد شاهي پېر ليکل شوي او ژباړل شوي ادبي منثور او منظوم آثار د شکل او موضوع له پلوه د مخکنيو دورو له اثارو سره کوم خاص توپير نه لري. په دې پېر کې د يادونې وړ ادبي کار د "احمدشاهي شاهنامې" په نامه د يوې بشپړې حماسې ليکل دي. تر دې د مخه کومه بشپړه حماسه موجوده نه وه. د دې پېر په آثارو کې د وخت د پاچا، احمدشاه بابا د ستاينې موضوع ده. دا خبره د دې څرگندوونکې ده چې پښتانه د مخه پرديو حکومتونو ډېر ځپلي او ځورولي وو. احمدشاهي پېر د پښتو ادب د ودې او پراختيا لپاره وړ او مناسب شرايط چمتو کړي دي. په همدې پېر کې نوو او ازادی ښونکو مفکورو شعر او ادب ته لاره پرانيسته او په دې ډول د معاصرې دورې پيل ته لار هواره شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي تاريخ دورې په کرونولوژيک ډول د پېړيو يا کلونو يا د سياسي رژيمونو او پاچاهيو د رامنځته کېدو يا رانسکورېدو له مخې نه تنظيمېږي، بلکې دا دورې د ادبي آثارو او ادبي پديدو د ودې او پراختيا شرايطو او هم د دغه پديدو شکلي او موضوعي ځانګړتياوو ته په پاملرنه تنظيمېږي. له دې امله دا اړينه او شونې نه ده چې يوه ادبي دوره دې پای ته ورسيږي او سمدلاسه دې بله ورپسې پيل شي. يوه ادبي دوره لا د خپلې ودې او پراختيا پړاوونه وهي چې د بلې دورې زړې راشنه کېږي او ورو ورو وده کوي، تر هغه چې يوه ادبي تاريخي دوره پای ته ورسوي او بله دوره پيل شي.

د متن لنډيز:

د پښتو ادبياتو د تاريخ دويمه دوره چې منځنۍ دوره هم ورته ويلای شو، د لسمې هجري پېړۍ له نيمايي پيليږي او د خوارلسمې هجري پېړۍ تر لومړيو دريو لسيزو پورې رارسيږي.

په دې دورې پورې اړوند په سلګونو پښتودېوانونه، په سلګونو کيسه ييز آثار او په زرګونو ولسي سندرې له موږ سره شته چې د پښتو د ادبي تاريخ د يوې سترې پانګې په توګه هر اړخيز بحثونه پرې کولای شو. دا دوره له روښاني غورځنګه پيل اوهمداسې پسې پر اخوند درويزه او د ده په پيروانو، خوشحال خټک، رحمان بابا، د هوتکو او احمد شاهي پېر تر نورو فکري او فرهنګي بهيرونو رارسيږي، ترهغه چې دا دوره پای ته ورسيږي او ځای يې دريمه ادبي (معاصره) دوره ونيسي.

د دې دورې د لومړي پړاو په منثورو آثارو کې ځانګړې رسالې شته. پر نورو سربيره يوه د علي محمد مخلص او بله هم د ارزاني روښاني ده. د دې رسالو نثرونه سجع نه لري او د هغه وخت له شرايطو سره سم روان نثر بلل کېږي.

په دويمې دورې کې بل زرين ادبي پړاو د خوشحال خټک او د ده د پيروانو دی. خوشحال خان خټک نه يوازې د خپل وخت يو تکړه، سياسي شخصيت او بريالی سالار و، بلکې دی د پښتو ژبې يو داسې شاعر او ليکوال و چې که ووايو د پښتو ادب تاريخ د ده له نامه او اثارو پرته نيمګړی دی، نو زياتی به نه وي. خوشحال خټک پښتو ژبې او ادب ته په نظم او نثر کې هغه څه ورکړل چې تر ده د مخه او وروسته به يې بنايي سارى ډېر لږ وګورو. خوشحال خان د خپل هنر او خپلې ژبې د لفظي او معنوي بډايتوب لپاره د ګاونډيو ژبو له ادبي زمينو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره ګټه واخیسته. پښتو شعر يې د شکل او شعري ژانرونو له پلوه بډای کړ او په موضوعي لحاظ يې داسې څه پرې نه ښودل چې شعر يې په کې نه وي ويلی. ده پښتو شعر د مضمون په لحاظ خورا بډای کړ او په پښتو شعر کې تر ده د مخه بيان شوو موضوعګانو ترڅنګه ډېر نوي او رنګارنګ معلومات راوړل. د خوشحال خټک په پېر کې پښتو شعر ډېر ارت شو. د ختيځې شاعرۍ څه ناڅه ټولو ډولونو د دې سبک د رامنځ ته کوونکي او د دې سبک د پيروانو په اشعارو کې وده وموندله. د خوشحال د سبک پيروان د شعر ترڅنګ نثر هم ليکي. د نثر ليکنې لار يې هم خپلې ځانګړنې لري. په دې سبک کې يو شمېر نورې ځانګړنې هم شته چې د ده د مخه پړاو کې يې څرک نه ليدل کېږي.

رحمان بابا د دويمې ادبي تاريخي دورې د يو بل پړاو مخکښ و. د ده سبک د خپلو ځانګړتياوو له مخې په ولس او فرهنګي حلقو کې ډېر شهرت او محبوبيت وموند او د دولسمې، ديارلسمې او څوارلسمې پېړۍ شاعران په ده پسې روان شول. د رحمان بابا شعر د خپل ځانګړي هنري او ښکلاييز جوړښت او انساني محتوا له مخې خپل خاص خصوصيتونه لري او په پښتو ادب کې د يو نوي شعري سبک خاوند شاعر دی. د رحمان بابا سبک پېچلتيا نه لري، ډېر طبيعي او ساده دی. د شعر د الفاظو په ټاکلو کې زيار ايستل شوی دی؛ د شعر د خوند او رنګ لپاره يې ډېر ښکلي، خو ساده او عام فهمه الفاظ غوره کړي دي. د واقعيتونو بيان ته زيات پام کېده. اخلاقي، عرفاني او نور ټولنيز مسايل په کې راغلي. د رحمان بابا سبک په ټولو پښتنو کې دومره ومنل شو چې د ده د زمانې او بيا په راوروسته دوو، درېو پېړيو کې په افغانستان، پښتونخوا، بلوچستان او په هندوستان سربېره ان په بخارا او ماوراء النهر کې ځينو اوسيدونکو پښتنو شاعرانو د ده سبک منلی و.

په کندهار کې د پښتنو د ملي دولت جوړېدل او په شاهي دربار کې د پښتو د ودې د زمينې رامنځته کېدا د دويمې دورې په راوروسته پېړونو کې ټاکلی دريځ لري. د هوتکو د پاچاهۍ په پېر کې دغه مهال په سلګونو ليکوالو آثار ليکلي او شعرونه يې ويلي دي. د پښتو او فارسي ژبو يو شمېر آثار دغه مهال منځ ته راغلي دي چې د ځينوهغو په ايجاد او تأليف کې هوتکي پاچهانو لاس درلودلی دی. په دې توګه د هېواد د فرهنګي تاريخ په ليکلو کې ددغه کورنۍ نوم لوړ ځای لري. دغه مهال زيات شمېر پښتو آثار او تأليفات رامنځ ته شوي دي. پټه خزانه د دې مهال يو ارزښتمن کتاب دی چې د درېو خزانو په درلودلو لرغونې او د هغه مهال زيات شمېر پښتانه نارينه او ښځينه ليکوال او شاعران او د هغوی د ليکنو بېلګې تر موږه رارسوي. د پښتو د تحريري تاريخي حماسو ليکل همدا د هوتکو د پاچاهۍ په دوران پورې اړه لري. د يوولسمې هجري پېړۍ په پيل او د دولسمې پېړۍ په لومړيوکې په هند کې د فارسي ژبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شمېر اوسېدونکو شاعرانو هغه نوي شعر ته لاره وموندله چې د لسمې هجري پېړۍ په پیل کې رامنځ ته شوی و. دې سبک د هندي سبک په نامه شهرت وموند. هندي سبک ځینې ځانګړتیاوې لرلې. پېچلتیا، په شعر کې تازه فکر او نوې موضوعګانې ځایول، ایجاز یا په لنډو خبرو کې د اوږد مطلب اداکول، د دقیقو تشبیهاتو او ځانګړو استعارو کارول، په شعرونو کې د متلونو او محاورو راوړل، خاص لحن او اهنګ، د ادبي صنایعو پالنه، د مینې پر محور د غزلو چورلېدل، اغراق او مبالغه او داسې یو لړ نورې ځانګړتیاوې د دې سبک عمده ځانګړتیاوې وې. دې سبک د یوولسمې پېړۍ په شاوخوا کې پښتونخوا او د افغانستان سیمو ته هم لاره وموندله.

احمدشاه بابا له خپلو سیاسي، ټولنیزو او ملي خدمتونو سربېره د خپل هېواد د فرهنګ لپاره هم نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. د پښتو او فارسي ژبو شاعران او لیکوال یې روزلي دي. خپله هم شاعر و، په پښتو ژبه ترې د شعرونو یو دېوان پاتې دی. د کورنۍ له غړو څخه یې تیمورشاه او شاه شجاع په پښتو شاعري کړې ده. په دربار کې یې وکیل الدوله عبدالله جان پوپلزی هم د پښتو ژبې شاعر و. پیر محمد کاکړ د احمدشاه بابا د دربار یو بل شاعر و. پیر محمد کاکړ د پښتو د ډېرو ښو شاعرانو او لویو عالمانو په لیکه کې ولاړ سړی و. نوموړی د پښتو ژبې یو دیوان لري. د هغه دیوان د هنري ارزښتونو له پلوه هم د منني وړ دی. انځورونه یې ښکلي دي، بلاغت او فصاحت یې لوړ معیار لري. پر دې سربېره پیر محمد کاکړ د "معرفة الافغاني" په نامه د پښتو ژبې د زده کړې یو کتاب لیکلی دی چې په خپل ډول کې د پښتو لومړنی ګرامر دی او د پښتو نثر ښې نمونې پکې خوندي دي.

فعالیتونه

۱ــ پښتو ادبیاتو کومې تاریخي دورې تر شا پرېښې دي؟ دوه تنه زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو له مخې د هغو په اړه معلومات وړاندې کړي.

۲ ــ زده کوونکي دې د هغوی د شمېر له مخې په څلورو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د پښتو ادبیاتو د دویمې تاریخي دورې د لومړي پړاو، دویمه ډله دې د همدې دورې د دویم پړاو، درېیمه ډله دې د درېیم پړاو او څلورمه ډله دې څلورم پړاو د ځانګړتیاوو په اړه خپل نظرونه روښانه کړي. د هرې ډلې استازی دې هغه راغونډ او د ټولګي په وړاندې دې ولولي. د ټولو ډلو نظریات دې توحید کړي او زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي. هر يو دې په خپل وار د متن يوه برخه ولولي. متن دې په ورو او روښانه ټکو کې ولولي او داسې دې تمثيل کړي چې ګوندې له راډيو او تلويزيون څخه خبرونه يا کوم ادبي متن لولي. نور زده کوونکي دې هغوی ته غوږ کېږدي. د هغوی ښې برخې دې وستايي، نيمګړتياوې دې په ګوته او په عمومي خبرو اترو کې دې برخه واخلي.

٤ـ څو تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د خپلې خوښې د يوې موضوع په اړه دې د دوه – درې دقيقو لپاره خبرې وکړي.

٥ـ د پټې خزانې ستر ارزښت په څه شي کې نغښتی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د يو بل په مرسته پرې د نورو ټولګيوالو په وړاندې رڼا واچوي.

٦ـ پښتو ادبياتو ته د خوشحال خان خټک او د هغه د کورنۍ د اهميت او د هغوی د کارنامو په اړه دې څو تنه زده کوونکي د نورو په وړاندې خبرې وکړي.

٧ـ په ولس کې د رحمان بابا د محبوبيت په اړه دې دوه تنه زده کوونکي خپل نظرونه بيان کړي. د رحمان بابا د سبک ځينې ځانګړتياوې دې په ګوته کړي.

٨ـ که زده کوونکي د مېرمن نازو او مېرمن زينب د شعرونو په اړه معلومات لري، د ټولګي له نورو زده کوونکو سره دې شريک کړي.

٩ـ دوه تنه زده کوونکي دې پښتوادب ته د هوتکيانو د خدمتونو په اړه رڼا واچوي.

١٠ـ حماسه څه ډول شعر دی؟ زده کوونکي دې خبرې پرې وکړي.

١١ـ يو شمېر زده کوونکي دې په احمد شاهي پېر کې د پښتو ژبې د ودې او پراختيا په اړه نورو زده کوونکو ته معلومات ورکړي.

١٢ـ زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د دويمې ادبي دورې بېل بېل پړاوونه وڅېړي، د هر پړاو ځانګړتياوې، مشهور تأليفات د هر پړاو اړوند ليکوال او شاعران دې له نومونو سره وليکي او د هرې ډلې استازی دې په ټولګي کې نورو ته بيان کړي.

کورنۍ دنده

د ځانګړتياوو او په دې پړاوونو کې د رامنځ ته شوو ليکنو او شعرونو په اړه يوه مقاله وليکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو په وړاندې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولنیز ژوند کې د ښځو ونډه

ټولنه له افرادو جوړه شوې ده. کورنۍ لومړنۍ انساني ټولنه ده. یوه کورنۍ له مور، پلار اواولادونو څخه عبارت ده. د ښځو له شتون پرته کورنۍ شتون نه لري. له کورنیو ټولنه جوړیږي. په ټولنې کې ښځې او نارینه، دواړه شته. له یوه پرته او د بل په شتون ټولنه بشپړه نه ده. په ټولنې کې ښځې او نارینه یوله بل سره داسې اوبدل شوي دي چې د یو له نشتوالي پرته بل نیمګړی دی. همدا راز نارینه اوښځې لکه د یو مرغه دوې وزرې دي. که یو مرغه په یو وزر الوتنه نشي کولای، یوه ټولنه هم د بشپړوالي لپاره نارینه او ښځو ته یو شان اړتیا لري.

د ښځې له شتون پرته به یوه کورنۍ او ټولنه څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې د ټولنې نیمایي برخه ده. ارزښت یې له نارینه وو سره برابر دی. د نړۍ پرمختګ د ښځو له برکته دی. د هر بریالي نارینه تر شا یوه ښځه شتون لري. وایي: "ښځه په یو لاس زانګو او په بل جهان زنګوي." ښځه د کور ډیوه ده؛ ښځه مور ده؛ ښځه د نارینه سلاکاره ده؛ ښځه روغتیاپاله ده؛ ښځه د مینې او عاطفې جوهر دی. لنډه دا چې ښځه د نارینه روح دی. څنګه چې انسان له روح پرته ژوند نشي کولای؛ همداسې له ښځې پرته د نارینه ژوند نیمګړی او له رنځ او کړاو څخه ډک دی.

زموږ په ګران هېواد کې ښځې له پامه غورځېدلې دي. د تاریخ په اوږدو کې هغه د محرومیت او مظلومیت یوه بېلګه پاتې شوې ده. له ښځو څخه د یو جنس په توګه کار اخیستل شوی، نه د یو انسان او بشري موجود په توګه. دلته ښځې آن له ډېرو لومړنیو حقونو څخه بې برخې شوې دي. د دې لامل دا دی چې افغانستان یوه سنتي، ترلې او قبیلوي ټولنه ده چې هر څه په کې د وروسته پاتې دود او دستور تر سیورې لاندې راغلي دي. په دې توګه د دې نامنلو وروسته پاتې دودونو، رسم او رواجونو لومړنی ښکار ښځې دي. له بلې خوا د افغانستان په تاریخ کې د پرله پسې جګړو او ناخوالو له امله ښځو ډېر زیانونه ګاللي دي. ښځه کونډه شوې؛ ښځه بوره شوې؛ ښځه ورارہ شوې؛ ښځه بې پلاره شوې. که هر څه غم او کړاو په نارینه راغلی، ښځو تر هرچا د مخه او ترهر چا زیات هغه ګاللی دی. د هرې جګړې لومړۍ قرباني ښځه وه.

له دې ټولو ناخوالو سره سره ښځه نه ده تسلیم شوې. ښځو اتلولۍ ښودلې او خپل شهامت یې له لاسه نه دی ورکړی. پر هېواد د پردو د یرغل پرمهال د نارینه وو تر څنګ درېدلې، هغوی ته یې په سنګر کې ډوډۍ، اوبه او کارتوس وړي. که نارینه ټپي شوی، د هغه پالنه یې کړې، له هغوی سره یې ورځنیو کارونو ته اوږه ورکړې او د دې ترڅنګ یې د خپلو اولادونو په روزلو کې هاند او هڅه کړې ده.

زموږ د هېواد د نارینه پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او ملي شخصیتونو ترڅنګ ښځو په ټولو یادو برخو کې خپله وړتیا ښودلې او د تاریخ په پاڼو کې یې نومونه په زرینو کرښو لیکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي دي. د دې نومياليو مېرمنو په ډله کې نازو انا، زرغونه انا، عايشه دراني، رابعه بلخي، بي بي نېکبخته، مېرمن الايي، غازي ادې، مېرمن عينو، د ميوند اتله ملالۍ، ناهيد او په سلګونو نورې شاملې دي.

نن، د تاريخ په دې پړاو کې ښځو خپل غږونه پورته کړي او په ټولنې کې د خپل دريځ د پياوړتيا لپاره هلې ځلې کوي. اوس ښځې کولای شي ولسمشرۍ ته ځانونه ونوموي؛ په کابينې کې ګډون وکړي؛ د وزارتونو په لوړو څوکيو عملاً کار وکړي، ولسي جرګې او مشرانو جرګې ته ځانونه کانديد کړي او څوکۍ تر لاسه کړي؛ د هېواد د سرنوشت په ټاکلو کې له خپلو نارينه ورونو سره په ګډه پرېکړه وکړي او خپله رايه وکاروي؛ په ښوونځيو، پوهنتونونو او د هېواد د لوړوزده کړو په موسسو کې زده کړه او يا تدريس وکړي. لنډه داچې اوس ښځو ته تر پخوا زيات په ټولنې کې د خپل مسووليت اودندو د پرمخ وړلو لپاره زمينه برابره شوې ده.

لکه څنګه چې د مخه ورته ګوته ونيول شوه، په هېواد کې د يو شمېر نامنلو دودونو له امله، په تېره بيا په کلو او بانډو کې، د ښځو ژوند لا هماغسې تريخ دی. د خپلو نارينه خپلوانو د بدو دروند پيټی پراوړو وړي. د قومونو او کورنيو ترمنځ د لانجو او ناندريو د له منځه وړلو لپاره د يوې متاع په څېر په بدو کې ورکول کېږي. په ځينو حالتونو کې له خپلې خوښې پرته واده ته اړايستل کېږي، د مېړه له مړينې وروسته د مېړه د کورنۍ له يو نارينه غړي سره، که زوړ وي يا کوچنی، بيا واده ته اړ ايستل کېږي. "کونډه د لېوره ده." له داسې ډېرو ناخوالو سره مخامخ دي چې هوارېدو ته يې زيات کار او زيار ته اړتيا شته. دا کار او زيار يوازې د ښځو او مېرمنو دنده نه ده، بايد نارينه تر ښځو زيات په دې لاره کې مخکښ رول ولوبوي چې په دې توګه په پای کې يوه هوسا، نېکمرغه، خوشحاله او له هره اړخه يوه انساني ټولنه جوړه شي.

د متن لنډيز:

ښځې په ټولنې کې له نارينه سره يو شان انساني حقونه لري. ښځې د ټولنې نيمه برخه جوړوي. که انسان له الوتونکي سره پرتله کړو، نو ښځې به يې وزرونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېڅ الوتونکی له وزرونو پرته الوتلای نشي او نه په لاره تلای شي، په دې توګه له ښځو پرته ټولنه به یو ګوزڼ وهلي بدن ته پاتې وي چې نه په لاره تلای شي او نه په خوښۍ او خوشحالۍ پوهیږي. په ټولنې کې د ښځو د دریځ لوړولو لپاره ډېر کار او زیار ته اړتیا ده. داکار یوازې د ښځو دنده نه ده، نارینه باید تر ښځو زیات په دې لاره کې ګام واخلي او په دې توګه یوې نېکمرغه، سوکالې، پرمختللې او رغنده ټولنې ته لار پرانیزي.

فعالیتونه

۱_ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې یو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه ولیکي او توحید دې یې کړي.

۲_ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې یوه غونډه تمثیل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د یو وړاندیز په توګه ولیکي او له ځانونو سره دې یادداشت کړي.

۳_ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دریځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اترو کې برخه واخلي.

٤_ زده کوونکي دې د پنځو دقیقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي، پر کومو لارو چارو د یووالي او وحدت احساس رامنځته او پیاوړی کولای شي او څنګه ملي ډاډ پیاوړی کولای شي. وروسته دې څو تنه په خپله خوښه خپلې نظریې د نورو په وړاندې ووایي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړاندیزونه دې راټول او ولیکل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ښار، کلي او چاپېريال کې د ښځواو نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه يو مخ ليکنه وکړئ.

د "ښځو تعليم" او "د وطن مينه" له ځان سره ولولئ، پر مفهوم يې له نورو سره پرې خبرې وکړئ.

د ښځو تعليم

ويلای شو که يو نارينه تعليم وکړي، نو يو کس تعليم يافته شي او که يوه زنانه تعليم وکړي، نو يوه کورنۍ تعليم يافته شي. نبي عليه السلام فرمايي، علم پر هر نارينه او زنانه فرض دی. زموږ پښتانه وايي موږ به ښځو نوکري نه کوو چې سبق پرې ووايو، خو دوی په دې نه دي پوهه چې سبق د سترګو بينايي ده. ناخوانده د خوانده په مخکې شمکور دی. لکه څنګه چې اوسپنه نکل شي او د هغې رنګ په پرق بدل شي، دغه شان په تعليم د ښځې ټولې کمزورۍ په طاقت بدلې شي. تعليم هغه ډال دی چې د انسانيت تحفظ کوي.

پوهان وايي د مور غېږ لومړۍ مدرسه ده، خو زه وايم چې دا مدرسه نه، بلکې يونيورسيټي (پوهنتون) ده. څنګه چې يونيورسيټي کې ټول علمونه سرته رسي، دغه شان د مور غېږ نه د ټولو علمونو ابتدا کېږي. دغه غېږ چې د علم په رڼا روښانه وي، نو د ماشوم ذهن به څومره ځلند وي او چې د جهالت په تيارو کې پټه وي، نو د ماشوم ذهن به څومره تت وي؟ "رفعت پروين"

رفعت پروين

رفعت پروين د ۱۹٤۹م. کال د سپټمبر په مياشت کې په لره پښتونخوا کې زېږېدلې ده. لومړنۍ زده کړې يې په ښوونځي او لوړې زده کړې يې په خصوصي توګه له خپل پلار، حافظ محمد ادريس څخه کړي. رفعت پروين د پښتو او اردو ژبې ليکواله ده. ليک يې ډېر ساده دی، ښه معنا او مفهوم يې پکې ځای کړی دی. زياتې پښتو افسانې يې ليکلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وطن مینه

زمـوږ پـه وینـودې تـازه شـي وچ بوستان د وطن
یوځل دې څار په معشوقي شي عاشقان د وطن

چې تـرقـي د قـام وطـن د څـان زینـت وګڼو
خـوب د غفلت نه دې بیـداري شي زنـان د وطن

نـسلـونه واړه آینده بـه مـحبـان وي د قـام
کـه پـه بـیـدارو پیـو لـوی شـي فـرزنـدان د وطن

خویندو د خدای لپاره پاڅئ دادی وخت د همت
وګـــورئ څـومـره دې قـومـونـه مـحبـان د وطـن

ځای د تعلیم دی ستا جولی ای عزتمندې خورې!
لوی هغه زوی کړه چې سبا شي سخندان د وطـــن

که په زیور د قومي عشق موږه سینګار جوړ که خپل
دا مـې یقین دی نـور بـه ونـشـي نقصان د وطن

د قـوم وطـن عـزت زمـــوږه د عـزت معـیار دی
د سـر پـه بیه عـزت اخلـي شـاه زلـمیـان د وطن

د غـافـل قـوم نـوم و نـښـان پـه دنیـا نـه دی پاتې
تـاریـخ بـه هیر نـه کـړي هیچیرې بـهـادران د وطن

ددې دنـیـا پـه مخ هغه خلک ژونـدي دې پاتې
چې په کوښښ د چا ژونـدون شي جـاودان د وطن

اخـر تـرڅـو بـه بـې خبر د قـام لـه حـال یـو داسې
راځـئ چـې وکـړو لـږ د نـورو نـه پـرسـان د وطن

پـه کـومـه لار دي رسـیـدلـې قـافـلـې د وطـن
چـې مـوږ هـم بوځو پـه هغه لار کـاروان د وطن

که د قـران پـاک په تعلیم مو کـړې سینې روښانه
وریـځـې د جهل بـه شـي لـرې لـه اسـمـان د وطن

سیده بشری بیګم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمنه

ښه خويونه زيات دي. هر يو يې پر خپل ځاى په ټولنه کې د انسان پر درېځ او شخصيت اغېز لري. ښه خويونه سړى درنوي او سپک خويونه سړى سپکوي. اسلام موږ ته د ښو اخلاقو لارښوونه کړې ده. له بدو هغو څخه يې ژغورلي يو. درواغ ويل، د ژمنې سرته نه رسول او ښکنځلې کول د منافقت نښې دي. درواغ سړى خواروي، ښکنځلې د سړي شخصيت ته زيان رسوي او د ژمنې سرته نه رسول په ټولنې کې د انسان حيثيت، وقار او باور راټيټوي. انسان د ټولنيز مخلوق په توګه اړ دى په خپل ځان کې داسې نيک خويونه پيدا او وروزي چې د نورو په وړاندې د يو بشپړ انسان په توګه د احترام او درناوى وړ شي. اسلام د اخلاقو بشپړ دين دى او حضرت محمدﷺ د نيکو اخلاقو د تعميم او بشپړتيا لپاره مبعوث او ګومارل شوى و.

ــ په ټولنې کې د يوه رښتيني شخص درېځ څنګه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې يوه ورځ عمر بن خطاب د عدالت لپاره د خلکو په منځ کې ناست و. ناڅاپه يو ښکلی او ښايسته ځوان چې دوو نورو ظاهراً ښايسته ځوانانو له لاسونو نيولی و، خليفه ته راوست. عمر بن خطاب هغو ځوانانو ته وويل: "ځوان خوشې کړئ او ووايئ چې څه کيسه ده؟"

ځوانانو وويل: "موږ دوه وروڼه يو. يو بوډا پلار مو درلود. په خپلو خلکو کې په نېکو اخلاقو او د مشرتابه په ټولوصفتونو مشهور و. يوه ورځ د تفريح لپاره خپل يو باغ ته تللی و. هلته دې ځوان وواژه. اوس له تا څخه غواړو چې زموږ په منځ کې د خدایﷻ حکم جاري کړې."

عمر رضي الله عنه هغه ځوان ته په ترېو تندي وکتل او پوښتنه يې تري وکړه: "ته څه ځواب لرې؟"

ځوان ډېر زړور او فصيح و. وموسکېد، په ډېره خوږه ژبه وغږېد. د عمر رضي الله عنه ستاينه او درناوی يې وکړ. ويې ويل: "په خدای قسم چې رښتيا يې وويل خو زه هم خپله کيسه درته کوم. بيا ستاسې خوښه چې څه حکم کوئ! زه يو کليوالي عرب يم. وچکالي راغله. زه له خپلې کورنۍ او مال سره دلته راغلم. لاره مې په دې باغونو کې وه. ما اوښان درلودل. ماته ډېر ګران وو. په هغوی کې د ښه نسل يوه ډېره ښايسته جونګې وه. د نورو اوښانو په ډلې کې به داسې برېښېده لکه پاچا چې د رعيت په منځ کې روان وي. جونګۍ د دې ځوانانو د پلار باغ ته مخه کړه. د هغه باغ پر ديوال باندې د يوې ونې څانګه پرته وه. جونګۍ هغې څانګې ته خوله واچوله او پرې يې کړه. ناڅاپه هغه بوډا سړی له باغه راووت. له ډېرې غوسې يې سترګې سرې اوښتې وې. په لاس کې يې يوه ډېره نيولې وه. د زمري په څېر غرومبېده. بيا يې جونګۍ پر ډېرې کلکه وويشته او مړه يې کړه. کله چې مې وليدل جونګۍ ولوېده، په سر کې مې اور بل شو. په هماغه ډېره مې شيخ پر سر وويشته چې جونګۍ يې پرې ويشتلې وه. د ډېرې په لګېدو بوډا سړي چيغې کړې او مړ شو. دا دوه ځوانان راورسېدل، زه يې ونيولم او تاته يې راوستم."

عمر رضي الله عنه وويل: "اوس چې دې په خپلې ګناه خوله وخوځوله، نو نشې خلاصېدای او بايد قصاص شې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان وویل: "زه پر هغه شي خوښ یم چې اسلامي شریعت ټاکلی وي، خو زه یو کوچنی ورور لرم. پلار مې له مړینې د مخه هغه ته ډېر مال ورکړی او د هغې د ساتنې دنده یې زما پر اوږو ایښې ده. ماته یې ویلي وو چې دا مال ستا د ورور دی. د هغې ساتنه پر تا فرض ده. ما هغه مال اخیستی او ښخ کړی مې دی. له ما پرته نور هیچا ته د هغې پته نه ده څرګنده. که تاسې اوس زما د وژلو حکم وکړئ، هغه مال به ضایع شي او د هغې د زیان پړه به ستا پرغاړه وي. د آخرت پر ورځ چې پاک خدایﷻ د بنده ګانو ترمنځ عدالت کوي، هغه کوچنی به ستا غاړې ته لاس واچوي. که ماته درې ورځې مهلت راکړې، نو زه به د هغه کوچني ورور د مال سرپرستي بل چا ته ورکړم او بېرته به تاته راشم."

عمر رضي الله عنه په فکر کې ډوب شو او خپل سر یې څو شېبې ځوړند ونیو. بیا یې ځوان ته مخ واړاوه او ویې ویل: "ځوانه څوک دې ضامن کېږي؟" ځوان ناستو خلکو ته وکتل او د هغوی په ډلې کې یې ابوذر ته ګوته ونیوه او ویې ویل: "دا سړی زما ضامن دی." عمر رضي الله عنه له ابوذر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه: "یا ابوذره! د دې ځوان د راستنېدو ضمانت پر غاړې اخلې، که نه؟" ابوذر رضي الله عنه له لږ ځنډ وروسته وویل: "هو، تر درېو ورځو پورې یې ضمانت کوم." عمر رضي الله عنه ، ځوان رخصت کړ.

کله چې د مهلت وخت نږدې شو، د ځوان پته ونه لګېده. عمر رضي الله عنه له اصحابو سره ناست و. ابوذر رضي الله عنه هم و. هغه دوه ځوانان په غوسه شول او ویې ویل: "ای ابوذره، زموږ قاتل چېرته دی؟ هغه سړی چې تښتېدلی وي، څنګه به بېرته راشي؟" ابوذر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم، که د مهلت وخت پای ته ورسېږي او هغه ځوان رانشي، زه به خپل ضمانت وفا کوم او ځان درته سپارم." عمر رضي الله عنه وویل: "په خدای قسم، که هغه ځوان وځنډېږي، د شریعت له غوښتنو سره سم به د ابوذر رضي الله عنه په اړه حکم وکړم."

ددې خبرې په اورېدو د ابوذر رضي الله عنه په خاطر د حاضرینو په سترګو کې اوښکې راغلې. د غونډې حاضرینو یو تر بله په خبرو پیل وکړ او له ځوانانو څخه یې د دیت (خونبها) غوښتنه وکړه.

ځوانانو د چا خبره نه منله او له قصاص پرته په بل شي نه راضي کېدل. په دې وخت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو د ابوذر رضي الله عنه ارمان کاوه او ژړل يې. ناڅاپه هغه ځوان راښکاره شو او د عمر رضي الله عنه په مخکې ودرېد. په داسې حال کې چې سا و تيګا او په تندي يې خولې روانې وې، په فصيحه ژبه يې پر عمر رضي الله عنه سلام واچاوه.

وروسته يې عمر رضي الله عنه ته وويل: "هغه کوچنی مې پر ترور وسپاره او د مال ځای ځايګی مې ورته وښوده. د ژمني د سرته رسولو لپاره د اوړي په ګرمۍ کې په منډه راغلم."

خلک د ځوان له رښتينولۍ، پر وعدې د هغه د وفا او مرګ ته د راتګ له امله هيښ پاتې شول. ځينو حاضرينو وويل: "ځومره ښه کار او ځومره ښه ژمنه!" ځوان وويل: "آيا نه پوهيږئ چې له اجل خلاصی نشته. ما پر خپله ژمنه وفا وکړه چې څوک ونه وايي په خلکو کې وفا له منځه تللې ده."

ابوذر رضي الله عنه وويل: "په خدای قسم ای عمره، دا هلک مې نه پېژانده چې څوک او د کوم ځای دی. تردې د مخه مې ليدلی هم نه و، خو کله چې يې په حاضرينو کې يوازې ماته مخ راواړاوه، نو ښه راته ونه برېښېده، رد يې کړم. مېړانې مې اجازه رانه کړه نهيلی يې کړم چې څوک ونه وايي، مېړانه له نړۍ ورکه شوې ده."

هغه مهال هغو دوو ځوانانو وويل: "موږ د الله د رضا لپاره د خپل پلار وينه دې ځوان ته وبښله چې څوک ونه وايي احسان په چاکې نشته." بيا عمر رضي الله عنه هغو ځوانانو ته مخ واړاوه او ويې ويل: "د پلار خونبها له بيت المال څخه واخلئ."

ځوانانو وويل: "موږ د الله جل جلاله د رضا لپاره هغه ته د خپل پلار وينه وبښله او له هغه تېر شوو. د دنيا د مال تمه نه لرو!"

> د متن لنډيز:
> ښه اوښک اخلاق د انسان ګاڼه ده. په انسان کې داسې يو لړ صفتونه شته چې انساني جوهر يې بولي. صداقت، رښتينولي، پر وعده وفا، دروغ نه ويل، مېړانه، پت ساتل، له خيانت ځان ليرې ساتل، نېکه اوخوږه وينا او په سلګونه داسې نور هغه صفتونه دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له انسانه انسان جوړوي. دروغ ویل په ټولنې کې د انسان وقار راټیټوي. که یو ځل ځوک په دروغو مشهور شو، نو بیا یې پر رښتیاوو هم څوک باور نه کوي. یو شمېر اخلاق فردي دي، زیان او ګټه یې یوازې یو فرد ته رسېږي؛ خو یو شمېر نور بیا ټولنیز اړخ لري؛ د ټولنې بنسټ جوړوي او له ټولنیزو ارزښتونو څخه ګڼل کېږي. وګورئ، په پورته کیسه کې پر ژمنې د یو ځوان وفا څومره ښیګڼې رامنځ ته کړې، هم یې ځوان له هرو مرو مرګ څخه وژغوره او هم یې انساني جوهر په ګوته کړ. که چېرته له لومړي هغې یې اوږې خالي شوی وای او پرې عمل نه وای شوی، نو د مېړانې او احسان په څېر ټولنیزو ارزښتونو ته یې زیان رساوه.

فعالیتونه

۱ــ د پورته کیسې پیغام څه شی دی؟ درې تنه زده کوونکي دې هغه د ټولګي په وړاندې روښانه کړي.

۲ــ درې تنه زده کوونکي دې یو ځای د ټولګي مخې ته راشي. هر یو دې په وار له هغو دریو دلیلونو وفا، مېړانې او احسان څخه د یو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي چې له مرګ څخه د هغه ځوان د بچېدو لامل شول.

۳ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او په خپله ژبه دې پورته کیسه ووایي. بیا دې د هغې روزنیز اړخ ته وګوري او نورو ته دې روښانه کړي.

٤ــ په یوې ټولنه کې دې د ښو اخلاقو په اړه څو تنه زده کوونکي خپل نظر روښانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وعدې وفا څه ګټه لري؟ په ټولنې کې د انسان اعتبار او شخصیت ته څومره ارزښت لري؟ د کومو کارونو په اړه ژمنه کولای شو؟ په دې اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ یې نورو ته واوروئ.

زده کوونکي دې داکیسه ولولي اوپند دې ترې واخلي:

"وايي په يوې لويې، بې سره او سامانه دښتې کې يو سړی د اس پر سپرلی تېرېده. څه ګوري چې له ودانۍ او کلو بانډو لېرې د بې اوبو او سوځوونکې دښتې په منځ کې يو ړوند ځوان په لاره روان دی. د آس والا پرې زړه سوځي او آس ورته دروي. له ځان سره يې پر اس سپروي او درومي. په يو ځای کې ړوند ځوان له اس والا څخه غواړي چې يوازې دی پر آس پاتې شي، ځکه د هغه پر وينا کله پر آس سپور شوی نه و او سترې شوی و. زړه سواند سړی يې هم ورسره مني او له آس څخه کوزېږي. د زړه سواند سړي له کښته کېدو سره سم ړوند ځوان اس پر متروکه وهي او په چټکۍ ځغلي. اس والا پرې غږ کوي او ورته وايي: ((ځوانه، پام کوه داکيسه په ودانۍ او ښار کې چاته ونه کړې، که نه نو بيا به خوك له چا سره ښېګڼه او زړه سوی نه کوي!))

په دښتې کې ولې د اس څښتن هغه ځوان ته وويل چې د اس د تښتولو کيسه چاته ونه کړي؟ زده کوونکي دې په خپل وار پرې خبرې وکړي.

ابن سينا وايي:

د خپل نفس معلم او د خپل وجدان شاګرد واوسه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو لیکنښو سمه کارونه

په هره ژبه کې د خبرو په مهال انسان کله دمه کوي او درېږي؛ کله تعجب ښکاره کوي؛ کله پوښتنه کوي او یا هم کله کومه خبره په ډېر ټینګار سره کوي. دا مسایل د لیکنښو سمې کارونې ته ګوته نیسي. د لیکدود د سموالي لپاره دغو نښو ته پام لازمي او ضروري دی . لیکنښې له موږ سره د جملو په لوستلو او د کلمو د سمې معنا په پوهېدو کې مرسته کوي. همدارنګه له موږ سره مرسته کوي، جملې هغسې رواني ولولو، لکه: خبرې چې کوو. هڅه کوو له دې لوست وروسته د لیکنښو په ارزښت او کارونې وپوهېږئ.

د لیکنښو په اړه څه پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا لاندې دوه ليکنې وګورئ:

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم. د دوو کلونو لپاره مې په سپين زر شرکت کې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی چې افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نو ډاډه يم چې همداسې به وي.

غواړم ستاسو په شرکت کې کار وکړم د دوو کلونو لپاره. په سپين زر شرکت کې مې کار کړی دی. داسې کوم شی مې نه دی پلورلی. افتخار مې نه دی په برخه شوی. که له تاسو سره کار وکړم، نوداډه يم چې همداسې به وي.

ليکنښې په لاندې ډول دي.

۱ـ ټکی: Period (.): ټکی د يوې بشپړې بياني جملې په پای کې راوړل کېږي. د ټکي او د هغه د مخکينۍ کلمې تر منځ واټن نشته او بايد ورسره جوخت کېښودل شي. له ټکي وروسته د يوه توري ځای سپين پرېښودل کېږي او بيا بله جمله پيلېږي.

لکه: دکلتور اصطلاح پخوانۍ لرغونې ريښه لري. د دې کلمې ريښه د لاتينې ژبې دکلتورا کلمې ته رسيږي.

په انټرنيټ کې ورته "ټکی" يا "Dot" وايي.

همدارنګه ټکی په مخففو تورو پسې هم ليکل کېږي. لکه م. م. (ملګري ملتونه)، يا هـ. ش. (هجري شمسي)

تر سرليک، بغلي (څنګيزو) سرليکونو، په ستونونو کې د فقرو ترمنځ او داسې ورته نورو ځايونو کې ټکی مه کاروئ.

د پوښتنې له نښې او ندايې وروسته ټکی مه ږدئ.

که جمله په لينده کيو کې راتله، نو ټکی په لينده کيو کې دننه کېږدئ. لکه (د هغه وخت دود داسې و.)

د نېټې په ليکلو کې هم کارول کېږي، لکه: ۲۹. ۱۲. ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ چپه پېښ ، ترونی یا کامه، Comma (،): دا نښه په یوې بشپړې جملې کې د یو لنډ ځنډ لپاره کارول کېږي.
همدارنگه، د نیمگړو خبرو او د کوچنیو ترکیبونو تر منځ د عطف لپاره راځي.
لکه: رحمان بابا لوی شاعر، ستر ادیب او پوخ متفکر و.
د یوې موضوع د بېلو بېلو ډولونو تر منځ د توپیر لپاره راځي.
لکه: نوم، ضمیر، فعل، قید او ... د کلمې ډولونه دي.
په یوې مرکبې جملې کې د معترضه جملو د بېلولو لپاره کارول کېږي.
لکه: زلمي د احمد موټر چې په نهه سوه زره افغانۍ يې پېرودلی و، ټکر کړ.
په جمله کې د بېلو بېلو شیانو تر منځ کارول کېږي.
لکه: کاغذ، قلم، مشوانۍ او رنگ راواخله او راځه.
د پوښتنې په ځواب کې تر "هو" یا "نه" وروسته راځي.
یادونه: په پام کې دې وي چې د کامې نښه له مخکینۍ کلمې سره جوخته راځي او واټن ورسره نه لري. له کامې وروسته دې یو توری فاصله ورکړ شي. همدراز له خو، بلکې، مگر څخه د مخه کارول کېږي، خو هېڅکله دې له "او" څخه د مخه نه راوړل کېږي.
۳_ ټکی او کامه یا ځنډنی Simicolon(؛): دغې نښې ته مفرزه ، ممیزه او سیمې کولن هم وایي. دا نښه د زیاتې وقفې لپاره په کارېږي، مگر د کلمو تر منځ نه راځي، بلکې د هغو مرکبو جملو په منځ کې راوړل کېږي چې په معنا کې یو له بله سره تړلې وي. لکه: له هغه علم څخه چې اخلاق ور سره نه وي؛ ناپوهي غوره ده. همدارنگه د دلیل او علت د بیانولو له لومړنیو کلمو څخه د مخه هم دغه نښه لیکل کېږي، لکه: مور د خپلو ښوونکو درناوی کوو؛ ځکه هغوی موږ ته پوهنه رازده کوي.
پر دې نښې جمله په دوو یا زیاتو برخو وېشل کېږي.
کله چې د ځینو لفظونو تر منځ ویر گل وي، تر وروستي لفظ وروسته د اوږدې وقفې لپاره ځنډ نښه راځي، لکه: ننگرهار، لغمان، کونړ، نورستان؛ په ختیځ زون پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په علمي او څېړنیزو لیکنو کې چې کله د یو مطلب په هکله څو ماخذونه ذکر کېږي، د هر یو د بیلولو لپاره هم ځنډ نښه کارول کېږي، لکه: کابل مجله پرله پسې ۳۱مه گڼه؛ هیله مجله ۸ مه گڼه؛ الینگار مجله ٤مه گڼه؛ زما د خوښې مطلبونه لري.

٤ــ څرگندنې ، شارحه یا د بیان علامه Colen (:): دا نښه د یوې کلمې د سپړنې او د بیان نښنه ده؛ یعنې د هغې کلمې یا جملې په پای کې لیکل کېږي چې وروسته ورپسې بیان او شرحه راځي، لکه: د ژوندانه اوکامیابی ستنې دا دي: پوهه ، روغتیا او زیار.

د یو شي د اجزاوو د ښودلو لپاره راځي، لکه: لیک نښې دا دي: ټکی، ځنډ نښه، لینده کې او نور.

د یوه شي د څرگندولو او تفصیل پر مهال: روژه یو شمېر گټې لري: د الله ﷻ د رضا د حاصلولو ذریعه ده؛ د گناهونو د ښنلو لامل او د جسماني روغتیا لپاره گټوره ده.

٥ــ د پوښتنې نښه، د استفهام علامه یا سوالیه، Question Mark (؟): دا نښه د پوښتنې په وخت کې راوړل کېږي او د هر ډول سوالیه جملو په پای کې راځي، لکه: ستاسو د پښتو ښوونکی څه نومیږي؟

٦ــ بلن نښه، غږ نښه یا ندایه، Exclamation Mark (!): دا نښه د غږ او ندا په وخت کې کاریږي، لکه: ای هلکه! دلته راشه. په اصل کې د خبرداری او تنبیه نښه ده او له دې امله د مخاطب امر په برخو کې راځي. لکه: وروڼو! د وطن ناموس وساتئ.

دغه نښه د تعجب، شاباس او افسوس په ځای کې هم راوړل کېږي؛ خو د زیات تعجب، استهزاء او زیاتې خبرداری په وخت کې دوه ځله، بلکې درې ځله هم لیکل کېږي. لکه،

غلبېل کوزې ته وایي چې سورۍ!!

آفرین ستا په دې غیرت او مېړانه!!!

په لیکونو، مکتوبونو او غوښتنلیکونو کې دې له لقب څخه وروسته نه راځي، بلکې پر ځای یې "کامه" لیکل کېږي، لکه:

زما گرانه وروره،

ښاغلی مدیر صاحب،

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې مه ليکئ:

ګرانه وروره!

ښاغلی مدير صاحب!

۷ـ دش، بيان نښه يا ښېلنی (Dash) (ـ) : دا نښه د يوې جملې د ښېلونې لپاره ليکل کېږي، په تېره په سوال او ځواب کې د هرې جملې په سر کې راځي. سوال او ځواب سره ښېلوي، لکه

ـ څنګه راغلې؟

ـ ستا د ليدو لپاره.

ـ ما نه غوښتل چې په دې وخت کې تا وګورم.

دا نښه د دوو کلمو د ښېلونې لپاره هم په داسې وخت کې راځي چې د هرې کلمې خپلواکي او ځانله والی مقصد وي، لکه: صرف ـ نحو ـ بديع ـ بيان ـ معاني ـ عروض ـ وزن ـ قافيه ټول ژبني علمونه دي.

۸ـ وړه کرښه، يا هايفن (ـ): وړه کرښه (Hyphen) د دش د اوږ دوالي په نيمايي ده. دا نښه هغه وخت کارول کېږي چې يوه لويه يا مرکبه کلمه د پاڼې د يوې ليکې (کرښې) په وروستی برخه کې راشي، نيمه کلمه ځای شي او د پاتې نورې لپاره ځای نه وي، نو له نيمې کلمې وروسته د کرښې په پای کې دغه نښه راځي او د کلمې پاتې برخه د بلې کرښې په سر کې ليکل کېږي. تر شمېرو وروسته هم ليکل کېږي، لکه: ۱- ۲- ۳

۹ـ ولاړه کرښه، سلش يا بار (/): دغې نښې ته ښېلوونکې يا مميزه هم وايي. په انګرېزی کې (Slash) ورته وايي. دا نښه پر دفترې ليکنو سربېره د هجري لمريز، سپوږميز او ميلادي کلونو د ښېلولو لپاره کارول کېږي.

ـ د (يا) پر ځای ايښودل کېږي، لکه: استنباط / استخراج ؛ هلکـ / نجلی.

ـ د ورځې مياشتې او کال د نېټو د آسانه ښودلو لپاره هم استعمالېږي، لکه: دا ګرامر په ۱۳۸۸/۸/۲۸ ليکل شوی.

۱۰ـ ليندۍ ( ) (Parentheses) : ليندۍ يا قوسين د هغو اضافي کلمو لپاره کارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي چې په عبارت او کلام کې مقصد نه وي، لکه: شاه شجاع (د تیمورشاه زوی) د پلار په څېرعلم پالونکی نه و.

د ځانګړو نومونو، د پاملرنې وړ شیانو او په منځ کې د رالوېدلو جملو د ښودلو لپاره لیکل کېږي، لکه: (سمسور) په اتم ټولګي کې دی، خو (میرویس) او (روښان) په لومړي ټولګي کې دي او (نسیم) لا تر اوسه کوچنی دی.

همدا راز په ژباړه کې د ځرګندتیا لپاره په متن پورې نا اړونده برخه په قوسینو کې لیکل کېږي.

۱۱ـ غبرګې لیندی، نقل قول (" ") (Quotation Mark): په دې نښه کې د بل چا وینا په مستقیم ډول اېښودل کېږي، لکه، حدیث شریف دی: "عمل په نیت اړه لري."

د بل چا نظریه یا د یوه کتاب عبارت او د زیاتې توجه وړ اشنا کلمه راوړل کېږي، لکه: په دې ورځو کې د "آزاد بازار" خبرې ډېرې کېږي. کله نا کله ځینې اصطلاحګانې هم د غبرګو لیندیو په منځ کې لیکي چې له عام عبارت څخه بېلې شي.

۱۲ـ قوسین [ ] (Brackets): دغه نښه د اقتباسونو په دننه کې د هغو وضاحتي جملو او تعلیقاتو د اضافه کولو پر مهال کارول کېږي او لېږ دوونکی یې له خپل لوري لیکي چې د اقتباس شوي کلام او د لېږ دوونکي د وضاحتي الفاظو ترمنځ توپیر وشي، لکه: "په دې یادښت کې د جنرال جیکسن له زحمته [د جګړې په لومړۍ ورځ د چانسلرس ویل په جبهه کې] یادونه ونه شوه؛ خو له جنرال لي څخه د سترې فتحې په مناسبت ستاینه شوې ده." دغه نښه د کمپیوټر په کمپوز کې د قرآن کریم د آیتونو د حوالې ورکولو لپاره هم استعمالېږي.

۱۳ـ درې ټکي یا د حذف نښه (...) (Ellipsis): کله چې یو لیکوال د یو نامه یا یوې خبرې څرګندول نه غواړي، نو پر ځای یې درې ټکي ږدي او ورځنې تېرېږي، لکه: "د ... رئیس ډېر ظالم سړی دی، له هر چانه رشوت اخلي." که دا لیکنه د جملې په پای کې وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو درې ټکي خوا په خوا او څلورم ټکی (د جملې د پای ټکی) د يو توري په واټن وړاندې ليکل کېږي، لکه: په افغانستان کې د ډرامې دا ليکوال د يادولو وړ دي: ف. فضلي، عبدالمنان ملګری او... .

۱۴ ـ درې ستوري (***): دا نښې د يوې رسالې يا يوې مقالې د يوې برخې د سرته رسېدو او د بلې برخې د پيل کېدو په منځ کې راوړل کېږي. همدارنګه د يوې کيسې له يوې برخې يا صحنې نه بلې ته د تلو په منځ کې د بېلوالي لپاره هم کارول کېږي.

۱۵ـ تر جملې لاندې کرښه: (Underline): که چېرې يونوم يا جمله په ځانګړې ډول د پاملرنې وړ وي، نو لاندې ترې يوه اوږده کرښه راکښل کېږي، لکه: شاغلو! دلته دريدل منع دي.

۲۰ـ "اټ" نښه (@): دا نښه په انګليسي ليکنو کې کارېدله، خو د انټرنېټ له عامېدو وروسته يې د انټرنېټي ويب پاڼو، مؤسسو او اشخاصو د پتو د ښودلو او ليکلو لپاره په پښتوکې ځای نيولی او په پښتوليکنه کې راځي، لکه: curriculum@moe.gov.af او نور.

يادونه: بايد په ياد مو وي چې ټولې ليک نښې له (نښو) سره جوختې اونښلولې راځي او هېڅ راز فاصله يې بايد تر منځ نه وي. که نه، ليکل نيمګړي بلل کېږي.

د متن لنډيز:

ليکنښې د يو چا ښو او لاسونو ته پاتې کېږي. د لاس يا پښو نه لرل او يا د هغوی نيمګړتيا د انسان پر فزيکي حالت مستقيم اغېز لري. ليکنښې هم همداسې درواخلئ. که يوه ليکنه ليکنښې ونه لري يا يو ليکوال د نښو په کارولو پوه نشي، ليکنه يې څرګند پيغام نشي لېږدولای. پورته مو وليدل چې د ليک نښو کارونه څومره ارزښت لري او د هغوی ناسمه کارونه يوه موضوع څومره اړولای شي.

له دې امله په يوې ليکنې کې ليکنښې ډېر ارزښت لري او سمه کارونه يې د ليک لوستل او پر مفهوم يې پوهېدل اسانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ ټول زده کوونکي دې پورته متن په غور وګوري، د لیک نښو بېلا بېلو ډولونو ته دې پام وکړي او د هغوی د کارونې ځایونه دې زده کړي.

۲_ هر یو زده کوونکی دې په ټولګي کې داسې یوه موضوع ولیکي چې پورته ټولې لیکنښې پکې کارول شوې وي. بیا دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او خپله لیکنه او د لیکنښو کارونه دې نورو ته روښانه کړي.

۳_ له لیک نښو پرته نور کوم نحوي بدلونونه د یوې جملې مطلب بدلولای شي؟ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د یو بل په مرسته هغه پیدا او په توره تخته دې ولیکي او له نورو زده کوونکو سره دې پرې خبرې وکړي.

٤_ معترضه جمله څه ته وایي او څنګه په جمله کې پېژندل کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې یې له بېلګو سره یوځای د ټولګي په وړاندې ولولي.

٥_ په کومو وختونو کې له ندایي سره د پوښتنې نښه کارول کېږي؟ یو تن زده کوونکی دې هغه له بېلګې سره یوځای د ټولګي په وړاندې بیان کړي. نور زده کوونکي دې ښه ورته ځیر شي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې د ښوونې او روزنې د ارزښت په اړه یوه مقاله ولیکي او لیکنښې دې پکې په سم ډول په پام کې ونیسي. یاده دې وي چې هره لیکنښه په وروستي توري پسې له واټن پرته لیکل کېږي. وربسې لیکنه د یو توري له سپینې فاصلې وروسته پیلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قيام الدين خادم

د افغانستان د ادبي تاريخ په غېږه کې زيات شمېر ليکوال او شاعران روزل شوي او پالل شوي دي. هغوی هر يو په خپلو ليکنو او څېړنو کې د خپل مهال حالات او شرايط انځور کړي او تر موږ يې رارسولي دي. نوي نسل ته د هغوی د ليکنو لوستل او د هغه مهال له شرايطو څخه د ځان خبرول له ګټې خالي نه دي.موږ په تېرو لوستونو کې يو شمېر پښتنانه پوهان، ليکوال او شاعران پېژندلي او د هغوی د ليکنو او د فکر له لارو سره آشنا شوي يو. دلته د پښتو يو وتلی او نوميالی متفکر، ليکوال او شاعر درپېژنو. هغه قيام الدين خادم دی.

آيا تاسو تر اوسه د خادم صاحب کوم شعر يا ليکنه لوستې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قيام الدين خادم په ۱۳۲۵ هجري قمري کال (۱۹۰۷ ميلادي) کې د ننګرهار ولايت د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې زېږېدلی دی. پلار يې ملاحسام الدين او نيکه يې ملا علي ګل هم د خپل وخت ديني عالمان وو. ارواښاد خادم د مورني نسب لړۍ په فقيرصاحب مشهورعبدالرحمن سيلاني ته رسيږي. عبدالرحمن سيلاني د خپل وخت ستر ديني عالم تېر شوی دی او د مراد علي (رح) پلار و. ارواښاد خادم لومړنۍ زده کړې په خپل کور کې له خپلو والدينو څخه ترسره کړې دي. خادم صاحب د اسلامي علوموګڼ شمير کتابونه لوستي دي. هغه صرف، نحوه، منطق، حکمت، فقه، حديث، تفسير او د نورو دوديزو علومو زده کړې ترلاسه کړې وې. هغه د ديني پوهې د ترلاسه کولو لپاره ۱۵ کاله په هېواد کې دننه او له هېواد نه دباندې سفرونه کړي وو.

قيام الدين خادم په بېلابېلو دولتي دندو ګومارل شوی او د هېواد په بېلابېلو ولايتونو کې يې دندې ترسره کړې دي. نوموړي خپله لومړنۍ دنده د ښوونکي په توګه پيل کړه، بيا د کندهار د پښتو ادبي انجمن او د زيري، اتحاد مشرقي، د کندهار د طلوع افغان، هېواد او اصلاح د ورځپاڼو د مسوول مدير په توګه خپلې چارې پرمخ بېولې دي. استاد خادم د منظومو او منثورو آثارو ډېر په زړه پورې کتابونه ليکلي او زيات شمېر ځانګړي اثار يې چاپ شوي دي چې يو شمير يې دا دي:

د کوچنيانو اخلاقي پالنه، روهي ګلونه، د مرغلرو اميل، نوی ژوندون، مکارم اخلاق، پښتونولي، بايزيد روښان، خيالي دنيا، د شريف سرګذشت، نبوغ او عبقريت (فلسفي اثر)، نوې رڼا، د پښتو ننني ليکوال، د پښتنو د تاريخ يوه سرپاڼه، د خوشحال او د رحمان موازنه، څاروان، د څلورم ټولګي لپاره د پښتو قرائت، پښتو کلي (په ٦ ټوکونو کې)، معلم پښتو، پښتانه شعراء (لومړی ټوک)، پارتيان څوک وو، په تذکرة الاوليا تبصره، کوشانيان څوک وو، د بابا نصيحت، د پښتو پټۍ، د پښتو نثر، تاريخي تصورات، لوی سهاک، ادبي قصې، لوی اصحابان (اصحاب کرام)، نشنليزم او انټرنشنليزم، افغاني حکومت، معياري پښتو، بلکا، د پښتنو سته او ځانګې، نصوص الحکم، د مور مينه، لرغوني پښتانه قومونه، ټولنپال افغان مانوفېسټ (د مولانا قيام الدين خادم سياسي افکار) ليکلي او چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نومورړي ګڼ شمېر نور آثار لا تر اوسه نه دي خپاره شوي. مرحوم خادم په اردو او عربي ژبو هم بلد و. د همدغو ژبو په مرسته هغه د یوه کنجکاو او پلټونکي انسان په توګه هڅه کوله او د ډېرو شیانو په راز یې ځان پوه کړی و. کېدای شي د هغه د بریالیتوبونو له رازونو څخه یو هم همدا وبولو.

د هېواد په سیاسي ډګر کې قیام الدین خادم فعاله ونډه درلوده. اروانباد خادم د حقیقت له څرګندولو سره مینه لرله. تل یې هر څه بربنډ ویل. خادم په زیات شمیر ادبي او علمي غونډېو کې برخه اخیستې ده او کله، کله د دولت اړونده ارګانونو له خوا په ستاینلیکونو او ډالیو سره نازول شوی او ستاینه یې شوې ده. مرحوم خادم د فلسفي اند او علمي شخصیت څښتن و. هغه په رښتیا له خپل ولس سره مینه درلوده او د هغه خدمت یې په ډېره خوښۍ سره کاوه. هغه د هر ډول مشکلاتو او سختیو په مقابل کې د مقاومت، صبر او حوصلې لارښوونه کوله. استاد خادم د معاصرو ادبیاتو له هغو پنځو ستورو څخه و چې پښتو ادب او کلتور یې ځلولی او د یوه داسې ویښ زلمي په احساس یې د پښتو ادب چوپړ کړی چې د نن زلمیان یې درناوی کوي.

د اروانباد خادم د "شه بیدار پښتونه" په نامه لومړنی شعر په اتحاد مشرقي کې خپور شوی دی. په نثر کې د استاد خادم تر ټولو خواږه او خوندور اثرونه د "نوي ژوند" او "خیالي دنیا" په نامه دي. دا دواړه ادبي شهکارونه ګڼل کېږي. د استاد خادم په لیکنو کې د پښتو او پښتونولۍ مینه ډېره پیاوړې ده. په دې برخه کې د یوې پخې عقیدې خاوند دی. سربېره پر دې استاد خادم لیکنې ادبي، انتقادي، ټولنیز، سیاسي او روزنیز رنګ لري. خادم په خپلو لیکنواو شعرونو کې د ظالم له مخ څخه پرده پورته کړې او رسوا کړی یې دی. هغه ولس یووالي اواتفاق ته رابللی دی، نامنلي زاړه دودونه یې غندلي دي، په خپلو لوستونکو کې یې د زړورتیا او ازادۍ احساس پیاوړی کړی. استاد خادم د خپلو لیکنو له لارې د ټولنې هره تیاره رڼا کړې او ولس ته یې څرګند پیغام ورکړی دی.

د افغانستان دا لوی مفکر، ژورنالست، ادیب، لیکوال، د فلسفي افکارو خاوند، د ټولنې طبیب، سیاستپوه او ټولنیز شخصیت د ۱۳۵۸ هـ. ش. کال د وږي د میاشتې په ۵مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نېټه د ۷٤ کلونو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې او د کامې ولسوالۍ د زرشوی په کلي کې په خپله پلرنۍ هدیره کې په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

خادم چې په اخلاص شي څوک د ملک او د ملت

وطـن یـې پـس لـه مرګـه پـه مدفـن فخـر کوي

قیام الدین خادم په "اوسني لیکوال" کې خپل ژوندلیک خپور کړی دی، هغه په یوه برخه کې د "زما پر حیات انتقادات" تر سرلیک لاندې یو لړ مطالب لیکلي چې موږ یې د هغه د نثر د بېلګې په توګه راخلو:

"...دا د خلکو قصور دی اوکه زما عیب؟ استادان به هم زما پوښتنو ته اریان وو.

زه پخپله هم په دې قانع یم چې بحث مې خوښ دی، مګر په اساسي او اصولي خبرو، نه مطلق بحث... . وایي سرشوخه دی، مګر دوستان مې وایي ادبي شجاعت لري. په ورکوټوالي کې راته خلکو ویل چې کلانکار دی، ولې په آزادۍ خو زه په خپله هم قایل یم او دا ځکه چې دا طبیعي بار زما په ورمېږ نشته. هو، په دې یوه ګناه زه پخپله هم قانع یم چې هغه د حقیقت مینه باید وبولم. په ژوندانه کې هېڅوک له انتقاده نه دی خلاص. هغه انتقادونه چې په ما یې خلک کوي دادي:

وایي نه منونکی سړی دی. دا انتقاد په ما باندې زما والدې هم هر وخت کاوه. مګر زما جواب داو چې که زه منونکی وای، خوزه به هم د نورو خلکو غوندې وای.

په ورکوټوالي به مې د مور سره تل په دې جنګ و. دې به ویل: خلک داسې کوي اوته داسې. مابه ویل چې: خلک راته مه یادوه خلک خو هر څه کوي. وایي ډېر بحث کوي اونه قانع کېږي ... دا خبره نشم فیصله کولای. خلک په امورو کې د نورو نورو ملاحظاتومراعات کوي، مګر زه په حقیقت او واقعیت پښې نشم اېښودای. ما خپل دغه عادت په هغه نظم کې چې د شاعر مسلک یې نوم دی، ښه تصویر کړی دی. زه دا ټولې خبرې اورم مګر د ځان سره وایم: ډېرې خولې ډېرې خبرې."

لکه پورته چې ورته اشاره وشوه، اروابناد قیام الدین خادم د "شاعر مسلک" تر نامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې يو شعر ليکلی دی. په دې شعر کې شاعر خپل مسلک ته څرګندې اشارې کړې او له هېواد، ژبې او ولس سره مينه يې ښکې غبرګه کړې ده. نوموړی شعر په دې ډول دی:

د شاعر مسلک

صحيح لاره به ښايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
رښتيا رښتيا به وايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
د حق د پيروۍ نه مې بل څه په زړه کې نشته
چې څه يمه همدا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
آزاد يم زېږېدلی بنده ګي کولی نشم
بنده د خپل مولا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
په بډو خوشامندو مې ځان خوښ نه دی چې غټ شم
که غټ يمه خو دا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
چې څوک غواړي څه سپکه مې د قام له څه جهته
دښمن د هغه چا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
خدمت د خپلې ژبې، قام، وطن زما مسلک دی
په دې مينه به پايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
کرم ښکلي تخمونه چې ګلزار شي پښتنو ته
په دغه تمنا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم
په ماته کښتۍ ناست يم توپانونه دي په مخ کې
په دې لاره يې بيايم؛ که وم وم که نه وم نه وم
د ناز په خوب ويدې غونچې به ورو ورو ويښومه
خادم باد سبا يم؛ که وم وم که نه وم نه وم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

قیام الدین خادم د ننګرهار په کامه کې نړۍ ته سترګې پرانیستې دي. لومړنۍ زده کړې یې په خپل کاله کې له خپل پلار او نورو زده کړې یې د هېواد دننه او بهر سرته رسولي دي. خادم په بېلابېلو لوړو دولتي څوکیو کې کار کړی او د ډېرو ادبي، ټولنیزو او سیاسي لیکنو لیکوال و. هغه یو افغان سیاستپوه، د مشرانو د جرګې سناتور، د کابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځي استاد، ژورنالیست، پیاوړی لیکوال، وېښ شاعر، ادیب او د فلسفي اندونو یو پوه عالم و. نوموړی په پښتو ادب کې یو ځانګړی ځای لري او په همدې سبب هغه د پښتو ژبې او ادب له پنځو ځلاندو ستورو څخه یو ستوری ګڼل کېږي. هغه د پښتو ژبې او ادب په باب په زرهٔ پورې منظوم او منثور آثار لیکلي. د ادبي هلو ځلو تر څنګ نوموړي په سیاست کې هم ښکاره ونډه درلوده.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې داسې یوه غونډه تمثیل کړي چې د قیام الدین خادم د ژوند، زده کړې، لیکنو، دندو او د هغه د لیکنو نثري او شعري بېلګې وړاندې کړي. یو تن دې د غونډې ویاند (انانسر) وي. یو زده کوونکی دې د غونډې منشي وي. پنځه تنه دې د پورته یادو شوو موضوع ګانو په اړه لنډې خبرې وکړي او معلومات دې وړاندې کړي. په پای کې دې یو تن زده کوونکی د غونډې بهیر وارزوي. د هغې ښه ټکي او نیمګړتیاوې دې په ګوته کړي. د دې غونډې د تنظیم لپاره دې د مخه لس دقیقې چمتووالی ونیول شي.

۲ـ دوه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه د ټولګي مخې ته راشي او د قیام الدین خادم د شعر او نثر بېلګې دې په خواږه اومنلي غږ واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زده کوونکي دې سوچ وکړي د یوه لیکوال او شاعر له شعرونو او لیکنو څخه څنګه د یوې ټولنې د هغه مهال وضع او حالت څرګندولای شو چې لیکوال په کې ژوند کاوه. بیا دې څو تنه په وار د ټولګي په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي او د ژبې په ودې او پایښت کې دې د لیکوالو ارزښت وڅیړي. همدا راز دې په ټولنیز پرمختګ او له ظلم او ناخوالو څخه د ټولنې د افرادو د ژغورلو په لاره کې د شاعر او لیکوال اهمیت څرګند کړي. په پای کې دې د ډلې استازي راغونډ شوي موضوعات نورو ته واوروي او آزادې خبرې اترې دې پرې وکړي.

۵ـ زده کوونکي دې په خپلو سیمو کې د یو یا دوو شاعرانو یا لیکوالو او د هغوی د شعر او لیک په اړه معلومات وړاندې کړي. کېدای شي ټول زده کوونکي په خپله خوښه په دې فعالیت کې برخه واخلي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د "شاعر مسلک" تحلیل او وڅیړي. خپله لیکنه دې په بله ورځ نورو ته واوروي.

> د هر لیکوال د فکر ډول د هغه له لیکنو او د هر هنرمند د هغه له هنر څخه پېژندلای شو.
>
> ((مایکل انژ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې نثري بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

خوندور خوب

مازیګر لمر په غرغره دی. د انګړ په منځ کې، د ګلانو د کیاریو په غاړه، وړوکی ماشوم په لوبو بوخت دی، په لمن کې خاورې اخلي له یوه ځایه یې بل ته وړي او هلته یې غونډوي.
مور د کاله په کار اخته ده. په ډېره بېړه لګیا ده، کالي کونډې سنبالوي؛ ځکه چې ماښام دی او وخت ناوخته دی. د کار په منځ کې یې چې پام شي نو غبر کړي چې: "زړګیه! څه کوې؟ راځه ناوخته دی، هله ځار دې شم!" ماشوم په خپله نیمګې او خوږه ژبه وایي: "ډوډو پکه کم." مور: "څه کوې؟!"
ماشوم: "ډوډو پکه کم" یعنې "ډوډۍ پخوم." مور د کاله په کارو بوخته او ماشوم په خپلو لوبو. وړې وړې مرغۍ چې په کیاریو کې یې ټوپونه وهل خوشحاله او جلتې جلتې ګرځېدې. یوه یوه والوته او ټولې خپلو بچیو او ځالو ته لاړې. وخت تېرېږي، نمر ولوېد، له ښکې تیاره راپورته او د ځمکې په مخ راخوره شوه. د آسمان په شنه او نامحدوده فضا کې ځای پر ځای ستورې راښکاره شول.
مور چې د کار له بېړې نه خلاصه شوه له ځانه سره یې وویل: "آه! ماښام دی، تېر غونې شوه، بچی مې هلته لوبې کوي، آه زما هېر شوی دی!"
ورغله څه ګوري، ماشوم د خاورو نه وړې وړې او پلنې پلنې ډویکنۍ جوړې کړې دي. خړ پړ پروت دی چې ستړی شوی دی، په خاورو کې یې سر ایښی دی او د خوب د قاصدانو لاس ته یې ځان سپارلی دی. د ماښام په خړه تیاره کې مور د خپل ماشوم سرته ولاړه ده. زړه یې د یو عالم ترحم او رقت نه ډک دی او چرت وړې ده.
"هو! د ژوندانه مثال همدا دی. موږ په خپل ژوند کې همدغسې په خاورو لوبې کوو. په دغه لوبو اخته او سوچه د مرګ دروند خوب په موږ خپل چپاو راوړي او بل عالم ته مو بوځي. مګر آه! څومره خوږې دې دا لوبې او څومره خوندور دی دا خوب چې په خپله خوښه او آزادۍ سره وي." (قیام الدین خادم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ادبي سبکونه

پښتو خورا بډایه ژبه ده. اوږد ادبي تاریخ لري. په لاس کې د شتو لاسوندو له مخې یې د شعر مخنیه دویمې هجري پېړۍ ته رسیږي. لومړی موندل شوی شعر یې په ۱۳۹ هجري کې د امیرکروړ دی. په مخکنیو ټولګیو کې مو د پښتو د نظم، نثر، ولسي ادبیاتو او لیکلي ادبیاتو په اړه لازم معلومات ترلاسه کړل. دلته د نورو معلوماتو تر څنګ ادبي سبک درپېژنو.

تاسو هرومرو د سبک نوم اورېدلی دی. ستاسو په اند به څه معنا ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک د نظم او نثر یو خاص ډول بلل شوی دی. هر شاعر او لیکوال د لیکلو او شعر ویلو ځانګړې لاره لري. هغه ځانګړتیاوې چې په ادبي او هنري اثارو کې د بیان او تخلیق د ډول، بڼې او محتوا له مخې یو اثر له بل څخه بېلوي، سبک نومېږي. سبک خپلې ښکېنې، لارې او طریقې لري. سبک ډېره لرغونې کلمه ده او په ادبیاتو کې په بېلا بېلو معناوو څرګنده شوې ده. د ادبي سبک کلمه هنري ادبیاتو، انځورګرۍ، معمارۍ، موسیقۍ، مجسمې جوړونې، خطاطۍ او نورو ته هم کارول کېږي. په منځنیو پېړیو کې د سبک له مفهوم څخه داسې انګېرل کېدل چې تراژیدي او کمیډې ژانرونه په کومو الفاظو ولیکي. ځکه کمیډې ژانرونه به په عامیانه ژبه؛ یعنې د خلکو په ژبه او تراژیدي به د هغې برعکس د هغه وخت په ادبي ژبې لیکل کېدل. په معاصره دوره کې د سبک معنا روښانه شوه. په دې دورې کې پر سبک باندې د لیکوال د لیکوالۍ طرز، د فکر لارې او د لغاتو د کارونې معنا پیدا کړه. تر هغه ځایه چې د سبک کلمه د یو ټاکلي لیکوال او هنرمند په اثارو پورې اړه لري او د هغه آثار د خصوصیاتو له مخې یو له بله بېلېږي، دا د سبک لومړۍ معنا بلل کېږي. کله چې له یوې ټاکلي موضوع او مفکورې څخه د لیکوالو یا هنرمندانو یوه ډله دفاع کوي، نو دلته سبک د مکتب معنا پیدا کوي. په دې معنا چې په یوې ټاکلي تاریخي دورې کې د څو لیکوالو د لیکوالۍ ډول، د فکر لارې او نورې ورته ځانګړتیاوې د هغوی له لیکنو څخه رااېستل کېږي. ادبي سبک په یوې محدودې معنا کې د یوه لیکوال او هنرمند په ټولو اثارو کې هغه نښې نښانې دي چې له لارې یې د لیکوال او هنرمند د فکر ډول څرګندېږي. د یوه لیکوال سبکي یووالی له هرڅه د مخه د څو آثارو په هنري او ادبي ژبه کې ترټولو ښه احساس کېدای شي. د یوه لیکوال او هنرمند د لیکوالۍ او هنري آثارو ځانګړتیاوو ته سبک ویل کېږي. که څوک د یوه لیکوال له سبک سره آشنا وي، نو کولای شي د هغه د سبک له مخې د هغه نور آثار وپېژني. ادبي سبک د یوه لیکوال او هنرمند ټول اثار او د هغوی پراختیا څېړي.

ادبي مکتب یا ادبي جریان په یوې ټاکلي تاریخي دورې کې د یوې ادبي ډلې لیکوالو له خوا د یوې ځانګړې لارې او د یو ځانګړي سبک خپلول او پر مخ وړل دي. دا حرکت د ادبي جریان په نامه یادېږي. د یادونې وړ ده چې په دغه ټاکلي دوره کې د لیکوالو او شاعرانو له خوا لیکل شوي او ویل شوي اثار یو ځانګړي ادبي مکتب ته منسوبېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادبیاتو کې دا لاندې ادبي مکتبونه مشهور دي:

- د روښاني دورې تصوفي او ادبي مکتب،
- د خوشحال خان خټک ملي، حماسي او ادبي مکتب،
- د عبدالرحمن بابا تصوفي او ادبي مکتب،
- د حمید مومند هندي ادبي مکتب،

۱ـ د روښان په تصوفي مکتب کې اخلاقي، ټولنیز، دیني او نور مطلبونه ځای شوي دي. دې موضوع ګانو د روښان د تعلیم او ښوونې په اثر په پښتو ژبه کې ځان ښکاره کړی دی. تر ده وروسته د ده مریدانو او اولادونو پر دې لار ګامونه ایښي دي. اخون درویزه د خپلو لیکنو لامل د میا روښان لیکنې بللې دي. د روښان لارویانو د ده مسلک چلولی دی. د روښان په ادبي مکتب کې ډېر خلک د پښتو ادب له کاروان سره ملګري شول. ډېرو خلکو قلم په لاس کې واخیست او ددغه پېر غوښتنې یې په ډله ییزه توګه په ښه شان انځور کړې. د بایزید روښان او د ده د مخالف، اخون درویزه د مخزن الاسلام له لیکنو څخه څرګندیږي چې دغه لیکنې په مسجع نثر لیکل شوې دي. مسجع نثر د عربي او فارسي له لارې پښتو ته رانوتی او په پښتو کې د نوي نثر موسس بایزید روښان دی. دغه سبک د دیني او مذهبي کتابونو د لیکلو دودیز او ځانګړی سبک و.

د کلاسیکي دورې د لومړۍ برخې له ادبي مکتب څخه وروسته بل ډېر مشهور او غوره ادبي مکتب د پښتو په ټولو مکتبونو کې وتلی، د خوشحال خټک مکتب دی. دا مکتب د ادبي فنونو په ګاټه سمبال شوی مکتب دی. اشعار یې ډېر خواږه دي. دې مکتب ډېر لیکوال او شاعران وپالل او وروزل. له پخوا څخه زیات پښتو ته حماسي اشعار رانوتل. د پښتو لمن له اخلاقي، ټولنیزو، تصوفي، دیني او ملي مسایلو څخه ډکه شوه. نثر هم پراختیا وموندله او مخ په ساده ګۍ روان شو.

په دې دوره کې د پخواني نظم او نثر نیمګړی سبک پیاوړی شو. نثر خوږوالی وموند، له نیم منظوم مسجع نثر څخه خلاص شو او د خبرو اترو بڼه یې وموندله. پښتو شعر د بڼې له مخې هم پراختیا وموندله او نوښتونه رامنځته شول. د موضوع له پلوه هم په دې مکتب کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندانه ټول اړخونه رابرسېره شول. په دې وخت کې ډېر آثار لیکل شوي دي او د پښتو ادب نړۍ یې رنګینه کړې ده. په دې مکتب کې د پښتو او پښتونوالي روزنه هم شته. اوږدې، اوږدې قصیدې په کې ویل شوي چې هره یوه یې ځانته بېل بېل ټولنیز، تبلیغي او تاریخي مضمونونه لري. د حماسي احساساتو بنسټ خوشحال خان کېښود او لارویانو یې پیروي وکړه. د مغولو زور زیاتی پکې په جوته څرګند شوی دی. د ادبي ارزښت له پلوه دا مکتب تر ټولو جامع دی. په دې معنا چې د معنا له خوا غښتلی او ادبي او شعري اړخ یې پوخ دی. په تخیل کې دا مکتب ډېر پیاوړی دی. ډېر لوړ او شاعرانه تخیلات پکې شته. دا مکتب د پښتو تر درېم ادبي مکتب پورې په ډېر قوت او زور چلېدلی دی. په دې مکتب کې په نظم او نثر ډېر اثار لیکل شوي او ډېر پیاوړي کسان پکې روزل شوي دي. په شعر کې اشرف خان هجري، عبدالقادر خټک، صدر خان خټک، سکندر خان، ګوهر خان او نور، په ساده نثر کې خوشحال خټک، افضل خان، قادر خان، او نور پیدا شول او د یوه مکتب پیروي یې وکړه.

د رحمن بابا ادبي او تصوفي مکتب د خوشحال خټک له ادبي مکتب څخه وروسته پیل شوی او ډېر ادبي او تصوفي شاعران یې روزلي دي، لکه: پیرمحمد کاکړ، محمد یونس خیبری، احمدشاه بابا، شمس الدین کاکړ، نجیب، عبدالعظیم رانړي زی، ببدل اشنغری، مطیع الله، رحمت داوی، حسین او نور. ددوی په اثارو کې د ژوندانه زیاتره مسایل راغلي دي. د رحمان بابا په اشعارو کې اخلاقي، ټولنیز، عشقي او انتقادي درسونه نغښتي دي. د دې مکتب د پیروانو سبک روان دی. د شعرونو مضمونونه یې عموما عشقي، اخلاقي، دیني، ټولنیز او تصوفي اړخونه لري.

له رحمن بابا او خوشحال خان څخه وروسته په پښتو ادب کې یو بل لوی شاعر پیدا شو او د نازک خیالۍ یو نوی ادبي مکتب یې جوړ او نور شاعران یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. دا شاعر حمید مومند و چې د پښتو ادب ګلبڼ یې رنګین او بډای کړی دی. حمید ډېر په زړه پورې ادبي آثار پرېښي دي او پښتو ادب یې له یوې بلې لارې بشپړ کړی دی. هندي سبک چې د ده په وخت کې پراختیا موندلې وه او لوړو پوړیو ته رسیدلی و، ښه یې و سپړه او بیا په خپله پکې شامل شو. د پښتو شعر یې په هندي سبک واړاوه. د هندي سبک ځانګړتیاوې یې پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي چې له همدې امله د حمید مومند سبک ته د پښتو هندي سبک ویلای شو. د نازک خیالۍ په دې مکتب کې د سوز، ګداز، مینې او محبت کلمې ډېرې دي. د فورم له پلوه په دې مکتب کې د شعرونو زیاتره ډولونه، لکه: غزل، قصیده، مثنوي، ترکیب بند، قطعه، مخمس، رباعي او نور شته. د غزل برخه پکې درنه وه.

لکه د مخه چې مو وویل حمید په خپله د هندي سبک پیرو و، خو د دې سبک د نورو شاعرانو پر خلاف د ده کلام لږ څه ساده او هر څوک پرې پوهېدای شو. د حمید د وینا بله ځانګړتیا د پښتو ژبې د خوږو محاورو په کارولو کې نغښتې ده. له یوې خوا یې د وینا نازک خیالي او لطافت ساتلی او له بلې خوا د عامو پښتنو د پوهې کچې ته نژدې و. د دې سبک بله ځانګړتیا داده چې حمید د نورو شاعرانو پر خلاف مبتذلې تشبیه ګانې نه کاروي او ډېرې نوې او ابتکاري تشبیه ګانې یې پیدا کړې دي. علي خان، کامګار ختک، کاظم خان شیدا، محمدي صاحبزاده، عبدالله، ملا محمد، اکرم، قلندراپریدی، نجیب، بېدل، میرزا حنان کندهاری او نور د دې سبک پیروان دي.

د متن لنډيز:

پښتو بډایه ژبه ده. شعر او ادب یې ډېر لرغونی دی. تر ډېرې کچې یې خپل اصل ساتلی دی. هېواد ته د اسلام دین له راتګ وروسته د عربي او فارسي ادب تر اغېز لاندې راغله. عربي ژبه دیني ژبه وه او فارسي ژبې له هغې څخه زیاتې موضوع ګانې ژباړلې یا لیکلې وې. پښتانه اړ وو د اسلام دین او مذهب ته د درناوی له امله د هغوی تر اغېز لاندې راشي. له بلې خوا په سیمه کې یو لړ ټولنیزو ناخوالو او سیاسي خوځښتونو یو شمېر پښتانه شخصیتونه دې ته هڅولي وو چې د دین له لارې خپل ټولنیز او سیاسي اهداف مخکې یوسي. بېلا بېل نامتو لیکوالان، شاعران او مشران رامنځ ته شول. هغوی هر یو خپل، خپل پیروان درلودل چې پیروانو به یې د یو واحد شعري قالب په ساتلو خپل مطالب بیانول. په دې توګه په پښتو کې ادبي مکتبونه او ځانګړې سبکونه رامنځ ته شول او تر ډېره وچلیدل. د روښانیانو، خوشحال ختک، رحمن بابا او عبدالحمید مومند سبکونه یادولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ ټولګی دې پر څلورو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د سبک په اړه خپل معلومات راټول کړي او په ترتیب سره دې د روښان، خوشحال خان خټک، رحمن بابا او حمید مومند پر ادبي سبکونو باندې رڼا واچوي. د ډلو استازي دې د خپلو ډلو لیکنې ولیکي او ټولو زده کوونکو ته دې یې واوروي. د یادونې وړ ده چې هر زده کوونکی باید په وار سره د ډلې استازیتوب وکړي. دا کار ډېر اړین او د پام وړ دی.

۲ _ ادبي سبک څنګه ځانګړی کېږي؟ دوه تنه زده کوونکي دې پرې خبرې وکړي.

۳ _ په پښتو ادبیاتو کې د سبک او مکتب مفکوره څه وخت منځ ته راغله؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

٤_ مسجع نثر لیکنه د کومو لیکوالو له خوا پیل شوه؟ له ساده نثر سره د مسجع نثر توپیر څه شی دی؟ یو تن زده کوونکی دې د نورو په وړاندې دې پرې خبرې وکړي.

٥_ د حمید سبک څه ځانګړتیاوې لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د شعرونو او بېلګو په وړاندې کولو هغه بیان کړي.

کورنی دنده

د خوشحال خان د ادبي سبک په اړه معلومات راټول کړئ او په یوې لیکنې کې یې ځای کړئ. په بله ورځ یې په ټولګي کې نورو ته بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لور ته د چارلي چاپلین لیک

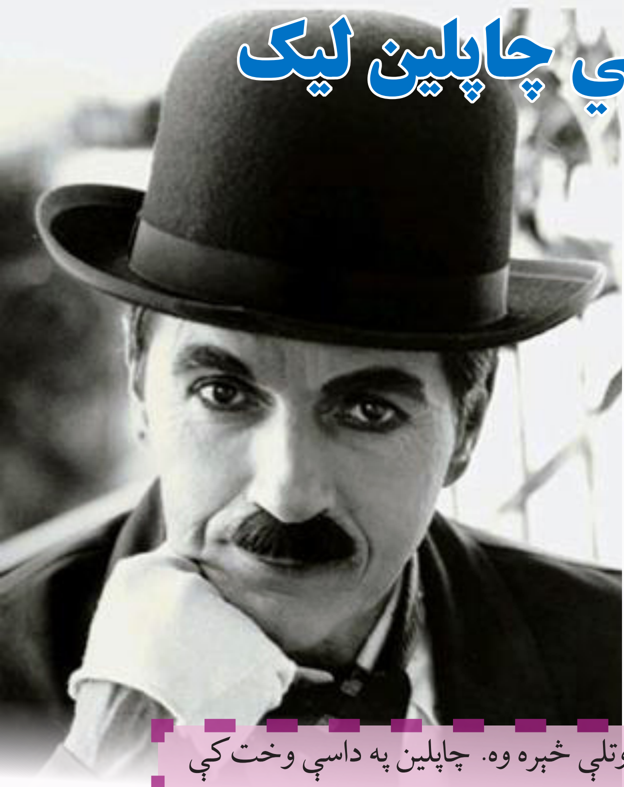

چارلي سپنسر چاپلین د سینما د ډګر یوه وتلې څېره وه. چاپلین په داسې وخت کې له اونا اونیل سره واده وکړ چې د بریالیتوب پوړۍ ته رسیدلی و. چارلي د ۱۸۸۹ م کال د اپریل په ۱٦ په لندن کې زیږېدلی او د ۱۹۷۷ م. کال د دسمبر په ۲۷ په سویسزرلنډ کې مړ شوی دی. نوموړي اووه اولادونه درلودل. په دوی کې یوازې جرالډینه وه چې د سینمایي لوبغاړیتوب دنده ورته له پلار څخه په میراث پاتې وه. څو کاله د سینما په ډګر کې په کار بوخته وه. د پلار په څېر د شهرت پوړیو ته رسیدلې او په هنري غونډېو کې یې نوم یادېده. کله چې جرالډینې غوښتل نوي د هنر ډګر ته ننوزي، پلار یې، چارلي ورته یو لیک ولیږه. دا لیک د نړۍ د ښکلو او زړه راکښونکو لیکونو په کتار کې راځي. دا لیک هر لوستونکی او اورېدونکی فکر کولو ته هڅوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته نوموړی لیک په یو څه لنډون راوړو:

"ګرانې لورې، جرالډینې،

دلته شپه ده، د نویل یوه شپه. زموږ په کوچني کور کې ټول خلک ویده شوي دي. ورور دې، خور دې، آن مور دې ویده دي. پرته له دې چې دا ویدې مرغۍ راویښې کړم، ځان مې دې نیمې تیارې کوټې ته چې د مرګ د انتظار کوټې ته ورته ده، راورساوه. زه له تا څخه ډېر لرې یم... خو سترګې مې دې ړندې شي، که به مې یوه شیبه ستا انځور له سترګو اوړي. ستا انځور هلته د مېز پر سر پروت دی، خو ته پخپله په ښکلي پاریس کې د هغه پرتمین تیاتر پر ستېژ. په دې پوهېږم او همداسې ده چې ګوندې د شپې په دې چوپه چوپتیا کې ستا د پښو اوازونه اورم او د ژمي په دې تروږمۍ کې ستا د سترګو برېښنا ګورم.

اورېدلي مې دي د هغه شهزۍ (شهزادګۍ) په رول کې کار کوې چې د تاتار د خان اسیره شوې ده. شهزۍ اوسه او ناڅه! ستوری شه او ځلېږه! خو که د نندارچیانو له خندا ډک شاباسي او د سوغات شوو ګلونو په زړه پورې بوی درته د هوښیارۍ کومه شیبه درکړه، په یو ګوښه ځای کې کښېنه، زما لیک ولوله او د پلار خبرو ته غوږ شه.

زما جرالډینې، زه ستا پلار یم، چارلي چاپلین. کله چې ته کوچنۍ وې، شپې شپې ستا سرته ناست وم او کیسې مې درته کولې؛ په ځنګل کې د یو خوب وړي خوندوره کیسه، په دښته کې د ویښ ښامار کیسه،... کله چې به مې زړو سترګو ته خوب راغی، نو په پېغور به مې ورته ویل: ځه! زه مې د لور په خوبونو کې ډوب یم.

خوب مې لیده جرالډینې، خوب... . ستا د سبا خوبونه، ستا د نن ورځې خوبونه، د صحنې پر سر مې یوه نجلۍ لیدله، په آسمان کې مې یوه پرښته لیدله چې نخل یې او نندارچیانو ویل: هغه نجلۍ ګورئ! دا د هماغه زاړه سړي لور ده... .

نوم یې پېژنې؟ چارلي! هو، زه چارلي یم. زه یو زوړ سړی یم. نن ستا وار دی. وناڅه! زه په هغه توټې، توټې او شکېدلي پتلون کې نڅېدم او ته د شهزیو په وربښمینو جامو کې ناڅې. دا نڅاوې او تر هغو زیات د نندارچیانو د لاسونو پړکا به تا کله اسمانونو ته یوسي. څه! هلته لاړه شه! خو کله ځمکې ته هم راځه او د خلکو د ژوند ننداره کوه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیارو کوڅو د هغو ډمو ژوند وګوره چې په وچ نس او وچو لینګیو ناڅي.

زه د هغوی په ډلې کې وم. په هغو شپو کې، ستا د ماشومتوب په افسانوي شپو کې چې ته زما په آللو ویده کېدې او زه بیا هم ویښ پاتې کېدم، ستا مخ او خبرې ته مې کتل او د زړه درزهار مې دې شمېره. له ځانه مې پوښتل: چارلي، آیا دا کوچنۍ نجلۍ به تا وپېژني؟

ته ما نه پېژنې، جرالډینې. هغه پخوانۍ شپې، هو... تاته مې کیسې کولې، خو هېڅکله مې تاته خپله کیسه ونه کړه. دا کیسه په اورېدو ارزي ... د هغه وږي انسان کیسه چې د لندن په ډېرو تیټو او سپکو کوڅو کې به یې سندرې ویلې، نڅېده به او خیرات به یې ټولاوه. دا زما کیسه ده.

ما د لوږې مزه څکلې ده. ما د بې کورۍ درد ګاللی او ترهغې زیات ما د هغه انسان رنځ احساس کړی چې له غروره یې سمندر په زړه کې څپې وهلې، خو د لاروي د خیرات یوې سکې د هغه غرور په اوبو لاهو کاوه.

له دې ټولو سره سره زه بیاهم ژوندی یم او له مرګه مخکې په ژوندیو پسې باید څه ونه ویل شي. زما کیسه ستا نه پکارېږي. ستا خبرې به وکړو.ستا په نوم پسې زما نوم راځي، چاپلین. په همدې نامه مې د ځمکې پر مخ له څلوېښتو کلونو څخه زیات خلك وخندول او هرڅومره چې هغوی وخندل ترهغوی ما پخپله ډېر وژړل!

جرالډینې، په کومې نړۍ کې چې ته اوسېږې، هلته یوازې نڅا او موسیقي نه ده.

د نیمې شپې پر مهال چې د تیاتر له پرتمین سالون څخه راوځې، هغه شتمن له یوې مخې هېر کړه چې لاسونه درته پرکوي او ستایي دې. د هغه ټکسي چلوونکي د حال پوښتنه وکړه چې تا کور ته رسوي. د هغه د مېرمنې پوښتنه وکړه. که مېرمنه یې امیدواره وي او د راتلونکي ماشوم د جامو پیسې نه لري، د پیسو چیک را وباسه او په پټه یې د هغې د مېړه په جیب کې کېږده. ما په پاریس کې خپل د بانك استازي ته سپارښتنه کړې چې ستا دا راز لګښتونه په پټو سترګو ومني، خو د نورو لګښتونو اړتیا باید بیان کړې.

کله کله په سرویس یا میترو کې په ښار کې وګرځه. خلکو ته وګوره او لږ ترلږه د ورځې یو ځلې ځانته ووایه چې: "زه هم د هغوی له ډلې څخه یوه یم."ګرانې لورې، ته د هغوی له ډلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه یوه یې، نه له هغو ښځه زیاته. مخکې تر دې چې هنر چاته د الوتلو وزرې ورکړې، زیاتره ترې غبرګې پښې هم اخلي.

که کله هغه ځای ته ورسېدې چې یوه شېبه د خپلې نڅا له نندارچیانو ښځه ځان پورته وګڼي، هماغه مهال صحنه پرېږده اوځان ژر پاریس ته ورسوه. ماته هغه ځای ښه معلوم دی. هغه ځای د پېرېو پېرېو د مخه د کولیانو پسرلنۍ ځانګو وه. هلته به د ځان په څېر نڅاګرې وګورې چې له تا ښځه ښکلې دي، چالاکه دي او له تانه ډېرې مغرورې دي. هلته د "شانزلیزه" رڼدوونکې شغلې نشته.

د کولي نڅاګرو شغلې یوازې د سپوږمۍ رڼا ده. ښه ورته وګوره ایا هغه تر تا ښې نه ناځي؟ ګرانې لورې، اعتراف وکړه. تل داسې یو څوک شته چې تر تا غوره ناځي. تل داسې څوک شته چې تر تا ښکلې وي.

په دې پوهه شه د چارلي په کورنۍ کې هېڅکله څوک داسې بې ادبه نه و چې کوم ببوزلي ته ناوړه خبره وکړي.

ښایي زه ومرم او ته ژوندۍ واوسې. زما هیله داده چې هېڅکله بې وزله ژوند ونه کړې. له دې لیک سره مل یوسپین چک درلېږم. هرڅومره پیسې چې غواړې پکې ویې لیکه او وایې اخله. خو هرکله چې دوه فرانکه لګوې، ځانته ووایه چې دویم فرانک زما برخه نه ده. هغه د یو نومورکي برخه ده چې نن شپه ورته اړتیا لري.

د پیسو او شتو په اړه له دې امله درسره خبرې کوم چې زه د هغې بدوالی ښه پېژنم. ما ډېره موده په سرکس کې تېره کړې. تل د هغه چا په اړه اندېښمن وم چې په یو نري پړي تلل، خو، لورې، دا حقیقت تاته وایم چې د نري پړي په پرتله خلک د ځمکې پر مخ زیات لوېږي.

ښایي چې کله د نړۍ ډېر ښکلی الماس تا وغولوي. هغه شپه به دا الماس تا ته د سرکس د پړي په څېر وي او تا به هرو مرو وغورځوي.

په زړو او ګاڼو زړه مه تړه، ځکه د دې نړۍ تر ټولو ستر الماس لمر دی. له نېکه مرغه دا الماس د هرچا پر غاړه ځلیږي . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو که کومه ورځ دې د يوچا د خبرې په لمر زړه بايلود، پاکه او له هغه سره يو زړه اوسه. مور ته مې دې ويلي چې په دې اړه درته ليک وليکي. هغه مينه ترما ښه پېژني. هغه د يو زړه توب د پېژندنې لپاره ترما غوره ده. پوهېږم چې ستا کار ډېر ستونزمن دی.

پر ستيژ باندې له نريو وريښمينو جامو څخه پرته بل څه ستا بدن نه پټوي. د هنر لپاره انسان د ستيژ سرته لوڅ لغړ راتلای شي، خو بېرته بايد له مخکې څخه هم پاک او سوچه راکښته شي. په دې نړۍ کې داسې هېڅ غوره شی نشته چې يوه نجلۍ دې د هغه لپاره خپل يو نوک هم چاته ښکاره کړي.

لوڅوالی زموږ د زمانې ناروغتيا ده. زه زوړ سړی يم، ښايي خبرې مې خندنۍ اوسي، خو زما په گومان ستا لوڅ بدن بايد د هغه چا برخه وي چې تاته يې لوڅ روح گران دی. بده نه ده، که په دې اړه ستا فکر لس کاله د مخه وي، د ستر (حجاب) له مهاله مه ډارېږه! دا لس کاله تا نشي زړولای!!!"... .

د متن لنډيز:

چارلي چاپلين د نړۍ د سينما تکړه لوبغاړی و. هغه په خپل تمثيل بې شمېره خلک خندولي او ژړولي دي. نوموړي په ټولنې کې شته ناخوالې ډېرې ښې انځور کړې او په ډېره ورتيا يې ننداريانو ته وړاندې کړې دي.

لور ته د چارلي چاپلين په ليک کې د هغه مفکوره ډېره ښه غبرگه شوې. انساني جوهر يې درک کړی او هغه يې خپلې لور ته پوره څرگند کړی دی. چارلي انساني درېځ ته په ارزښت د هغه په ساتنې ډېر ټينگار کړی دی. لور ته د چارلي چاپلين په ليک کې په حقيقت کې ټولې نړۍ ته د چارلي پيغام نغښتی دی. هغه په ډېر جرات له هغو کړنو پرده پورته کړې چې سرته رسول يې بشر ته په ټوليز ډول د شرم او رسوايي خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي. هره ډله دې پورته ليک له ځانه سره ولولي. د ليک له متن څخه دې اصلي پيغامونه راوباسي، ودې ليکي او د هرې ډلې استازی دې هغه نورو ته وړاندې کړي. ټول زده کوونکي کولای شي په موضوع آزادې خبرې اترې وکړي او خپل نظرونه بيان کړي.

۲ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې راشي او هر يو دې په خپل وار پورته ليک په خپله ژبه ووايي. نور زده کوونکي دې غوږ ورته ونيسي.

۳ـ ټول زده کوونکي دې د پورته ليک د متن له مخې د چارلي چاپلين د شخصيت په اړه فکر وکړي او بيا دې څو تنه هغه د نورو په استازيتوب په وار سره بيان کړي.

٤ـ چارلي چاپلين په سينماکې کميډي او تراژيدي صحنې لوبولې. زده کوونکي دې فکر وکړي چې کميډي او تراژيدي څه ته وايي او آيا موخه يې يوازې د خلکو خندول او ژړول دي او که بل څه؟ په دې اړه دې څو تنه زده کوونکي خپل نظرونه له بېلګو سره نورو ته وړاندې کړي.

۵ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څلور تنه (کېدای شي تر څلورو زيات وي) د ټولګي په وړاندې په عملي توګه يوه، يوه کميډي او تراژيدي ننداره نورو ته وړاندې کړي. نور زده کوونکي دې د هغو اصلي پيغام په ګوته او له خپل نظر سره دې وړاندې کړي.

کورنی دنده

هر زده کوونکی دې د نورو له مرستې پرته يوه لنډه کميډي يا تراژيدي تړته وليکي. د خپلې ټولنې يا ولس موجود حالت دې پکې تمثيل کړي او په بله ورځ دې نورو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشه يي توکي (هيروين)

د زلميتوب دوره په رواني لحاظ ډېره حساسه دوره ده. که يو ځوک په دې دوره کې بې لارې شو، نو پايله به يې د ډاډ وړ نه وي. په دې دوره کې ځوانان ډېر زيات تر تقليد او د بل د پېښو تر اغېز لاندې راځي. که په دې پېر کې هغوی ته پوره پام ونشي، ښايي په غير شعوري توگه په ډېرو بدو لارو روان او تر څو چې ورته د لويانو پام کېږي، کېدای شي خپل ځان او ټولنه له يو لړ ستونزو سره مخامخ کړي. د نشه يي توکو کارونه او پر هغې باندې روږدي کېدل هم زياتره له همدې مهاله پيل کېږي.

- تاسو به په خپل گاونډ کې په نشې کوم روږدی سړی ليدلی وي، د هغه ژوند درته څنگه معلوميږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشه يي توکو د کاروني پر بنسټ په ټولنې کې رنګارنګ اخلاقي او جنايي جرمونه رامنځ ته کېږي. په نشه يي توکو روږدي کېدل نه يوازې د سړي شتمني له منځه وړي، بلکې ټوله کورنۍ او آن ټولنه له خطر سره مخامخ کوي. دا توکي زياتره په کورنيو کې د ښځې او مېړه د جلا کېدو او د کورنۍ د ټوټه کيدو لامل کېږي. پر نشه يي توکو او الکولو روږدي کېدل د سړي جسمي، ذهني او اخلاقي روغتيا له منځه وړي او سړی په يو بيکاره او لټ موجود بدلوي. هغه نه يوازې دا چې د مسووليت احساس نه کوي، بلکې د خپلې کورنۍ حيثيت هم له ګواښ سره مخامخ کوي. په ټولنه کې د يو شمېر شرايطو د چمتو کېدو له امله انسان د يو شمېر نشه يي توکو په کارولو اخته کېږي چې څرګند جرم ګڼل کېږي. د دې توکو د کاروني مخه بايد ونيول شي. پر نشه يي توکو او الکولو باندې د يوه غړي روږدي کېدل کولای شي په مستقيم ډول د ځوانانو او کوچنيانو په چال چلند اغېز وکړي او له نشه يي توکو سره د هغوی د مينې لامل شي. که د روږدي کيدا لامل يې نشي، خو بيا هم د کورنۍ پر اخلاقي وضعې باندې ناوړه اغېز کوي. روږدې مور يا پلار يوازې د خپلې نشې په سوچ کې وي او د خپلو اولادونو په نسبت د مسووليت احساس نه کوي.

هيرويين يو ډېر قوي او مرګوني نشه يي توکي دي. د مورفينو پنځه برابره مسموموونکی زور لري او ډېر ژر پرې سړی روږدی کېږي. له اپينو څخه لاس ته راځي. په ۱۸۷٤ م کال کې يو انګليسي پوه کشف کړ. په ۱۸۹۰م. کال کې يو شمېر جرمني پوهانو پرې نوې څېړنې وکړې او دا توکی يې پر نري رنځ او تنفسي ناروغيو اخته کسانو او همدارنګه پر مورفينو روږدو کسانو ته تجويز کړ. په ۱۹۹۰م. کال کې عملاً پر مورفينو باندې د روږدو کسانو لپاره وکارول شو. دا يو ډېر قوي نشه يي توکی دی.

لکه د مخه چې مو وويل د مورفينو پنځه برابره مسموموونکی دی، نو د يو روغتيايي توکي په توګه وپېژندل شو؛ ځکه کله چې به پر مورفينو باندې روږدو کسانوته ورکول کېده، د مورفينو اغېز به يې ډېر ژر ليرې کاوه، خو وروسته د ډاکټرانو پام دې ټکي ته واوښت چې دا توکي تر نورو توکو څو څو وارې خطرناک او مرګوني دي. له مورفينو څخه يې د روږدي کېدو ځواک زيات دی؛ ځکه ٦۰ ميلي ګرامه ورځنی لګښت يې سړی په دوو اوونيو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بشپړ ډول روږدی کوي. په روږدي سړي کې له ۸ څخه تر ۱۲ ساعتونو وروسته بېرته د هغې کارونې ته زياته لېوالتيا پيدا کېږي. له هيرويينو څخه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۹۸ م کال کې د سپين رنګه پوډرو په توګه کار واخيستل شو او ورو، ورو ورسره د اخيستونکو جسمي او رواني تړاو پيدا شو. د دې توکي په نه تر لاسه کېدو روږدي شخص ته کانګې، د ځان خوږ، سربدالي، د بدن د دفاعي سيستم کمزورتيا، خپګان، مړاويتوب او غلی والی، د کمزورۍ احساس، سخته لړزه، د اوښکو او پوزې بهېدل، جنسي کمزوري او د حافظې کمزوري، د ستړيا او ستومانۍ احساس او نس ناستی پيدا کېږي. که پر هيرويينو باندې روږدي شخص ته تر ۳۶ ساعتونو پورې هيرويين ورنه کړای شي، لاس او پښې يې سختې رپيږي، خوب نه ورځي او له ارادې پرته کوکارې وهي. ستړيا او بېحالي پرې غلبه مومي او آن تر دې چې له ځايه سر نشي پورته کولای. که دا کار لږ دوام ومومي، نو د مرګ خطر يې شته دی.

د شمېرنو له مخې د نړۍ د اپينو زياته برخه په افغانستان کې توليدېږي. له همدې امله د روږدو کسانو شمېر هم په افغانستان کې زيات او له يوې ورځې نه بلې ته لاپسې ډېرېږي. د شمېرنو له مخې پر هيرويينو باندې زياتره روږدي اشخاص ځوانان دي چې له ۱۸ – ۳۰ کلونو پورې عمر لري. پر نشه يي توکو باندې د اخته کسانو د مړينې شمېر په هغو ځايونو کې ډېر زيات دی چې هلته د کوکنارو کرکيله کېږي او اپين توليدېږي.

نن دې مرګونو توکو ښوونځيو او د ځوانانو مرکزونو ته لاره پيدا کړې او زموږ د زړه ټوټې ماشومان او تنکي ځوانان پرې اخته کېږي. پدې برخه کې د ميندو، پلرونو او ښوونکو دنده ډېره مهمه ده. هغوی بايد پرې نه ږدي چې د زړونو ټوټې او د سترګو کسې يې د دې چټلو توکو په کارونې اخته شي. بايد د هغوی له مرګوني او خطرناکو پايلو څخه يې خبر کړي. د اسلام د سپېڅلي دين احکام، ټولنيز او اقتصادي او د طبابت له مخې د هغوی بدني او روحي زيانونه ورته بيان کړي. د هغو خلکو حالت دې ورته په خپلو سترګو وروښيي چې عملاً يې ټولنيز، اقتصادي او روغتيايي زيانونه ليدلي دي او د کورنۍ او ټولنې د شرم لامل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوږو بار یې ګرځېدلي دي. په همدې توګه ګران زده کوونکي دې د خپلې ټولنې او کورنۍ غړي، خپلوان، ملګري او انډیوالان د دې توکو له روږدتیایي، اقتصادي او ټولنیزو زیانونو او په تېره بیا د اسلام د سپېڅلي دین له مخې د نشه یي توکو د راکړې ورکړې، کارونې او پېر او پلور له نارواوالي څخه خبر کړي. د احساس لرونکو ځوانانو په توګه دې هغه پیغامونه د تبلیغ، خبرو اترو، لیکنو او نورو له لارې د خپلو هېوادوالو غوږونو ته ورورسوي چې د سګرټو، نسوارو، چلم، اپین، هیرویین، مورفین او نورو نشه یي توکو په اړه یې په ښوونځي کې زده کړي دي.

د متن لنډیز:
هغه څوک چې نشه یي توکي کاروي او له هغې پرته ژوند نشي کولای، د روږدي یا معتاد په نامه یادیږي. له بده مرغه په افغانستان کې د معتادینو شمېر ورځ په ورځ زیاتیږي. زیاتره دا هغه ځوانان دي چې عمرونه یې له ۱۸ څخه تر ۳۵ کلونو پورې دي. خلک هغوی د هیرویینی یا پوډري په نامه یادوي. پوډریان له ټولنې څخه وتلي خلک دي. خلک ورڅخه کرکه کوي او د یو مجرم سرې په سترګه ورته ګوري. هغوی د خپل ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. په حقیقت کې روږدي کسان هغه څوک دي چې رواني ستونزې لري؛ د نشه یي توکو له زیانونو څخه خبر نه دي؛ له ناسمو خلکو سره ناسته ولاړه لري؛ ټولنیز او اقتصادي محرومیت لري؛ د کورنیو ستونزو له کړاو سره لاس او ګرېوان وي؛ میندې او پلرونه یې په همېشني تاوتریخوالي کې ژوند کوي او په غیر ارادي توګه د نشه یي توکو په دام کې نښتي وي. د ټولنې د ټولو افرادو، دولتي او نا دولتي موسسو ګډه مسؤولیت دی، یو له بل سره په ګډه له روږدو کسانو سره مرسته وکړي چې له دې مرګوني رنځ څخه ځانونه راوباسي. همدا شان هڅه وکړي په هېواد کې د کوکنارو د کرکېلې مخه ونیسي چې د دې مرګونو توکو زېږوونکې ده. ځوانانو او وزګارو خلکو ته د کار لازم فرصتونه چمتو کړي؛ په ټولنې کې پر نشه یي توکو د روږدو کسانو لپاره د درملنې لارې چارې برابرې کړي چې د تل لپاره له دغه رنځ څخه خپله ټولنه وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ د زده کوونکو له ډلې څخه دې څو تنه په وار پر ببلا ببلو نشو باندې د اخته کسانو ژوند او حرکتونه تمثیل کړي.

۲ـ په ټولنې کې پر نشو باندې د اخته کسانو شخصیت او د هغوی ټولنیز دریځ څنګه وي؟ څو تنه دې په خپله خوښه د نورو په وړاندې د هغې په اړه خبرې وکړي.

۳ـ زده کوونکي دې په ټولګي کې یوه غونډه جوړه کړي. د غونډې مشر، د مشر مرستیال، منشي او ویاند دې د رایو له مخې وټاکي. پنځه تنه ویناوال دې د بېلابېلو نشه يي توکو په اړه خبرې وکړي. د غونډې په پای کې د نشه يي توکو د کر کیلې، تجارت، لېږد او پر هغې باندې د روږدي کېدا په اړه دې یو پرېکړه لیک غونډې ته وړاندې کړي. کېدای شي د زده کوونکو له ډلې څخه یو تن د غونډې بهیر وارزوي او رغنده وړاندیزونه وکړي.

٤ـ که ستاسو په چم اوګاونډ کې پر نشې کوم اخته سړی اوسیږي، تاسو له هغه سره څنګه چلند کوئ او خپلو ملګرو او کلیوالو ته له هغه سره د چلند په اړه څه لارښوونه کوئ؟ دري تنه زده کوونکي دې د نورو ټولګیوالو نظرونه واوري او هغه دې توحید او نورو ته دې وړاندې کړي.

۵ـ پر نشې روږدی یا معتاد چاته ویل کېږي؟ پر نشې باندې د روږدي کېدو لاملونه کوم دي؟ زموږ هېواد څومره له دې ستونزې سره لاس او ګرېوان دی؟ د زده کوونکو دري ډلې دې پر دې موضوعاتو بحث وکړي او خپل نظرونه دې ټول ټولګي ته وړاندې کړي.

> د بریالیتوب شرط د پیاوړې ارادې لرل دي. تصمیم د بري لومړی شرط دی.
>
> ((د ورځې یوه خبره))

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې د کوکنارو د کرکیلې د مخنیوي او بزګرانو ته د قناعت ورکولو په اړه خپل نظر په یوې مقالې کې ولیکي او په بله ورځ دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

سیم و زر په ملک کې نه لرم نادار یم | پـه دولـت د زړه تر حـده دنیـا دار یم
وظیفـه د حـق لـه دره رارسـیږي | کله سـپي غوندې طامـع د بل د یار یم
د مخ آب مې په سـوال سـره توی نشو | پوشـېده په صدف در غوندې آبدار یم
قناعـت لـه نـا اهلانـو بـې پـروا کړم | په دې ګنج سـره سرخروی لکه انار یم
دار مـدار د هیـڅ ظالم کولای نشـم | څکه تل د هر خودبین د سترګو خار یم
تـر همـای بلند نظـر یم که بـاور کړې | کرګس نه یم چـې جیفې ته هوادار یم
نه مګس یم چې پر غوړه کاسـه مبتلم | نـه دعـوت وتـه د چـا پـه انتظـار یم
نـه پرځان باندې منـت د هر نامرد ړدم | نه یم خـر چې د ګازر پـه جامو بار یم
مملکت د نومیدۍ مې رب نصیب کړ | په معنـا کې پـه راحت تر شـهریار یم
د اغیار په صـورت اور یم چې لګیږم | لکـه ګل تـر و تـازه پـه لاس د یار یم
بنده ګـي د بل صاحب راځخه نشـي | خاص بنـده زه پیر محمد د کردګار یم

پیر محمد کاکړ

د نورو په عیبونو سترګې پټې کړئ، پر ځای یې خپلو عیبونو ته پام وکړئ. هغه فرصت چې د نورو د عیبونو په سپړلو کې تېروئ، په هغې کې خپل عیبونه اصلاح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درواغجنه ونه

هره انساني ټولنه د اخلاقو یوه ټولګه لري. دا اخلاق د هغې ټولنې بنسټيز ارزښتونه جوړوي؛ د ټولنې د غړو په ورځنیو فعالیتونو کې راڅرګندیږي او بشري بنسټ پیاوړی کوي. اخلاق دوه اړخه لري: نېک او بد. نېک اخلاق په هر ځای او هره ټولنه کې منلي وي. بد اخلاق د هیچا نه خوښیږي او کرکه ترې کوي. د ټولنیزو فرهنګونو له مخې کېدای شي په یوه ټولنه کې یو کار د منفي اخلاقو په لیکه کې وشمېرل شي، خو بیا همدا کار په نورو فرهنګونو کې د هغې ټولنې د معیارونو له مخې ناوړه نه بریښي. له دې سره سره داسې اخلاق شته چې په ټولو ټولنو او فرهنګونو کې ورته په یوه سترګه کتل کېږي. رښتینولي، صداقت، ښېنه، میړانه او دې ته ورته نور د غوره اخلاقو داسې بېلګې دي چې هر شخص، هرې ټولنې او هر فرهنګ ته منلي دي. له بلې خوا دروغ، منافقت، په وعده نه وفا، غلا، غیبت او نور داسې کړنې دي چې د نړۍ په ټولو ولسونوکې ناوړه بلل کېږي. دلته د خیانت او دروغو د زیان په اړه د "کلیله او دمنه" له کتاب څخه یوه کیسه راوړل کېږي. وایي ترهغه چې بدي شته، نیکې پاتې کېږي او تر هغه چې تورتم وي، رڼا خپل رنګ له لاسه نه ورکوي.

تاسو پوهېږئ چې د دروغو یا منافقت پایله څه شی ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوړي ګرمي وه. کريم او جمال په يوې دښتې کې روان وو. چېرته کلی، کور او وداني نه ليدل کېده. کريم تر جمال لږ څه ډنګر او ساده و. هغه مخکې او جمال ورپسې روان و. کريم شاته وکتل، ډېره لار يې وهلې وه. د دښتې په شګو کې يې د خپلو پښو پلونه وليدل چې د ميږيانو د لارې په څېر يې يوه نرۍ لاره جوړه کړې وه. کلو او بانډو ته لږه لار پاتې وه. څو دقيقې وروسته هلته رسېدل. ښار کلو ته نژدې پروت و. کريم ودرېد او جمال ته يې وويل: "لږه لار پاتې ده. کلو ته چې ورسېدو، لږه دمه به وکړو، بيا به خپلو کورونو ته لاړ شو. د سخت باد او توپان له امله مو اوښان ورک شول. نه پوهېږو اوس به چېرته وي. ژوندي به وي که کوم ځناور به خوړلي وي؟" جمال چې له ستړيا يې سا تنګه، تنګه کېده، وويل: "زموږ ټوله شتمني هماغه اوښان وو، نور څه نه لرو. نه پوهېږم څه وکړو. کاشکې پيدا کړی مو وای."

کريم وويل: "چېرته دې لټول؟ ته څه پوهېږې چې هغه چېرته تللي دي؟" جمال په نهيلی وويل: "نه پوهېږم، خو زړه مې په اوښانو پسې سوځي."

لږ وروسته کلي ته ورسېدل. هلته يې يوه چينه وليده. د چينې د پاسه يوه لويه ونه ولاړه وه. څانګې او ښاخونه يې هرې خواته غځېدلي وو. يخ سوری و. تر ونې لاندې يخه چينه وه. چينې ته لاړل، د دښتې تودوخې ډېر تږي کړي وو. لومړی يې مخ او لاسونه پرېمنځل بيا يې اوبه وڅښلې. کريم وويل: "خدايه، د اوبو په څېر ستر نعمت نشته!" جمال په ټوکو ورته وويل: "يو ورک شوی اوښ هم نه؟"

کريم په تريو تندي ورته وويل: "آه، د زړه پر ټپ مې مالګه مه دوروه!"

کريم او جمال دواړه ډېر ستړي شوي وو. خوب ورته ورغی. ويده شول. څو ساعته تېر شول. کريم سترګې وغړولې. ميده ميده باران ورېده. زړه يې نه کېده چې پاڅېږي، خو بايد خپلو کورونو ته يې ځانونه رسولي وای. ودرېد، ملا يې تاوه راتاوه کړه، ستړيا يې وايسته. مخامخ يې سترګې په يوې کڅوړې ولګېدې. ورغی او پورته يې کړه. کڅوړه درنه وه. ويې شنډله، د سکو ترنګار يې واورېد. کڅوړه يې بېرته کره. "او خدايه، سره زر!" باور يې نه کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کڅوړه له سرو زرو ډکه وه. د اوښانو غم يې له ياده ووت. په دې سرو زرو سلګونه اوښان کېدل. جمال ته ورغی او غږ يې ورته وکړ: "جماله، جماله، پاڅېږه!" جمال په ډډه واوښت، سترګې يې پرانيستې. کريم ته يې وکتل. بېرته يې سترګې پټې کړې. کريم بيا وخوځولو او ورته يې وويل: "پاڅېږه! وګوره چې څه شی مې موندلی، پاڅېږه!"

جمال سترګې وغړولې. د کريم په لاس کې يې کڅوړه وليده. کريم کڅوړه وخوځوله. د سکو ترنګار بيا پورته شو. جمال ټوپ کړ اوکڅوړې ته يې لاس کړ. خوب يې نه ليده، په رښتيا د سرو زرو کڅوړه وه. ويې پوښتل: "دا کڅوړه دې له کومه کړه؟ هغه چېرته وه؟"

د کريم خوله له خندا ډکه وه. ويې ويل: "تر هغې ډبرې لاندې. لومړی مې وانګېرل چې چا به ايښې وي، هاخوا دې خوا مې وکتل، هېڅوک مې ونه ليده. فکر مې وکړ چې خدایﷻ د اوښانو بدله راکړې ده."

جمال ته ځمکې ځای نه ورکاوه. ناکرار و. ويې ويل: "ته رښتيا وايې؟ اوس نو دا زموږه کڅوړه ده؟ ښه به دا وي چې په اړه يې سوچ وکړو!"

کريم ډېر ساده سړی او په ملګرتوب کې وفادار و. ځواب يې ورکړ: "سوچ ته اړتيا نشته. اوس يې په خپل منځ کې ويشو. نيمې يې ستا او نيمې يې زما."

جمال خپل ملګری ښه پېژانده او د هغه ساده ګي ورته ښه معلومه وه. فکر يې وکړ او ويې ويل: "ما ته يو چل راغی. که ټوله کڅوړه کور ته يوسو، ښايي خلك راباندې پوه شي او د غلا ګومان راباندې وکړي. اوس به لږې ترې واخلو او نورې به تردې ونې لاندې ښخې کړو. هر کله چې مو ورته اړتيا پيدا کوله، راځو به او لږې، لږې په ترې اخلو."

کريم ورسره ومنله. لږې سکې يې واخيستې او نوره کڅوړه يې تر هماغې غټې ونې لاندې په يو ځای کې ښخه کړه. ډبرې يې ورباندې کېښودې. د اوښانو د ورکېدو غم يې له ياده ووت. خوشحال، خوشحال کورونو ته رهي شول.

څو اونۍ تېرې شوې. جمال خپلې پيسې خلاصې کړې. نورو پيسو ته يې اړتيا پيدا کړه. د خپلې نقشې د پلي کېدو سوچ يې وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ د لمر لوېدو پر مهال له کوره ووت. هوا تیاره شوې وه. چا نه لیده. یو ساعت وروسته هاغه ځای ته ورسېد. شاوخوا یې په ځیر وکتل. څوک یې ونه لید. زړه یې کېده په بیره کڅوړه راواخلي او ولاړ شي. په منډه ونې ته لاړ، ډبرې یې پورته کړې او کڅوړه یې راواخیسته. د کڅوړې پر ځای یې خاورې واچولې او ډبرې یې پرې بېرته هماغسې کېښودې. کڅوړه یې تر ملا وتړله او روان شو.

څو ورځې وروسته جمال د کریم کره لاړ. کریم ته یې وویل: "پیسې مې خلاصې شوې دي. راځه چې لاړ شو او لږې سکې راوړو."

کریم هم پیسو ته اړتیا درلوده. ورسره یې ومنله. دواړه پورته شول او د چینې پر لور رهي شول. جمال ورته په لاره وویل: "غوره داده چې د مخکې په څېر د اړتیا په اندازه سکې راواخلو او نورې بېرته ښخې کړو."

کریم ومنله. چینې ته ورسېدل. د ونې خواته لاړل، ډبرې یې پورته کړې. ځمکه یې وکنله، ډېرې خاورې یې لیرې کړې، خو کڅوړه نه وه. ځمکه یې بیا وکنله او خاورې یې هاخوا دې خوا لیرې کړې، خو کڅوړه یې ونه موندله. کریم په خپګان جمال ته کتل. جمال ډېر چالاک و. ښه تمثیل یې کاوه. څو شېبې وروسته یې وویل: "له ما او تا پرته د کڅوړې ځای بل چاته معلوم نه و. تا زما له باور څخه ناوړه ګټه اخیستې او کڅوړه دې له دې ځایه پټه کړې ده."

کریم هېڅ نه پوهېده. نهیلی و. په ډېر صداقت یې وویل: "ما دا کار نه دی کړی. باور وکړه، ما له تا سره هېڅکله خیانت نه دی کړی. کېدای شي هغه ورځ چا لیدلي واوسو چې دا کڅوړه مودلته ښخوله."

جمال حق په جانبه څېره نیولې وه، ویې ویل: "باور مې نه راځي. هغه ورځ تا هرې خواته ښه وکتل. هېڅوک هم نه و. اوس چې دې پیسې پټې کړي، غواړې ګناه د بل چا پر غاړه واچوې! زه ستا له لاسه قاضي ته ځم او شکایت کوم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم او جمال دواړه تش لاسونه کورونو ته راغلل. کریم ډېر ناکراره و، خو د پیسو لپاره نه، بلکې د دې لپاره چې جمال یې په خبره باور نه کاوه. کریم ډېره هڅه وکړه چې جمال راضي کړي، خو نتیجه یې ورنه کړه. جمال د ښار قاضي ته لاړ او ټوله کیسه یې ورته وکړه.

قاضي پوه سړی و. ډېره تجربه یې لرله. د جمال خبرې یې اورېدې، خو کریم ته یې هم کتل. جمال ته یې مخ واړاوه او ویې پوښتل: "ډېر ښه! کڅوړه په خپل ځای نه وه. ته فکر کوې چې ملګري دې پټه کړې ده؟ آیا کوم شاهد هم لرې او که نه؟ "

جمال وویل: "هو، قاضي صاحبه، هغه ونه زموږ شاهده ده چې کڅوړه مو ورلاندې ښخه کړې وه."

جمال په خپله هم نه پوهید چې ولې یې داسې وویل. قاضي وموسکېد او ویې ویل: "ونه خو خبرې نشي کولای؟ تر اوسه مې د خبرې کوونکې ونې په اړه څه نه دي اورېدلي. سبا ټول هلته ځو او له ونې څخه به پوښتنه وکړم. اوس کورونو ته لاړ شئ."

هغه شپه جمال هېڅ خوب یو نه وړ. عجبه خبره یې کړې وه. آیا ونه هم خبرې کولای شي؟ سترګې یې د کوټې په چت کې ښخې کړې وې او په سوچ کې ډوب شوی و. له ځانه سره یې وویل: "سهار ته څو ساعته پاتې دي. باید یوه چاره وسنجوم. څه وکړم، ونه خو دروغ نشي ویلای. ولې مې دا دروغ وویل؟"

همداسې یې له ځان سره خبرې کولې. ناڅاپه یې یوې خبرې ته پام واوښت. له ځایه پورته شو او په منډه د خپل تره کور ته ورغی. تره یې ویده و، له خوبه یې ویښ کړ او ویې ویل: "کاکا، کاکا، ویده یې؟ ویښ شه!"

تره یې په وارخطایۍ ویوښتل: "څه چل دی؟ ولې په دې نیمه شپه کې راغلی یې؟"

جمال ورته وویل: "کاکاجانه، غواړم یو راز درته ووایم."

تره یې د راز د خبرې په اورېدو پورته شو او کېښناست. فکر یې وکړ کومه مهمه خبره ده. اندېښمن شوی و، ویې پوښتل: "څه چل دی؟ څه پېښ شوي؟"

وراره یې ټوله کیسه ورته وکړه. تره یې د جمال د خبرو له اورېدو وروسته وویل: "ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اوس به ستا د دې ناوړه کار په وړاندې څه وکړم؟ لومړى دې غلا وکړه او بيا دې دروغ وويل!"

جمال د خپل تره خواته نژدې شو او په زارۍ يې پيل وکړ، ورته ويې ويل: "ما داسې فکر کړى چې ته راسره هغې ونې ته لاړ شې. ونه ډېره غټه ده. لوېې څانگې او ښاخونه لري. په ډډ کې يې لوى غار دى. ته راسره لاړ شه او د ونې په هغه غار کې پټ شه. سبا چې قاضي راغى او له ونې څخه د غل په اړه پوښتنه وکړي، نو ته به ورته د کريم نوم واخلې."

تره يې لومړى نه منله، خو د جمال له عذر او زارۍ وروسته د شپې په تياره کې هغه چينې ته لاړل. تره يې د ونې په ډډ کې پټ شو.

سهار کريم او قاضي هم چينې ته ورسېدل. جمال ډېر ترهيدلى و، خو ډېر ژر يې خپله ترهه او ډار پټ کړ. جمال قاضي ته هرکلى ووايه. قاضي ترې وپوښتل: "هغه ونه کومه ده چې شاهدي ووايي؟"

جمال وويل: "قاضي صاحب، هغه ونه دغه ده."

قاضي ونې ته نژدې شو او ويې ويل: "اى غټې ونې، آيا ويلاى شې ووايې چې د سرو زرو کڅوړه چا پټه کړې؟"

يوه شيبه وروسته له ونې څخه يو عجيب غږ راووت: "هوکې، قاضي صاحب، غل همدلته دى او هغه کريم دى!" کريم ډېر ډارېدلى و. قاضي ته په منډه ورغى او ويې ويل: "په خداى سوگند خورم، دا ونه دروغ وايي. ما داکار نه دى کړى!" قاضي په موسکا ورته وويل: "پوهيږم. زارې مه کوه. لاړ شه او لږ خس راټول کړه."

کريم نه پوهېد چې قاضي څه غواړي. لاړ، لرگي يې راټول کړل او راغى. قاضي لرگي د ونې شاوخواته کېښودل او اور يې ورته کړ. له لرگو څخه لوگي پورته شول او د ونې شاوخوا يې ونيوله. د جمال بدن په رېږدا شو. د خپل تره په فکر کې شو. څو شيبې وروسته د جمال د تره کومې لوگو تريخ کړ. سترگې يې له اوښکو ډکې وې. په ټوخ، ټوخ د ونې له ډډ څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راووت او ولوېد. جمال له شرمه خړ اوښتی و. تره ته یې ورمنډه کړه.
قاضي وویل: "د خیانت او دروغو سزا بې آبي ده. تا په خپل کار هم خپله آبرو واخیسته او هم د خپل تره! اوس دې تره په شاکړه او په موږ پسې راځه!"
جمال ښه پوهېده چې ځای یې زندان دی. ډېر پښېمانه و، خو کومه چاره یې نه لرله.

د متن لنډیز:
په دې کیسه کې ټول پیغام په خیانت او دروغو څرخي. خیانت او دروغ د انسان حیثیت او وقار له منځه وړي. د خپلې کورنۍ او ولس په منځ کې یې سپکوي. انساني ارزښت له لاسه ورکوي. سبا په ټولنه کې ځای نه لري. څوک ورسره راشه درشه نه کوي او د شرم شپې ورځې تېروي. انسان ته نه ښايي د بدو او ناوړو اخلاقو په لرلو ځان له انساني ليکې وباسي او خپل قدر اوعزت له لاسه ورکړي.

څرګندوني

د "کلیله او دمنه" د کتاب نوم ښايي هرچا اورېدلی وي. نوموړی کتاب په اصل کې د سانسکریت (پخواني هند) په ژبه لیکل شوی او وروسته د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ په بېلابېلو ژبو ژباړل شوی دی. هندي نوم یې "کرتکا ودمنه کا" دی. کلیله و دمنه د ژوند یو کتاب دی او کیسې یې د ژوند موجود حقیقتونه څرګندوي. ټولې کیسې یې روزنیزې او ډېرې خوندورې دي. پورته کیسه په لږ څه بدلون او لنډیز نوې وژباړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ درې تنه زده کوونکي دې په ټولنه کې د انساني شخصیت په پیاوړتیا کې د نېکو اخلاقو په اړه خبرې وکړي.

۲ـ د ناوړه اخلاقو زیانونه کوم دي؟ په ټولنې کې د یو دروغجن شخص دریځ څنګه وي؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د پورته پوښتنو ځوابونه دې نورو ته بیان کړي. په ترڅ کې که د زده کوونکو د دروغو په اړه کومه کیسه زده وي، نورو ته دې یې بیان کړي.

۳ـ دروغ له کومه ځایه پیلیږي، څنګه پراختیا کوي او څنګه یو انسان د هغې په اړه بې پروا کیږي؟ څو تنه زده کوونکي دې د څرګندو بېلګو په وړاندې کولو په دې اړه خبرې وکړي او خپلې سپارښتنې دې واوروي.

٤ـ دوه مخي او دوه رنګي څه زیانونه لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې د هغې په اړه څرګندونې وکړي.

۵ـ څه کول په کار دي چې له ځانه نیولې بیا د ټولنې تر هر غړي پورې نېک او ښه اخلاق تعمیم او پراخه شي؟ زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او په پای کې دې هر یو خپل، خپل نظر نورو ته وړاندې کړي.

کورنۍ دنده

نېک اخلاق او د انسان د شخصیت په بشپړتیا کې د هغې پر ارزښت یوه مقاله ولیکئ.

> کله چې هوس پر عقل بریالی شي، انسان کندې ته لوېږي.
>
> (حضرت علي کرم الله وجههُ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني خويشکی

په تېرو ټولګيو کې مو د هېواد د يو شمېر پوهانو، ليکوالو، شاعرانو او ملي مشرانو د ژوند په اړه معلومات لوستي دي. دلته غواړو د پښتو د يو بل شاعر او د روښاني غورځنګ د ليکوال د ژوند په اړه معلومات چمتو کړو. لکه څنګه چې د مخه ويل شوي، د پوهانو، ليکوالو او شاعرانو د ژوند او د هغوی د ليکنو لوستل موږ ته د هغه مهال د اوسېدونکو د نظر څرنګوالی او حال احوال بيانوي. ښه ده چې هغه په ځير ولولو او د خپل ژوند مشال يې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني په قوم خويشکی او د برهان زوی دی. د ده د نوم او تخلص په اړه زياتې څېړنې شوې دي، خو تر اوسه د ده اصلي نوم او د زوکړې کره نېټه چا نه ده په ګوته کړې. څېړونکو يې د زيږيدو نېټه د ۹۲۹ هـ. ق (۱۵۲۳ م) شاوخوا بللې ده. ارزاني د پنجاب د قصور اوسيدونکی و. هغه د قصور له اولياوو څخه شمېرل شوی دی.

ارزاني يو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلياتو او د نثر له نمونو داسې برېښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بيا د قرآن او حديثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دوارو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د ارزاني له کلياتو او د (بيان ګردش فلك) تر نامه لاندې له يو نظم څخه څرګنديږي چې هغه د نجوم او فلکياتو له پوهنې هم يو څه برخمن و. ارزاني وايي:

دا فلك دايم په رقص
كله سعد كله نحس
سعد نحس په خپل بخت شي
څوك دې نه كا سره بحث
د فلك ګرځېد په پېچ دی
څوك يې هست شي څوك يې هېچ دی
دا برج ستوري اندازه وي
د هرچا قدر په خپل مېچ دی
د فلك چې ګردان نوم دی
د ستارو باندې هجوم دی
د فلك په كار پوهېږي
چې يې لوستى خپل نجوم دی

د روښاني پير يو بل ليكوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درويزه، هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره آشنا و.

ارزاني خويشکی د پير روښان د خليفه ګانو په ډلې کې شامل و. پير روښان هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پادشاهانو او امیرانو پر ځای عام ولس ته د معرفت او د توحید د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هند کې تېر کړی دی. د وروستیو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښار کې د هغه قبر او مشهور زیارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړینې نېټه ۱۰۲۸ هجري لیکل شوې ده.

ارزاني خویشکی پښتون او په قصور کې اوسېد. د پیر روښان د پیرۍ اوازه دومره خوره شوې وه چې د قصور له پښتنو پرته د هندوستان مېشت پښتانه هم ترې خبر شوي وو. کله چې ارزاني خبر شو، نو پښتونخوا ته راغی او د پیر روښان مرید شو. له مریدۍ او یوې مودې تېرېدو نه وروسته ارزاني د پیر روښان تر ټولو لومړنی صوفي او پوه ملګری او د روښاني تصوف تر ټولو لوی او ستر مبلغ شو.

د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشریح او توضیح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنګ لري.

ارزاني وايي:

نن کامل لره وردرومه | د خپله چارکړه سر انجامه
دی به درکړي خفي ذکر | پرې مشغول اوسه مدامه

بل ځای وايي:

نن کامل لره وردرومه | تابه زر کاندي له مسه
که د پیر په امر چار کړې | ته به بند کړې پنځه حسه

همدا راز وايي:

دغه لوی نفس به زبر کړې | د کامل پیر له اثره
د کامل په صحبت اوسه | تا به خلاص کا له اژدره
د حیات اوبه
به درکا د زنده زره له کوثره
که دغه اوبه دې وڅښې | ته به والوزې بې پره
(نو بیا) حال به دې روزي شي | د کاملو له بصره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توحـــيد مـــيوه به وخورې   د دغ ونــې لــه ثمــره
تـــر مـــقصوده بـــه ور نــشې   بې كامــل پيــر او رهبره
چې كـــامل پير دې روزي شي   د تا چار به شـــينه بره ...
دې فـــقير غـــاړه اداكـــړه   و هرچا يــې وركړه غوره
ارزاني پښـــــتو صفـــت كـا   كل لــه الله اكبــره

د روښانيانو په تصوفي او ادبي مكتب كې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پير روښان په عالمانو او پوهو ملگرو كې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصيت و. له دې امله ارزاني د پير ورښان د فكر او فلسفې تر ټولو زيات معتبر مفسر گڼل كېږي.

ارزاني يوعالم او فاضل سړى او تېز فهمه او فصيح شاعر و. د روښاني ادبي مكتب يوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

د نورو ليكنو ترڅنگ نومورې لاندې ليكنې لري:

١ـ پښتوديوان: څه ناڅه ٦٠٠٠ بيتونه لري. د تصوف او سلوك موضوعات پكې راغلي دي.

٢ـ مرات المحققين: داكتاب په فارسي ژبه ليكل شوى او د پندونو په بڼه د تصوف اسرار او رموز بيانوي. داكتاب څه ناڅه ٢١٣ مخونه لري.

٣ـ د نثر رساله: دا يوه كوچنۍ رساله ده چې ٢٢ مخونه لري. په دې رسالې كې په لنډه توگه د معرفت ذكر شوى دى.

٤ـ ارزاني پر پښتو سربېره پر فارسي، عربي او هندي ژبو هم شعرونه ويلي دي او په دې ژبو كې د شعرونو ديوانونه لري... .

ارزاني يو صوفي او مذهبي سړى و. هغه د نوروعالمانو او د خپل وخت د دوديزو علومو له كبله دې ته اړ و چې په عربي او فارسي ژبو ليكنه وكړي. په هندي هم د هغه لاس ښه بر و، خو بيا يې هم په شعوري توگه په پښتو ويل او ليكل خپله دنده بلله، لكه چې وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني په پښتو ووې　　　　نن يې غاړه کړه ادا

د دې تر څنګ له نورو پښتنو څخه هم غوښتنه کوي چې پښتو سپکه ونه ګڼي او له پښتو ليکنو کرکه ونه کړي. وايي:

ارزاني پـښتو خـــــبره　　ته يې مــــه ګـــڼه هــلکه
دا خـــبره کــــه پښتو ده　　څوک دې نه کا ځنې کرکه

له خپلې ژبې سره ارزاني خپل د مينې يو بل دليل راوړي او وايي:

دې مـــولا لــه ډېره حبه　　رســـولان کــــړه لـه کتبه
هر رسول لـه کتاب راغی　　په خپل قــام د قام په ژبه

په بل ځای کې وايي:

که توفيق مې حق نصيب که　　زه به کـــښم د حـــق ثنـــا
يــو ديوان په پښـــتو ژبــه　　پر دېرش حرف به کړم بنــا
بل يادګار به مې شي پـــاتو　　دا پښـــتو رښـــتيا وينا

ارزاني خپل مذهبي او تصوفي دعوت په پښتو ژبه خپرولو. وګورئ:

کل صفت د خپل مــولاکا　　په پښتو په خو خو طرحه
مــــوافـــقه له قـــــرآنه　　پښـــتو شــوې ده عــجبه
دا خـــبره کــه پښـــتو ده　　دا په نص حديث ده صحه

ارزاني په خپل ديوان کې د پښتو او پښتون کلمې زياتې کارولې دي. له دې امله موږ ويلای شو چې ارزاني له پښتو او پښتونوالی سره زياته مينه درلوده. ارزاني وايي:

دا پښتو خــــبره واوره　　لــــــه دې ارزاني افـغانه
ارزاني افــغان وکــښلې　　د خــــپل زړه لــــه تصوره
يو وينــــا به کـــړم اغازه　　په پښتو به يې کــــړم سازه
پر کاغذ به يې زه وکــښم　　لــــه دې پښـــتـــــنيه رازه

ارزاني د عمر په وروستيو شېبو کې د خپل ژوند موخه داسې بيانوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزاني ضعیف دی جسم　　　خدای دې دا وینا کړه قسم

په پښتو ژبه یې وکیښ　　　کل صفت د حق د اسم

د ارزاني له لاس ته راغلي پښتو نثر څخه جوتیږي چې نثر یې ډېر ساده او روان دی. د خیرالبیان په خلاف مسجع نه دی. د پام وړ خبره خو داده چې په ٦١٢ هـ. ق. کال کې د سلیمان ماکو نثر روان او بیا وروسته د پیر روښان د "خیرالبیان" نثر مسجع بڼه لري، خو د ده په نثر کې د سجعې برخه هغومره درنه، نه ده.

دا لاندې بېلګه وګورئ:

"د سرې اندامونه خدای کړي دي. د هر اندام بخره شته. سترګې خدای کتو لره کړې دي او خوله خدای خبرو له کړې ده. او پوزه خدای دم لره کړې ده او غوږ خدای اورېدلو لره کړې دی. او پښې خدای یانه [یون، حرکت] لره کړې دي او زړه خدای یاد لره کړی دی."

د متن لنډیز:

ارزاني د پنجاب د قصور اوسیدونکی و. هغه د قصور له اولیاوو څخه شمېرل شوی دی.

ارزاني یو عالم او فاضل سړی و. پر پښتو سربېره د عربي، فارسي او هندي ژبو عالم و. د هغه له کلیاتو او د نثر له نمونو داسې برېښي چې نوموړی د اسلامي علومو، په تېره بیا د قرآن او حدیثو علم تر لاسه کړی و. ارزاني د تصوف په علمي او باطني دوارو اړخونو ښه عالم او عارف سړی و. د روښاني د پیر یو بل لیکوال او د روښاني غورځنګ مخالف، اخون درویزه هم ارزاني د علم او فضل خاوند بللی دی. نوموړی د تصوف او معرفت له علومو سره آشنا و. ارزاني خویشکی د پیر روښان د خلیفه ګانو په ډلې کې شامل و. پیر روښان هغه د پادشاهانو او امیرانو په ځای عام ولس ته د معرفت او د توحید د علم د ورښوولو لپاره هند ته لېږلی و. ارزاني خپل ټول عمر په هند کې تېر کړی دی. د وروستیو لاس ته راغلو معلوماتو له مخې د "پټنه" په ښار کې د هغه قبر او مشهور زیارت دی. د قبر پر ډبرې د هغه د مړینې نېټه ١٠٢٨ هجري لیکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې ده. د ارزاني ټوله شاعري د روښاني عرفان تشریح او توضیح ده او یو تبلیغي او دعوتي رنګ لري. د روښانیانو په تصوفي او ادبي مکتب کې ارزاني د ستر احترام او درناوي خاوند و. د پیر روښان په عالمانو او پوهو ملګرو کې ارزاني د روښان تر ټولو ډېر ډاډمن شخصیت و. له دې امله ارزاني د پیر روښان د فکر او فلسفې تر ټولو زیات معتبر مفسر ګڼل کېږي او د روښاني ادبي مکتب یوه درنه علمي او ادبي ستنه وه.

فعالیتونه

۱ــ یو تن زده کوونکی دې د روښان د ادبي سبک او بل تن دې د روښاني دورې د لیکوالو او شاعرانو پر محتوا او موضوع باندې خبرې وکړي.

۲ ــ دوه تنه زده کوونکي دې د ارزاني پر شعري ځانګړتیاوو وغږیږي. بېلګې دې وړاندې کړي.

۳ــ له پښتو سره د ارزاني مینه د هغه له کومو شعرونو ښه څرګندېدای شي؟ زده کوونکي دې د متن له مخې د هغې ځواب ومومي او دوه تنه دې پرې رڼا واچوي.

٤ــ په عمومي توګه د پښتو ژبې لپاره د روښاني غورځنګ ارزښت څه دی؟ درې تنه زده کوونکي دې څرګند کړي.

٥ــ پیر روښان ارزاني ته کومه دنده او ولې سپارلې وه؟ یو زده کوونکی دې پرې رڼا واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوې لنډې مقالې کې د ارزانې، زېږېدنه، مړینه، ځای، شعري ځانګړتیاوې او د ژوند ځرنګوالی ولیکئ. په لیکنه کې د لیک پیل، منځ او پای په پام کې ونیسئ. د مقالې په پای کې د کارول شوي ماخذ یا ماخذونو نومونه ولیکئ.

لاندې نثر ولولئ او پر مفهوم یې ځانونه پوه کړئ:

ناکامي

د ژوندانه د ناکامیو څخه مه مایوس کېږه!

هغه ژوند کامیاب ژوند نه دی چې تل کامراني لري. هغه خوشحالي سړی نه خوشحالوي چې د درد او خوږ په بیه نه وي اخیستل شوې! د ورځې رڼایي د شپې له تیارې څخه ده! د لیدو خوند د بېلتانه په غم کې او د ژوندانه فتحه د ژوند په ماتې کې ده.

هغه چې له خدایه ابدي راحت غواړي، هغه د یو داسې جنت آرزو لري چې هلته د لیدو لپاره سترګو پرانیتو او د خوړلو لپاره خولې ببرته کولو، او د اورېدو لپاره غوږ ایښودو ته اړه نه وي!.

تر څو چې ژوند ژوند دی، نو په دې کې برکت له حرکت څخه دی! ځکه: کامل سکون کټ مټ مرګ دی!

هغه چې وایي په دې دنیا کې بدي ولې شته، کمی ولې، او بندیزونه ولې؟ نو دی په حقیقت کې د نېکی د پرېمانی او آزادۍ قدر نه پېژني او د دې مرغلرو پوره قیمت ادا کول نه غواړي!

هر څومره چې یوه خوشحالي شانداره وي هغومره هغه لیارې هم سختې وي چې د هغې د حصول لپاره لنډېږي.

د ژوند ناکامي په حقیقت کې هغه کسان غواړي چې د کامیابی وړ وي.

اروابناد خادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معلولیت عوامل

زموږ ټولنه د پرله پسې جګړو له امله له ډول ډول زیانونو سره مخامخ شوې ده. بې کوري، مرګ ژوبله، شل او شوټ کېدل او د دې ترڅنګ نورو معلولیتونو یو شمېر وطنوال ځپلي او له تلپاتې کړاو سره یې لاس او ګرېوان کړي دي. معلولیت چې په هر ډول رامنځته شوی وي، پوره زړه سوي او مواظبت ته اړتیا لري. بنایي یو معلول انسان داسې ونه انګېري چې خدای ﷻ مه کړه د ټولنې د اوږو بار دی، بلکې خپل دریغ د خلکو په زړونو او سترګو کې وګوري او باور ترلاسه کړي چې له هغوی سره د یو بشپړ انساني موجود په توګه چال چلند کېږي.

فکر وکړئ چې له یو معلول سره څه مرسته کولای شئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلولیت څه ته وایي؟

معلولیت په بدني یا اروایي څواک کې د نیمګړتیا موجودیت دی چې له امله یې د یو چا د عادي ژوند د ټولو یا څینو فعالیتونو سرته رسول ستونزمن کېږي. کېدای شي معلولیت تر زېږېدو د مخه او یا له زېږېدو وروسته رامنځ ته شي. د معلولانو د حقونو لوظنامه، معلول د هغو کسانو په لیکه کې شمېري چې اوږد مهاله فزیکي او یا ذهني کمزوري ولري. په دې معنا چې د بېلا بېلو ستونزو درلودلو له امله د ټولنې د نورو وګړو په پرتله وروسته پاتې وي.

معلولیت دا لاندې بېلابېلې بڼې لري.

بدني، اروایي، ذهني (په زده کړې کې خنډ او رواني ناروغي)، حسي (د لیدلو او اورېدلو ستونزه) او مرکب (په یوه وخت کې له یو څخه د زیات معلولیت درلودل.)

د معلولیت عوامل

کیدای شي د زیاتو لاملونو له مخې معلولیت رامنځته شي، خو عمده لاملونه یې په لاندې ډول دي.

۱ــ اکتسابي معلولیت: ټکر، پېښې یا طبیعي ناورینونه، جګړې، اور، مسمومیتونه او اوږدې ناروغی.

۲ــ مور ذاتي معلولیت: د مور ذاتي معلولیت لامل په دوو برخو وېشي.

الف: د امیندوارۍ د مهال معلولیت، لکه جینیتیکي عوامل، د مور خوارځواکي، د مور د عمر لوړوالی، د امیندوارۍ پرمهال د ځان پاک نه ساتل (د حفظ الصحې نه مراعتول)، د ایکس وړانګو ته ځان نیول، د درملو کارونه، د سګرټ څکول.

ب: د زېږېدنې د مهال لاملونه: ستونزمنه او په ځنډ زېږېدنه، په غیر صحي ډول زېږېدنه، د زېږېدو پرمهال پر ماشوم د فشار راتګ.

د مور ذاتي معلولیت د مخنیوي لارې چارې: د نژدې خپلوانو تر منځ د ودونو مخنیوی، د امیندوارۍ پرمهال د مور روغتیا پالنه، سم خوراک، له ۱۸ کلنۍ کښته او له ۳۵ کلنۍ پورته نه امیندواره کېدل، د امیندوارۍ پرمهال د درملو په خپل سر نه کارول، د امیندوارۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مهال ایکس وړانگو ته نه مخامخ کېدل، په بشپړ روغتیایي چاپېریال کې د روزل شوي فرد (دایې) تر څارنې لاندې د اولاد زېږول.

همدارنگه د بدني معلولیت د مخنیوي لپاره باید لاندې ټکي په پام کې ونیول شي:

- تر پنځه کلنۍ پورې د مرگونو ناروغیو په وړاندې د نوو زېږېدلو ماشومانو واکسینول،
- پر خپل مهال د ناروغیو په وړاندې وقایه او درملنه،
- له څمکنیو ماینونو، ناچاودلو توکو او له جگړې څخه له راپاتې شوو شیانو څخه ځانونه لیرې ساتل،
- ناپېژندل شوو توکو ته لاس نه وروړل،
- د نشه یي توکو نه کارول.

له معلول سره د کورنۍ او ټولنې چلند: ښایي معلول شخص له نورو افرادو سره توپیر ولري، خو د یو چا له ناتوانۍ ډډه کول، نه یوازې له هغوی سره مرسته نه کوي، بلکې د هغوی ستونزې زیاتوي. کېدای شي معلول اشخاص داسې ستونزې ولري چې د هغوی د ځینو فعالیتونو مخه ونیسي یا ښایي هغوی یو شمېر کارونه په بل ډول سرته ورسوي. زیاتره معلول افراد کولای شي له زده کړې او روزنې وروسته د ژوند ډېر فعالیتونه له ډېر لږ توپیر یا تر نورو ورو سرته ورسوي. معلول دې ته اړتیا لري چې د هغوی وړتیا ومنل شي او له دې لارې پرځان باور پیدا کړي، نه دا چې له ژوند نهیلي شي.

د بدني او خوځښتي معلولیت لاملونه:

یو شمېر وگړي د ملا د تیر د کړیو یا مغزو د گوزڼ له امله پر معلولیت اخته دي. ناروغۍ، ټکرونه، له لوړه ځایه لوېدل په یو چا کې د خوځښتي معلولیت لامل کېږي. له معلول شخص سره د چلند پرمهال باید د هغه نورو وړتیاوو ته پام وشي او زیار دې وایستل شي چې د هغوی نیمگړتیاوې جبران شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ړندو وګړو سره د چلند پرمهال باید زیار وایستل شي چې د هغوی فردي وړتیاوې پیاوړې شي. د داسې وګړو د نورو حواسو پیاوړي کول هغوی د چاپېریال له عواملو سره د مخامخ کېدو په صورت کې غښتلي کوي. د ژوند ځرنګوالی او د کور دننه د کارونې وړ توکي باید په داسې ځایونو کې کېښودل شي چې یو نابینا وګړی شي له مرستې پرته یې ومومي.

له کڼو وګړو سره د مخامخ کېدو په صورت کې باید له هغوی سره په داسې ډول خبرې وشي چې هغوی پرې پوه شي. د خبرو پرمهال باید ورته مخ واړول شي چې زموږ د شونډو له خوځښت څخه زموږ مطلب درک کړي. پر لوړ غږ باندې د خبرو له امله زموږ پر مطلب ښه نشي پوهېدای، ځکه زموږ د شونډو خوځښت نشي تعقیبولای.

ذهني وروسته پاتې اشخاص هغه خلک دي چې د ذهني فعالیتونو له مخې تر نورو همزولو وروسته پاتې وي. له دې امله د زده کړې وړتیاوو، له چاپېریال سره سمون، له تجربو څخه په ګټه اخیستنې، د مفهومونو په درک او په سم استدلال او قضاوت کې کمزوري وي.

د متن لنډیز:

معلول اشخاص د بشري ټولنې یوه برخه ده. له هغوی سره په ټولوحالاتو کې باید انساني چلند وشي. د هغوی معلولیت ورته په ګوته نشي. د ړانده، شل، شوټ او کاڼه او پر نورو ورته نومونو یاد نشي. له هغوی څخه د هغوی د وړتیا له مخې کار واخیستل شي. باید په دې پوه شي چې هغوی د ټولنې او نورو د اوږو بار نه دي، بلکې د بدني بیارغاونې او ښه چلند له لارې په ټولنې او کورنۍ کې خپل دریځ تر لاسه کولای شي. په ځان ویسا او ډاډ یې پیاوړی شي. هېڅکله دې ته پرې نه ښودل شي چې د نهیلی او بوازیتوب احساس وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ زموږ په هېواد کې کوم راز معلولیتونه زیات او لاملونه یې څه دي؟ ټول زده کوونکي دې په دې اړه فکر وکړي او بیا دې د هغوی له ډلې څخه څلور تنه هغه په ګوته کړي.

۲ــ له یو معلول سره څنګه چال چلند وشي؟ څه وشي چې هغه ځان د نورو د اوږو بار ونه ګڼي؟ په دې اړه دې زده کوونکي فکر وکړي او بیا دې یو څو تنه د نورو په استازیتوب پرې رڼا واچوي.

۳ــ آیا معلولیت په عمومي ډول، یوه تلپاتې ستونزه ده او که د لنډې مودې؟ څنګه کولای شو، د بېلابېلو معلولیتونو د رامنځته کېدو مخه ونیسو؟ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې دې پوښتنو ته ځوابونه ووایي. د نیمګړتیا په صورت کې دې نور زده کوونکي په وار خپل نظر ورزیات کړي.

٤ــ زموږ په هېواد کې د جګړو په کلونو کې زیات خلک معلول شوي. تاسو د هغوی عمده لامل څه شی ګڼئ او د مخنیوي لپاره یې څه سپارښتنې لرئ. څلور تنه زده کوونکي دې د نورو په استازیتوب په وار سره خبرې پرې وکړي.

٥ــ یوه امیندواره ښځه باید د امیندوارۍ پر مهال څه وکړي چې ماشوم یې معلول و نه زیږي؟ درې تنه دې پرې رڼا واچوي.

کورنی دنده

په جګړو کې د ځمکنیو ماینونو د اغېز او پرهغوی د بندیز په اړه یوه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

ستا د عشق له وینو ډک شول ځیګرونه
ستا په لاره کې بایلي زلمي سرونه
تاته راشمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه
که هرڅو مې د دنیا ملکونه ډېر شي
زما به هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه
د ډهلي تخت هېرومه چې رایاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چې په توره پښتانه کاګوزارونه
د فرید او د حمید دور به بیا شي
چې زه وکاندم په هر لوري تاختونه
که تمامه دنیا یوخوا ته بل خوا یې
زما خوښ دي ستا خالي تش ډګرونه
احمدشاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه
لوی احمدشاه بابا

ښایي د غلا او درغلۍ ځاله یوه ورځ ویجاړه شي، خو د رښتیا او امانت ماڼۍ ټینګه او پر خپل ځای ولاړه وي.

((حدیث شریف))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراد علي صاحبزاده (رح)

د نړۍ ټول ولسونه د خپل تاريخ په پاڼو کې داسې څېرې او شخصيتونه لري چې ياد يې د هغو هېوادونو د وياړ او افتخار لامل دی. زموږ ګران هېواد افغانستان هم په دې برخه کې د ياد وړ ځای او د درنښت او افتخار تلپاتې څېرې لري.

دا هېواد د پېړيو په اوږدو کې د سترو نوابغو، پوهانو، ليکوالو، مفسرينو او سياستوالو د روزلو زانګو ده. بوعلي سينا، ابوريحان البيروني، مولانا جلال الدين بلخي، بايزيد روښان، خوشحال خټک، ميا فقيرالله جلال آبادي، سيد جمال الدين افغان او په سلګونو نور هغه شخصيتونه دي چې نه يوازې افغانستان، بلکې د خپلو علمي برياوو او فرهنګي خدمتونو له کبله د ټولې نړۍ د پوهو او ويښو خلکو په زړونو کې زانګړی ځای لري.

موږ په تېرو ټولګيو کې د دې راز نوميالیو له څېرو څخه يو څو تنه وپېژندل. دلته د مرادعلي صاحبزاده (رح) په اړه لنډ معلومات وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د خپل خاص طبیعي او جغرافیایي جوړښت له مخې، لکه څنګه چې د آسیا زړه بلل شوی، همداسې د سیمې د پوهنتون حیثیت هم لري. د دې هېواد هره سیمه د پوهې او علم په روزلو کې ځانته برخه او بېلې ځانګړتیاوې لري او هرې یوې یې د یاد او افتخار وړ شخصیتونه په خپله غېږ کې روزلي دي.

لوی ننګرهار له دغو سیمو څخه یوه ده. ننګرهار، د علم او ادب دې زانګو، په خپلې غېږ کې داسې اشخاص روزلي چې نن یې په یاد د افغانستان ټول ولسونه ویاړي. سید جمال الدین افغان چې د ده له ترقۍ غوښتونکو عالمانه نظریاتو څخه ټول اسلامي او اروپایي هېوادونه برخمن شوي او د هغه په ویاړ کې ځان شریک بولي، له دغه سیمې څخه سر راپورته کړی دی. میافقیرالله جلال آبادي په همدې ټاټوبي کې خاپوړې کړې او بایزید روښان د دې ځای د خلکو په مرسته د غلیمانو په وړاندې درېدلی دی. د دې ترڅنګ چې یو شمېر خلکو توره چلولې او غلیمان یې له خاورې شړلي، نورو قلم راخیستی او د پرګنو ذهنونه یې روښانه کړي. ځینو بیا د تورې ترڅنګ قلم هم راخیستی او په خپل پلرني ټاټوبي کې یې د پوهې او ثقافت ډیوه روښانه ساتلې ده.

مراد علي صاحبزاده رحمة الله علیه له دغو اشخاصو څخه یو دی. دی د افغاني ټولنې د پوهانو، عالمانو، لیکوالو، مفسرینو او تلپاتې څېرو څخه یوه روښانه څېره ګڼل کېږي. هغه څه چې دی تر نورو زیات د خلکوزړونو ته نږدې کوي او قدر او ارزښت یې زیاتوي، هغه پر پښتو ژبه د آسماني کتاب، پاك قرآن، ژباړل او تفسیرول دي. له دې امله یې په خاصو او عامو پښتنو کې مقبولیت موندلی دی. سره له دې چې په دولسمې او دیارلسمې هجري پېړیو کې د پښتو تفسیرونو د لیکلو ډېرې هڅې شوې او لیکل شوي دي، خو یو یې هم هغومره مقبولیت نه دی موندلی، لکه د مرادعلي صاحب تفسیر چې موندلی دی.

مرادعلي صاحبزاده د ۱۲۲۳ هجري قمري کال په شاوخوا کې د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالۍ په یوې علمي او روحاني پښتني کورنۍ کې زېږېدلی دی. د پلار نوم یې حضرت عبدالرحمن سیلاني دی چې په فقیر صاحب شهرت لري. د مراد علي صاحب کورنۍ په صاحبزادګانو یادیږي. هغه کلی چې دوی استوګنه پکې لري، د فقیر صاحب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورثې په نامه مشهور دی. فقیر صاحب پر علم او پوهې سربېره د روحانیت او طریقت د درجې ښبتن هم و. په خپله سیمه کې ورته خلک ډېر ارادت لري.

فقیر صاحب د امیر شېرعلي خان د پاچاهۍ په زمانه کې ژوند کاوه او ویل کېږي چې په لومړي سر کې یې اړیکې له امیر سره ښې نه وې، خو کله چې امیر ته د ده د روحانیت درجه څرګنده شوه، ده ته یې رجوع وکړه او د مرستې او د سلا مشورو غوښتنه یې ترې وکړه. ویل کېږي چې سیدجمال الدین افغان په کامه کې څو څو ځلې له فقیر صاحب او د ده له زامنو سره لیدلي کتلي او پښتو ژبې ته د توجه او د هغې په ترویج او پیاوړتیا کې د هلو ځلو په اړه سید جمال الدین افغان د دوی پیغام امیر ته رسولی دی.

مراد علي صاحب په یوه روښانه، په علم او پوهه مینه، روحاني او مذهبي کورنۍ کې زېږېدلی دی. دی د یو خاص نبوغ او استعداد خاوند و. له دې امله د پلار تر ځانګړې پاملرنې لاندې و. فقیر صاحب خپل زوی ته سپارښتنه وکړه چې د عربي ژبې په زده کړه کې ډېر زیار وباسي. په دې توګه په لږه موده کې مرادعلي صاحب د پلار له سپارښتنې سره سم عربي ژبه زده کړه او له عربي کتابونو څخه د زده کړې زمینه ورته برابره شوه.

مرادعلي صاحب له خپل پلار څخه پر زده کړې سربېره د سیمې له نورو متبحرو پوهانو، دیني عالمانو او متفکرینو څخه هم زده کړه ترلاسه کړه. ده په لږه موده کې د خپل وخت دودیز علوم، لکه: صرف، نحو، منطق، حکمت، فقهه، تفسیر، میراث، عروض، قافیه او بدیع زده کړل. مرادعلي صاحب پر خپلې مورنۍ ژبې، پښتو سربېره په دري او عربي پوهیده. د قرآن حافظ هم و. په پښتو، دري او عربي ژبو یې زیات کتابونه لیکلي او په زړه پورې خواږه اشعار یې ویلي دي.

مراد علي صاحب خپل ټول ژوند د علم زده کړې، تدریس او د اثارو لیکلو ته ځانګړې کړی او ډېر ارزښتناک کتابونه یې لیکلي دي. د مرادعلي صاحب له کورنۍ څخه تر لاسه شوو اسنادو له مخې د هغه د آثارو شمېر تر شپېږو، اوو زیات دی او په پښتو، عربی او دري ژبو لیکل شوي دي. یو شمېر یې دا دي:

۱ـ ارثیه او تراثیه: په اصل کې دوه کتابونه دي. یو یې اصل او بل یې شرح ده او د میراث

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په اړه لیکل شوي، چاپ نه دي.

۲ـ رساله علم العروض: دا رساله په منظومه توګه ترتیب شوې ده.

۳ـ صلواتیه: په دې رساله کې لیکوال د لمونځ د عربي عبارتونو جوړښت او صیغې ښوولې او په پای کې یې د لمونځ ژباړه په پښتو او دري ژبو راوړې ده. دا کتاب په ۱۲٦۸ هجري کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

٤ـ د عربي صرف او ابجد خوانی په نامه یوه رساله ده چې په نوې لار یې په پښتو ژبه تر صرف میره په خورا آسانه او روانه ژبه لیکلې ده.

٥ـ خطبې: مختلفې خطبې او موعظې دي چې په پښتو نظم لیکل شوي دي. دا خطبې تر اوسه نه دي چاپ شوي.

٦ـ رساله اسماني متبرکه اصحاب بدر: په دري ژبه یوه منظومه رساله ده.

۷ـ تفسیر یسیر: د مرادعلي صاحبزاده تر ټولو ارزښتمن او مشهور کتاب تفسیر یسیر دی. مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر په اړه په عربي، دري او پښتو یو نظم لیکلی دی چې پښتو برخه یې په لاندې ډول ده:

پاخبـېره ای مـراده چې شـپېتم دې شـو دا کال
پنجي دې کـړه مضبوطې په تفسـیر او په قرآن
ښـايي چـې دې دا سـعي کـه مقبوله کـردګار
خلعـت دې مغفـرت که در په غـاړه په رضوان
کوتـاه وایـه الفـاظ چې اسـان شـي پـه هر چا
تقریـر کـوه واضح چې بهـره مند شـي طالبان

دغه راز هغه یو شمېر نور آثار هم لیکلي دي.

د مرادعلي صاحب له اشعارو څخه څرګندیږي چې د تفسیر یسیر د لومړي ټوک د لیکلو کار په اتو کلونو او یوولسو میاشتو کې بشپړ شوی؛ یعني د ۱۲۸۲ هجري کال د کوچني اختر په پنځم پیل او د ۱۲۹۱ هجري کال د روژې په پنځم پای ته رسېدلی دی. د تفسیر یسیر د دویم ټوک د لیکلو کار د ۱۲۹٦ هجري کال د محرم په پنځمه یعنې د هغه تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات یو کال او دوه میاشتې د مخه شوی او د لومړي ټوک په پرتله یې لږ وخت نیولی دی.

د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده. اروانښاد عبدالحی حبیبي د تفسیر یسیر په اړه وایي: "تفسیر یسیر په روانه او خوږه ژبه لیکل شوی. په ټولو پښتنو کې مقبول دی، د کندهار نارینه او ښځې له دې تفسیر سره زیاته مینه لري."

عبدالله بختانی خدمتګار وایي: "تفسیر یسیر په پښتني سیمو کې له حده زیات شهرت موندلی دی. دغه وجه ده چې ډېرو خلکو په پښتو کې د تفسیر یسیر په رقم د تفیسرونو د جوړولو کوښښ کړی دی، چاپ هم دي، مګر هغه شهرت او مقبولیت چې د تفسیر یسیر په نصیب شوی، د بل په نصیب نشو. مرادعلي صاحبزاده ړومبنی پښتون دی چې په پښتو ژبه یې د ټول قران تفسیر لیکلی دی."

دا هم د تفسیر یسیر د نثر یوه بېلګه:

"چې هرکله به کفارو په رسول علیه السلام پورې سپکې مسخرې کولې چې دی که واقعي رسول وي، نو دا لوړې اوتندې به یې نه تېرولې او دولت او خزانه به وله راغلې وه چې هم یې په خپله ترې خوړی او هم یې خلقو له ورکولی. د بادشاهانو په شان او یا به ملك ورسره راغلي وو چې د ده تصدیق به یې کاوه. نو دی په دې حرف ډېر تنګ دل شو، ځکه چې ده به کلام د رب ورته لوسته او دوی به نه قبلاوه. بلکې خندل به یې ورپورې... ."

لکه د مخه چې مو یادونه وکړه د مرادعلي صاحب د تفسیر یسیر ژبه خورا خوږه، ساده او روانه ده او له ننۍ کره لیکنې پښتو سره زیات توپیر نه لري. ده دا سپارښتنه هم کړې وه چې د تفسیر یسیر په لیک او ژبه کې دې ځوك ګوتې نه وهي او هغه دې لکه څنګه چې ده لیکلې هغسې پرېږدي. ښکاري چې داسې هم شوي وي او لیك او ژبه یې هماغسې سوچه پاتې شوي وي.

مرادعلي صاحبزاده د ٧٤ کلونو په عمر د ١٢٩٧ هجري کال د لومړۍ خور په دولسمه وفات شو او په کامه کې د فقیر صاحب د ورثې په مړستون کې د پلار تر څنګ خاورو ته سپارل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مراد علي صاحب د غوره خدمتونو له امله د کامي په ولسوالۍ کې په ۱۳٤۳ هـ. ش. کال کې یو ښوونځی د هغه په نامه ونومول شو چې بیا وروسته لیسې ته لوړ شو او د مراد علي رح د لیسې په نامه یادیږي.

د متن لنډیز:
افغانان له وياړه ډک تاريخ لري. په دوی کې د تاريخ په بېلا بېلو پوړيو کې لوړ علمي، ادبي او ټولنيز شخصيتونه تېر شوي دي. ننګرهار د افغانستان په ختيځ کې پروت يو ولايت دی. د علم او ادب د ځانګو حيثيت لري. په خپلې غېږ کې يې زيات شمېر غيرتمن او نوميالي افراد روزلي دي. نن يې ياد د افغانستان د ټولو ولسونو د وياړ يوه برخه ده. سيد جمال الدين افغان له دغه ځايه سر راپورته کړی چې نن يې په نامه ټول اسلامي او آن اروپايي هېوادونه وياړي او د هغه په وياړ کې ځان شريک بولي. ميا فقيرالله جلال آبادي په همدې خاورې کې خاپوړې کړي دي.
که چېرته خپل تېر تاريخ ته نظر واچوو، نو دا به راته څرګنده شي چې زموږ ګران هېواد په دغه بهيرکې تل د نيواکګرو ځواکونو د زور او زياتي له امله په علمي، فرهنګي، اقتصادي، سياسي او ټولنيز ژوندکې له ډول ډول کړاوونو او ستونزو سره لاس او ګرېوان و، خو له نېکه مرغه په برياليتوب سره له دغو کړاوونو راوتلی او خپل فرهنګ، ژبه او دود يې ساتلی دی. که يو شمېر خلکو توره را ايستلې او غليمان يې له هېواده شړلي، نورو قلم په لاس کې اخيستی او د پرګنو ذهن يې روښانه کړی دی. مرادعلي صاحبزاده د دغو علمي، فرهنګي او ديني شخصيتونو په منځ کې د بلې ډيوې حيثيت لري. پښتو او پښتون قام ته يې زيات خدمتونه کړي، د نورو ګڼو تاليفاتو ترڅنګ يې د پاك قران تفسير او ژباړه په پښتو ليکلې ده.
د مراد علي صاحب نوم د خپلو ادبي، فرهنګي او علمي خدمتونو له امله د افغانستان په ادبي او علمي تاريخ کې لوړ ځای لري او تل ځليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې یوه غونډه جوړه کړي. د پخوا په څېر دې یو مشر، مرستیال، منشي او ویاند وټاکي. نور پنځه تنه دې د مراد علي صاحب د ژوند، لیکنو، د نثر د ځانګړتیاوو، پښتو شعرونو او همدارنګه د تفسیر یسیر د لیکنې د اړتیا په اړه خبرې وکړي. د غونډې منشي دې د ویناوو عمده برخې ولیکي. د غونډې مشر دې غونډه ارزیابي او د مراد علي صاحب د شخصیت په اړه دې هراړخیزې خبرې وکړي. پاتې زده کوونکي دې فعال اورېدونکي واوسي او د اړتیا پر مهال دې پوښتنې وکړي.

۲ـ د تفسیر یسیر د لیکنې پر اړتیا دې یو زده کوونکی وغږېږي.

۳ـ پر دې خبره دې یو تن زده کوونکی وغږېږي چې ولې هغه مهال تر پښتو په دري او عربي ژبو زیاتې لیکنې کېدې.

٤ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ننګرهار د ادبي او فرهنګي مخینې په اړه وغږېږي او د څو تنو نومیالیو سیاسي شخصیتونو، پوهانو، لیکوالو، شاعرانو او دیني عالمانو نومونه دې واخلي.

۵ـ د مرادعلي صاحب تر ټولو مشهور تألیف څه نومېږي او د شهرت لامل یې څه دی؟ یو تن زده کوونکی دې په دې اړه معلومات ورکړي.

کورنی دنده

د مراد علي صاحب د علمي، ادبي او مذهبي شخصیت په اړه یوه مقاله ولیکئ او په بله ورځ یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مراد علي (رح) د شعر دا لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ:

له اوله هېڅ خيز نه و، خاک اوبه نه باد او نار
نه دا ځمکې اسمانونه، نه لمر سپوږمۍ ليل ونهار
نه دا انس و جن حيوان نه نباتات سيندونه غرونه
مگر ذات بې جهات و، تل ثابت په يو قرار
بيا د رب اراده وشوه چې زه وپېژندای شمه
نو پيدا د حضرت نور په محبت کړ کردگار
ناگاه نور شو په جنبش ترې مرغلره شوه پيدا
بيا د قهر نظر وشو نو دوه ځايه کړه قهار
له يوې قطعې يې ساز کړ هغه لوی عرش مجيد
بيا يې باد پسې پيدا کړ په قدرت پسې بسيار
په دويمه قطره باندې بيا نظر د قهر وشه
له هيبته يې اوبه شوه او له خوفه تار په تار
بيا يې عرش په اوبو کېښود او اوبه په شا د باد
بيا د ځمکې اسمانونو عزم کړ پروردگار
بيا اوبه شولې په موج ځگ پرې راغی ډېر او تېز
رب ترې سازه کړله ځمکه او هم غرونه او اشجار
او په دغه موج وهلو ډېر لوگي ورځينې ولاړه
نو ترې جوړ شو اسمانونه پکې ستوري بېشمار
مراد علي رح (تفسير يسير)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ادب کې د مېرمنو برخه

افغاني ټولنه هغسې چې د مېړنيو زانګو ده، د ښځينه اتلو زانګو هم ده. د تاريخ په شاهدۍ افغاني مېرمنې د هر ډګر اتلې دي. دوی په هېواد مينې دي او د خپلواکۍ په ساتلو کې يې له خپلو نارينه ورونو سره اوږه په اوږه ولاړې دي. دوی له علم او پوهې سره ډېره مينه لري. زيات شمېر پښتنې مېرمنې د خپل وخت په دوديزو پوهو او شرعي علومو سمبالې دي. افغاني مېرمنې د ادب د اسمان ستورې هم دي. دوی په خپلو ليکنو او شعرونو کې د خپل وخت اوضاع او احوال غبرګ کړي او تر موږ يې رارسولي دي. دا مېرمنې د پښتنې ټولنې د افتخار شملې دي او پر ځای ده چې افغانان پرې وياړي.

تاسو څو تنه پښتنې ليکوالې او شاعرانې پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغاني ټولنه کې د ښځو دندې تر نارینه وو درنې دي. هغوی د کور په کارونو سربېره له کوره بهر له نارینه وو سره اوږه پر اوږه د ژوند نور کارونه یوشان ترسره کوي. په کلو بانډو او غرنیزو سیمو کې ښځې تر نارینه وو بیخې زیات کار کوي.

د ادب په پراخ ډګر کې د خپلو احساساتو او باطني جذباتو د څرګندولو لپاره پښتنې مېرمنو له خپلې وسې څخه زیات کار کړی دی. د هغوی افکارو او ادبي نوښتونو موږ ته هغه مرغلرې رابښلې دي چې پښتو ژبه پرې هم ژوندۍ او هم وياړمنه ده. په ولسي ادب کې د مېرمنو برخه تر نارینه وو زياته ده.

په لیکلي ادب کې پښتنې مېرمنې له لیک او قلم سره زیاتې نژدې پاتې شوې نه دي او یا هم د ټولنیزو محدودیتونو له مخې یې نه دي غوښتلې نوم یې واخیستل شي او ټولنې ته وروپېژندل شي. له دې امله د هغوی یو زيات شمېر، لکه غمې، په ایرو کې پټ پاتې دي. هغوی چې نومونه یې د تاریخ پاڼو تر موږه رارسولي، ډېرې لږې دي. دلته د هغوی له ډلې څخه یو څو مېرمنې چې په پښتو ادب کې یې نومونه ژوندي پاتې دي، لولو.

۱_ زرغونه کاکړه

زرغونه د ملا دین محمد کاکړ لور وه. د کندهار په پنجوایي کې اوسېده. د وخت دوديز علوم یې له خپل پلار څخه لوستي وو. زرغونه کاکړه په پښتو ادبیاتو کې هغه لومړنۍ شاعره ده چې موږ ته یې نوم او د شعر بېلګه راپاتې ده. نوموړې پښتنې شاعرې د شیخ مصلح الدین سعدي "بوستان" په پښتو نظم اړولی و او نوم یې ورباندې "بوستان د پښتو" ایښی و. مېرمن زرغونې بوستان د پښتو په ۹۰۳ هجري کې پای ته رسولی دی. پر دې سر بېره یې نور اشعار او غزلونه هم ویل او د عالمانو په ډلې کې مشهوره وه. د زرغونې کاکړې په اړه ویل کېږي چې ډېره کمالداره مېرمن وه، ښکلی لیک یې درلود او نورو کتابونو به یې له حسن خط څخه د خط ډولونه زده کول. د پټې خزانې لیکوال وايي، پلار یې په ۱۱۰۲ هجري کې د زرغونې کاکړې په لیک "بوستان د پښتو" لیدلی و چې خپل اشعار یې په خپل لیک ډېر ښکلی لیکلی وو. د نوموړې نظم بېلګه په لاندې ډول ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربېـــدلـــې مـــې کـيـسـه ده　　چې لـه شـاتـو هـم خـوږه ده
د اخـتــر پــه ورځ سـهـار　　بـایـزیـد چـې و رویـــدار
لـــه حـــمـــامـــه راوتـــلـــی　　پـه کـوڅـه کـې تـېـرېـدلـی
ایــرې خـــاورې چـا لـه بامه　　راچـپـــه کـــړلـــې نـاپـامـه
مــخ او ســر یـې ســو ککړ　　پــه ایـــرو پـــه خـــاور خړ
بـایـزیـد پـه شـکـر کـښـو سو　　د خـپـل مـخ پـه پـاکـېـدو سو
چــې زه وړ یـــم د بـل اور　　چې پـه اور کې سم نسکور
لـه ایـــرو بـه څـه بـد وړمـه　　یـا بـه لـړ شـکـوه کـومـه
هـو، پـوهـانـو ځـان ایـرې کړ　　له لـوینـې یـې ځـان پـرې کړ
څـوك چې ځان تـه گـوري تل　　خـدای تـه نـسي کـړای کـتل
لـویـې تـل پـه گـفـتـار نـه ده　　لـو خـبـره پـه کـار نـه ده

تـواضـع بـه دې سـر لـوړ کا
تـکـبـر بـه دې تـل ځـوړ کا

۲_ مېرمن رابعه

پټې خزانې د مېرمن رابعې نوم یاد کړی دی. هغې د ۹۲۰ هجري په شاوخوا کې ژوند کاوه. رابعه د بابرشاه هم عصرې وه او په کندهار کې اوسېده. وایي چې نوموړې زیات اشعار لرل او دیوان یې هم درلود. د هغې یوه رباعي زموږ گوتو ته رارسېدلې ده:

آدم یې ځمکـــې وتـه راستون کا　　په اور د غم یې سوی لړمون کا
دوزخ یې جوړ کا په مخ د ځمکې　　نـــوم یې د هغې دلته بېلتون کا

۳_ مېرمن نېکبخته

مېرمن نېکبخته د شیخ الله داد لور وه. نوموړې یوه عارفه او زاهده مېرمن وه. دیني علوم یې لوستي و. مېرمن نېکبختې د "ارشاد الفقراء" په نامه یو کتاب لیکلی دی چې د سرته رسولو نېټه یې ۹٦۹ هجري ښودل شوې ده. د کتاب موضوع پندونه او اخلاقیات دي. لاندې شعر یې له پټې خزانې څخه نقل شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زړه ښاد شې ای مؤمنه
پـه ظـاهـر پـه بـاطـن سپینه
ظاهر زهد په اخـلاص کړه
په زړه ټینګ شه له یقینه
شکر صبر په هر حال کړه
خـود نما مه شه خـود بینه
شپـه او ورځ بـه پـه ژړا یې
کـه خـبر شې لـه سـجینه
سـجـین ځـای د خـودنـمـایـه
د بـېـنـمـازو او بـې دینـه
لـه هغه ځـای امـان راکـړې
یـا الله الـعـالـمـینـه

۴ – مېرمن سایره

مېرمن سایره د لغمان د سید زیورشاه لور وه. د زیږیدو نېټه یې ۱۲۹۷ هجري ښودل شوې ده. د وخت دودیز علوم یې له خپل پلار څخه کړې. په پښتو ادبیاتو کې یې د رحمن بابا شعرونه ډېر خوښ وو. مېرمن سایره پر پښتو سربېره پر دري ژبې هم پوهېده. نوموړې پښتنه شاعره په خپلو شعرونو کې د پښتنو د پرمختګ لپاره ډېرې هیلې لري. د مېرمن سایرې شعرونه اخلاقي رنګ هم لري. په خپلو شعرونو کې یې انسان ته له چل او فریب نه د ځان د ژغورلو لارښوونه کړې ده. د مېرمن سایرې شعرونه د انساني زړه سوي اواسلامي ورورولئ یوه په زړه پورې بېلګه ده. لاندې یې د شعر یوه بېلګه ولولئ:

توبه

د ریـا د دیـنـداری نـه مـې تـوبـه ده
مـسـلـمـان زړه ازارۍ نـه مـې تـوبـه ده
یو نیالګی د مینې ږدې بل یې بیخ کاږي
ددې پـټـې بـیـخ کـنـې نـه مـې تـوبـه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تسبيح يې وي په لاس بغض يې په زړه کې
خدايه دا رنګې شيخي نه مې توبه ده
چې د بل چا بدنامي باندې خوښيږي
د کچه مسلماني نه مې توبه ده
په خوله وياسي توبې په خوله تمبې وي
الله، داسې رهزني نه مې توبه ده
سايره د ننګياليو زلمو خور ده
د بې ننګو ورورولي نه مې توبه ده

۵ – حاذقه هروي

د حاذقې نوم کشوره دی. نوموړې د محمد عثمان دراني لور او د هرات اوسېدونکې وه. پر ۱۳٤۰ هـ. ق. کال د محرم د مياشتې په ۲۵ په هرات کې زيږېدلې ده.د وخت زده‌کړې يې په خپل کور کې کړې دي. د عربي، فقهې، احاديثو او نور ديني کتابونه يې لوستي دي. مېرمن حاذقې په پښتو او دري دواړو کې شعرونه ويلي دي او نثر يې ليکلی دی. د اشعارو او نثر مجموعه يې د "آثار حاذقه هروي" په نامه ياديږي. حاذقه په پښتو ژبه او ولس مينه وه. د هغې دواړو پرمختګ يې د زړه له تله غوښت.

د حاذقې د نثر بېلګه:

"اما ښکاره خبره ده چې ژبه د يوه محيط په اجتماعي شئوناتو کې ژوره اغېزه لري. د هرې ژبې لهجه مخصوص اثرات لري چې د هغې د خبرو کوونکو ملي خصايص څېنې پوره څرګنديږي. نو ځکه د ځوانو ليکوالوله محترمې ډلې څخه هيله کېږي چې د خپلې ملي ژبې په ژوندی کولو کې تر خپل وس پورې زيار وکاږي او په دې خوږه ژبه خپل احساسات څرګند او نشر کړي. د دې لپاره چې خپل ملي شهامت په ځای او د ټولنې اخلاق د خپلو ملي عواطفو په قوت اصلاح کاندې، قومي او ولسي يووالی دې په صحيح ډول سره ژوندی کړي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يې هم د شعر يوه بېلگه:

فــــکــر وکـړه ای ملتـه د پښتون
ترقـي لــه هـرې خـوا ده روز افـزون
هلـه پاخـه نـن زحمـت واخلـه پـه ځـان
زيـار وکاږه پـه صنعـت او پـه عرفـان
کـه هــــرځـای لـرې دعـوا د مليت
خپـل ځــان وگڼـه خـادم د مملکـت
ولـې نـه بـه کـړو بيـا فـــخرمسرت
شـــــو پيـدا د ملـي ژبـې اهميـت
زده کـول هـم د دې ژبـې لـوی کـمـال دی
پريښـودل يـې هـر پښـتون لـره ډېـر عـار دی
پـه وطـن کـې د ملـي ژبـې نوبـت دی
نـن جاري په هـره خواکـې عـــــلميت دی
توريالـی زمـری پښـتونه ځـان بيدارکـړه
پـه عــــلومـو او فنونـو دې تلـوار کـړه
دا مـوږ ټـول د دې وطـن خدمتـگاران يـو
نــــر او ښـځې يـو تـر بـل فـداکاران يـو
راځـئ ټـول چـې پـه ملـي ژبـه وينـا کـړو
پـه اصلـي صورت ښـکاره ځـان په دنيـا کـړو
هـر پښـتون د ملـي ژبـې طرفـدار دی
که اديـب دی که کاسـب کـه زمــينـدار دی
حاذقـه شـعرونه وايـي خـواري کـانـدي
پـه ليکلـو د پښـتو کـې بـه شـي ورانـدې

۶ - مېرمن حميده

مېرمن حميده د سيدحضرت شاه لور وه. پر ۱۲۹۷ هـ. ش. کال په ننگرهار کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږېدلې ده. مېرمن حمیدې نه یوازې په شعر ویلو کې روانه طبعه درلوده، بلکې په نثر کې یې هم روان لیکل کول. مېرمن حمیدې له وړوکتوب څخه له شعر ویلو سره مینه درلوده. د مېرمن حمیدې اشعار ډېر اسان او خواږه دي. مېرمن حمیده پر ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په حق رسېدلې ده.

دلته یې د نثر یوه بېلګه ولولئ:

د یوې پښتنې پېغلې ارمان

پېغله وایي: مورکۍ! زه چې څان سره فکر وکړم، نو وایم ځار شم د وطن له تورو خاورو او تورو، تورو غرونو، تر هغو سپینو ماڼیو او لوړو، لوړو بنګلو نه چې واک یې د بل وي. قربان شم د دې پاکې او ازادې هوا نه او سر مې لوګی شه د وطن د آزادۍ په لار کې.

مورې! ها بله ورځ تا راته چې د میوند د شهیدانو نکل کاوه، څومره ارمان مې کړی دی چې کاشکې زه هم هلته وای چې دغو د ازادۍ شهیدانو ته مې په خپل سر د اوبو منګې وړې وای؛ ډوډۍ مې ورسولې وای؛ کارتوس او ټوپک مې وروړې وای او ورسره اوږه په اوږه جنګېدلې وای!"

دا هم د مېرمن حمېدې د شعر نمونه:

زما کم نصیبه

ماویل زړه به مې خالي شي لږ له غمه
دواړه سترګې به مې وچې شي له نمه
د ښادمنو په ټولګي کې به شم یاده
زمانه به راسره څي په لار سمه
همیشه به مې خندا وي غم به نه وي
نه به څان سره ژړیږم لکه شمعه
په مراد به مې د زړه هره ارزو وي
بیګانه به یم د دنیا له لویه غمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور د صبر په نغمه به زړه للو کړم
زماني نه مې د سود نشي څه تمه
شپه د هجر شوه اوږده د خدای لپاره
ښکلی مخ دې راښکاره کړه صبح دمه
په نسیم د اسوېلو به دې راویښ کړم
ای زما په خوب ویده نصیبه کمه

۷ - سیده حیات بیګم نسیم

سیده حیات بیګم نسیم د الحاج میا الطاف ګل کاکاخېل لور ده، په ۱۹۳۸ م کال کې په چترال کې زېږېدلې ده. دواړو نیکونو یې د خپل وخت د علم او معرفت لوړ مقام درلود. سیدې خپلې دیني زده کړې له خپلې مور او نورې زده کړې له خپل پلار څخه وکړې او د پښتو یوه تکړه شاعره شوه. د سیدې اشعار ډېر پېچلي نه دي. شعر یې خوندور دی.لوړ خیالات، نرم احساسات او باریک تشبیهات په کې لیدل کېږي. د سیدې په اشعارو کې د پند او نصیحت مرغلرې موندل کېږي. هغې د خپلې زمانې ټولې نیمګړتیاوې په خپلو شعرونو کې غبرګې کړې او هڅه یې کړې چې د پښتنو پام خپلو کمزوریو ته واړوي. د وینا ټولګه یې "د نسیم وږمې" تر سرلیک لاندې په ۱۹۸۶ کال کې خپره شوې ده. دا یې هم د کلام نمونه:

ګرځم زه د یار په نم تازه تازه
لکه ګل وي په شبنم تازه تازه
زخمي زړه مړاوی وجود مې شي دلبره
د سرو شونډو په ملهم تازه تازه

* * *

کاش چې زړه مې د آینې غوندې صفا شوای
پس په زړه کې مې یو مینه د الله شوای
زړه مې موړ شوای د دنیا له کاروباره
راسره واړه فکرونه د عقبی شوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

پښتنې مېرمنې په فولکلوري ادب کې زیاته ونډه لري. د پښتو ادب تر ټولو خوږ او په زړه پورې فولکلور ټپه، لنډۍ، سانده، ستاینه او نور دي چې دا بیا د پښتنو مېرمنو شتمنې ګڼل کېږي. پښتنې مېرمنې زیاتره په فی البدیهه شاعرۍ کې ډېرې وتلې دي. په هرکور، کلي او کېږدۍ کې یې بېلګې موجودې دي. د ادب په دې پراخه ډګر کې ځینې داسې نومونه شته چې د خپلو ویناوو او لیکنو له مخې تر موږه رارسېدلي دي. د دې پښتنومېرمنو ډېره لږه شمېره تر لاسه شوې او د پښتو ادب په تاریخ کې یې ځلند مقام خپل کړی دی. چې په یاد یې راوروسته نسل وياړي.

پښتنې مېرمنې د خپلو ورونو په څېر د ژوند په هر ډګر کې ډېرې بریالۍ دي. هغوی مخې ته د ژوند پراته ټول کړاوونه په ډېر زغم او تدبیر ګالي. خپل اولادونه په ډېره مینه روزي او لویوي. د کور دننه او له کوره بهر کارونه سرته رسوي، د خپل ځان، اولادونو او مېړه لپاره له خوښۍ او خوشحالۍ نه ډک کورنی چاپېریال رامنځ ته کوي. لوست کوي او پوهه لاسته راوړي. لوست ورکوي او نور پوهوي. د خپلوناروغو، خویندو او ورونو درملنه کوي. په پوځي او نظامي چارو کې برخه اخلي. سیاسي مشرۍ ته ځانونه چمتوکوي او ټولو هغو دندو ته لاس اچوي چې د هغوی ورونه یې سرته رسوي، خو له دې سره سره بیا هم د یو شمېر قومي او قبیلوي او سنتي دودونو په لوموکې ښکېلې دي. په یو شمېر ښارونو او زیاترو لېرې پرتو سیمو، کلو او بانډوکې له تبعیض او تعصب سره مخامخ دي. د زړو او نامنلو دودونو ښکار دي. کله کله د ځارویو په څېر چلند ورسره کېږي او پېر او پلور ته وړاندې کېږي. دا ټول هغه څه دي چې روان مهال یې د منلو زغم نه لري. باید د هغې په وړاندې غبرګون او مقاومت وښودل شي. البته دا غبرګون او مقاومت یوازې د نجونو او مېرمنو مسؤولیت نه دی. نارینه تر ښځو د مخه دنده لري چې لومړی هغوی ته په ټولنه کې د ځان په څېر په حق قایل شي؛ د یو بشري موجود په توګه یې ومني او وروسته په هغو سیمو او ځایونو کې چې ښځې د ناسم دود او دستور ښکار شوې او ښکار کېږي، مرسته وکړي او له دې رنځ او کړاو څخه یې وژغوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ لس تنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او په افغانستان کې دې د ښځو په وړاندې پرتې ستونزې په ګوته کړي. هڅه دې وکړي چې يو د بل خبرې تکرار نه کړي. پاتې زده کوونکي دې هغه وليکي او توحيد دې کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په خپل ټولګي کې يوه غونډه تمثيل کړي. پورته موندل شوې ستونزې دې وګوري او د هغې د حل د لارو چارو په اړه دې خبرې وکړي. په پای کې دې خپلې موندنې د يو وړانديز په توګه وليکي او له ځانونو سره دې يادداشت کړي.

۳ـ پنځه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې په ټولنه کې د ښځو په دريځ او د هغوی په ارزښت خبرې وکړي. نور زده کوونکي دې په خبرو اتروکې برخه واخلي.

٤ـ زده کوونکي دې د پنځو دقيقو لپاره فکر وکړي چې ځوانان او نجونې څنګه د هېواد د راتلونکې لپاره کار کولای شي. وروسته دې ځو تنه په خپله خوښه خپلې نظريې د نورو په وړاندې ووايي، خبرې اترې دې پرې وکړي او غوره وړانديزونه دې راټول او وليکي.

٥ـ زده کوونکي دې په پښتو ادبياتو کې د مېرمنو د ونډې او د هغې د ارزښت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

په خپل ښار، کلي او چاپېريال کې د ښځواو نجونو په وړاندې د ناروا چلندونو د عملي بېلګو په اړه يو مخ ليکنه وکړئ.

يوازې د ښځو شتون دې ستونزمن ژوند ته قدر او منزلت ورکړی، که نه، نو ژوند به د زغم وړ نه و.

((اناتول فرانس))

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفگانگ فون گویته
(۱۷۴۹ - ۱۸۳۲)

په تېرو ټولګیو کې مو پر پوهانو، ملي مشرانو، لیکوالو او شاعرانو سربېره یو شمېر نړیوالې ادبي خبرې وپېژندلې. دلته د ګویته په نامه یو الماني شاعر درپېژنو. د دې شاعر او د هغه د ویناوو د بېلګو له لارې به لا نور هم د نړیوالو ادبیاتو په اړه معلومات لاس ته راوړئ. یو لویدیځ پوه ویلي دي: "موندل کوم مهم شی نه دی، مهمه داده چې باید هر نوی پیدا شوی شی زموږ په ذهن کې یو څه شی زیات کړي."موږ باید له نوي موندل شوي شي سره اړیکې ټینګې کړو او له دې لارې خپله معنوي پانګه زیاته کړو. د بېلابېلو لیکوالو لیکنې او د هغوی آثار لوستل د لوستونکي موجوده پوهه پراخه او بډایوي.

د نړیوالو لیکوالو او شاعرانو د آثارو لوستل څه ګټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوهان ولفګانګ فون ګویته "Yohann Wolfgang von Goethe" د جرمني د فرانکفورت په ښار کې په یوې بډایې کورنۍ کې پر ۱۷٤۹ م کال زیږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و؛ مور یې هم د جرمني د سهیل د حقوقپوهانو له کورنۍ څخه وه. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې د حقوقو د زده کړې لپاره د جرمني یو بل ښار، لایپزیګ ته لاړ. هلته د زده کړې تر څنګ پر یوې نجلۍ مین شو. له هغې سره د تودې مینې له امله یې په شعر ویلو پیل وکړ. وروسته په ۱۷٦۷ م کال کې د ګویته د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. دا په عشقي او تغزلي شعرونو کې د ګویته لومړنۍ تجربه وه. په لایپزیګ کې له درېو کلونو تېرولو وروسته بېرته فرانکفورت ته لاړ. په ۱۷٦۹ کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیګ د نغمو دیوان" کتابونه خپاره کړل چې د لایپزیګ یادونه یې په کې غبرګه کړې وه. بیا په ۱۷۷۰ م کال کې د حقوقو د زده کړې د دوام لپاره شتراسبورګ ته لاړ. په شتراسبورګ کې ژوند د ګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو سره پېژندګلوي پیدا شوه. په دې ځای کې د ده پر ژوند بل اغېز د "فریدریکې بریون" په نامه له یوې نجلۍ سره د هغه آشنا کېدل و. دې آشنایی د ګویته پر ژوند ډېره اغېزه وکړه. د هغې لپاره یې شعرونه وویل چې وروسته یې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دیوان کې چاپ کړ. ویل کېږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کېږي. دا دیوان څلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. په شتراسبورګ کې د ګویته تحصیلات په ۱۷۷۱م. کال کې بشپړ شول او بې له دې چې له فریدریکې سره د وروستي ځل لپاره دیدن وکړي، فرانکفورت ته ستون شو. هلته یې په نوي ژوند لاس پورې کړ. د مدافع وکیل له دندې سر بېره یې ارزښتمن آثار ولیکل چې د ده د لوېی او نبوغ ځلا یې لرله.

ګویته د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شین آسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفې د ګویته په آثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې ښکاره شو. د دې دورې په ننداړو کې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندګلوۍ وروسته ولیکل شوې. ګویته د پاک قران له لوستلو وروسته د یوې ننداړې د لیکلو په فکر کې شو چې په هغې کې له یوې خوا د حضرت پیغمبر ﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت څېړي.

ګویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"، "د برلیسینګن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني"، "تاریویس"، "تورکواتو تاسو" او "اختیاري وصلت" او زیات شمېر نور آثار لیکلي چې ناولونه، ډرامې، د شعر ټولګې او علمي آثار پکې شامل دي.

ګویته په جرمني کې هماغسې دریځ درلود، لکه دانتې چې په ایټالیې او شکسپیر په انګلستان کې درلود. ګویته نژدې ٦٠ کاله پر هرځای خپل سیوری غوړولای و. ډېرو لږو کسانو به د ګویته په څېر د نړۍ په ادبیاتو کې ستر اغېز درلودلای وي. د هغه ارزښت د هغه په نبوغ او د فکر په پراخوالي کې و. ګویته نه یوازې د خپلې زمانې د ادبیاتو او تمدن بشپړ نابغه و، بلکې هغه خپله یو دایرة المعارف و چې د یوې بشپړې دورې تمدن اوفرهنګ پکې پروت و.

د متن لنډیز:

یوهان ولفګانګ فون ګویته په جرمني کې زېږېدلی دی. پلار یې حقوقپوه او مدافع وکیل و. ګویته په یو متمدن او با فرهنګه چاپېریال کې لوی شو او تر منظمې ښوونې او روزنې لاندې ونیول شو. په پنځلس کلنۍ کې یې په شعر ویلو پیل وکړ. په ۱۷٦۷م. کال کې یې د شعرونو لومړی دیوان چاپ شو. په ۱۷٦۹م. کال کې یې د "جرم د شریکانو" په نامه یوه منظومه کمیډي او د "لایپزیک د نغمو دیوان" کتابونه خپاره کړل. په ۱۷۷۰م. کال کې شتراسبورګ ته لاړ. د دغه ځای ژوند د ګویته په فکر او هنر لویه اغېزه وکړه. هلته یې له یو شمېر شاعرانو او هنرمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره پېژندګلوي پیدا شوه. دلته یې د "شعر او حقیقت" په نامه یو دېوان کې چاپ کړ. ویل کېږي چې دا شعرونه د جرمني د نوي عصر د ادبیاتو په تاریخ کې لومړني شعرونه بلل کېږي. دا دیوان خلور برخې لري او شخصي ژوند پکې نغښتی دی. ګویته د روسو په څېر له طبیعت سره مینه درلوده. هغه به د الزاس دښتو ته تلو او هلته به یې تر شین اسمان لاندې ډېر وخت تېرولو. له طبیعت سره مینې او عاطفي د ګویته په اثارو کې غبرګون وموند. دا غبرګون په ۱۷۷۳م. کال کې څرګند شو. د دې دورې په ننداروکې د "محمد نغمې" یادولی شو چې له ختیځ څخه د شاعر له پېژندګلو وروسته ولیکل شوې. ګویته د پاک قران له لوستلو وروسته یوه ننداره ولیکله چې پکې له یوې خوا د حضرت پیغمبرﷺ د عظمت عناصر او له بلې خوا د هغه تاریخي وضعه او رسالت څېړي. ګویته د شعرونو په پورته دیوانونو سربېره د "المان معماري"،" د برلیسینګن خدایان"، "د ځوان ورتر کړاوونه"، "پرومیتیوس"، "ایفیژیني په تاوریس کې"، "تورکواتو تارسو" او "اختیاري وصلت" او شاوخوا ۱٤۳ شمېر کتابونه، شعرونه، ننداري، ناولونه او علمي آثار لیکلي دي. ګویته نژدې ٦۰ کاله د ادب په میدان کې نیلی ځغلولی و.

د ګویته د آثارو د یوې بېلګې په توګه د هغه «د ځوان ولتر کړاوونه» یوه برخه دلته لولو:

د ځوان ورتر کړاوونه

((د ځوان ورتر کړاوونه ـ ۱۷۷٤م)) د ګویته یو رومان دی چې په هغې کې یې د ژوند د خپلو کتنو، پېښو او د هغه وخت د ژوند له حالتونو څخه خبرې اترې کړي دي. ځوان ورتر ژور احساسات او لوړې غوښتنې لري. روح یې د طبیعت او هنر د اغېز د منلو لپاره ښه چمتو دی، خو باطن یې د ژوند له حقیقتونو سره سمون نه لري. په ټولنه کې له خلکو سره په راشه درشه (معاشرت) کې له خنډونو او محدودیتونو سره مخامخ کېږي. په پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهیلی او مینه یې ناکامیږي. دا کار هغه ځوروي او په پای کې یې ځان وژني ته هڅوي.

زموږ دا لیکنه د هغه د رومان وروستۍ برخه ده چې د لیکونو څېرونکی یې نقلوي. په دې برخې کې له خپلې معشوقې، ((لوته)) سره د هغه وروستنۍ لیدنه بیان شوې ده. لوته وروسته د البرت په نامه له یو بل شخص سره واده کړی. د ((ورتر)) په نامه د گویته دې اثر له خپرېدا وروسته ډېر بریالیتوب تر لاسه کړ.

]هغه ورځ چې ورتر دوست ته خپل وروستی لیک ولیکه، یکشنبه وه او عیسوي اختر ته لا څو ورځې پاتې وې. ماښام ورتر د ((لوته)) کور ته لاړ. لوته یې ولیده چې خپلو کوچنیو ورونو او خویندو ته د نوي کال په مناسبت اخیستل شوي سوغاتونه تنظیموي. ورتر د هغه خوشحالۍ په اړه په فکر کې ډوب و چې کوچنیان به یې د دې سوغاتونو په لیدلو تر لاسه کړي. هغه سوچ کاوه، کله چې دروازه بېرته شي او کوچنیان دا سوغاتونه ووینې او یا په څراغونو د سینگار شوې ونې ننداره وکړي، له خوشحالۍ نه به ټوپونه ووهي. په داسې حال کې چې لوتې خپله دننۍ اندېښنه په یوې موسکا پټوله، ویې ویل: ((که ته هم ومنې چې ښه واوسې، نو سوغات به تر لاسه کړې. یوه ښکلې ډېوه او ورسره مل نور شیان.)) ورتر په لوړ غږ وویل: ((ښه توب یعنې څه؟ باید څنگه واوسم او څنگه کولای شم واوسم، گرانې لوتې؟))

لوته وویل: ((د پنجشنبې په ماښام عیسوي اختر (کریسمس) دی. کوچنیان راځي او کېدای شي پلار مې هم راشي. هغوی ټول به سوغاتونه تر لاسه کړي. تاسو هم هغه ورځ راشئ، خو دوخته مه راځئ.))

ورتر ډېره ولگوله او لوتې دوام ورکړ: ((زه له تاځخه هیله کوم چې یوه پلا به داسې وي. بیا هم له تاسو څخه د کرارۍ هیله کوم. وضع به همداسې پاتې نشي.)) ورتر له هغې څخه سترگې واړولې، په داسې حال کې چې د کوټې له یو سر څخه بل سر ته تله، تر ژبې لاندې غړومبېده او ویل یې: ((وضع به همداسې پاتې نشي.))

کله چې لوتې دا حالت احساس کړ، د گڼو پوښتنو له لارې یې وغوښتل د هغه فکر بلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا ته واړوي، خو ګټه یې ونه کړه.

ورتر په لوړ غږ وویل: ((نه، لوتې، بیا به هېڅکله تا ونه ګورم!)) لوتې وویل: ((ولې، ولې؟ باید ومې ګورې، ته مجبور یې بیا مې هم وګورې! خو د اعتدال له مخې. اوه، ته ولې داسې چال چلن کوې چې له هر شي کرېږې او هغه ځانته د غره په څېر غټوې؟)) لوتې د ورتر لاس په خپل لاس کې ونیو او ویې ویل: ((هیله کوم، میانه رو واوسې او خپل تعادل وساتې. د خپل ذهن، پوهې، ذکاوت او هغو ټولو شیانو په اړه سوچ وکړه چې تا خوشحالوي. دا غم له ځانه لېرې کړه او یو نارینه واوسه!))

ورتر په داسې حال کې چې خپل غاښونه یې چیچل، لوتې ته خړ، خړ وکتل. لوتې په داسې حال کې چې د ورتر لاس یې په لاس کې ټینګ نیولی، زیاته کړه: ((ورتره، مازې یوه شېبه په کراره فکر وکړه. ته نه پوهېږې چې په دې کار ځان له پښو غورځوې او ځان پخپله له خاورو سره خاورې کوې! ولې ما؟ ورتره، ځوک چې د بل چا وي؟ ولې؟ ډارېږم، ډارېږم. دا ناشونې هیله چې زه دې د بل چا واوسم او تاسو زما خاوند شئ؟ دا ناشونې ده! کېدای شي تا ته جالبه وي.))

ورتر په داسې حال کې چې هغې ته یې په نهیلۍ خړې خړې کتل، د هغې له لاس څخه یې خپل لاس کش کړ او چیغې یې کړې: ((عاقلانه، ډېره عاقلانه. کېدای شي البرت دا خبرې کړې وي... .))

لوتې ورزیاته کړه: ((دا هرڅوک درک کولای شي. ایا په ټوله نړۍ کې به داسې یوه پېغله ونه موندل شي چې خپل د زړه ټولې هیلې یې پوره کړې وي؟ ته د ځان په اړه سوچ وکړه.... زما او ستا ترمنځ د محدودیت د پیدا کېدو له امله له اوږدې مودې راهیسې ډارېدم. د دې کار لامل هم پخپله ته یې. ته یو ځلې ازمېښت وکړه. که چېرته لاړ شې، کېدای شي فکر دې ارام شي، هڅه وکړه، هرو مرو د خپلې ارزښتمنې مینې موضوع موندلای شې. بیا بېرته راشه او پرېږده چې په ګډه له یوې حقیقي دوستۍ څخه په ګډه خوند واخلو!))

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ دوه تنه زده کوونکي دې د پورته متن په مرسته د ګویته په اړه ټولګیوالو ته معلومات وړاندې کړي.

۲_ یو تن زده کوونکی دې ووايي چې د ختیځ اشنایی پر ګویته څه اغېز وکړ او په پایله کې يې څه وشول؟

۳_ د ګویته د شعرونو لومړی دېوان چېرته، کله او په څه نامه چاپ شو؟ یو تن زده کوونکی دې نورو ته معلومات ورکړي.

٤_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وایي چې پر نړیوالو ادبیاتو پوهېدل موږ ته څه ګټه لري؟

٥_ دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته ووايي چې کومې نړیوالې ادبي څېرې پېژني. نومونه دې يې ووايي او د یو شمېر آثارو نومونه دې واخلي.

کورنۍ دنده

د ګویته د ژوند، اشعارو او لیکنو په اړه یوه معلوماتي مقاله ولیکئ.

د بشر بدمرغي په دې کې ده چې د روح او روان پر ځای پر تن او بدن ډېره پاملرنه کېږي.

((ګویته))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې شعر ولولئ او خوند ترې واخلئ:

د وچکالۍ ګلان

دا سوی ستي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
دغه غيرتي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
دا د مرګ او وينو سين، دا د زړه چاودون محل
دا زخمي زخمي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
مه وژنئ د شپو په تېغ، روڼ د مستقبل خراغ
ستړی فريادي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
اوښکې د پېغلوټو مې، چيغې د مظلوم يتيم
زوی د مورني وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
غاړه کې پرته شمله، پرې چې هسکه هسکه شي
دا زموږ ننګي وطن، پرېږدئ چې لړ وخاندي
دا د وچکالۍ ګلان، نور نو اوييدل غواړي
تږی د سپرلي وطن پرېږدئ چې لړ وخاندي
اسحٰق ننګيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري حقونو تاریخچه

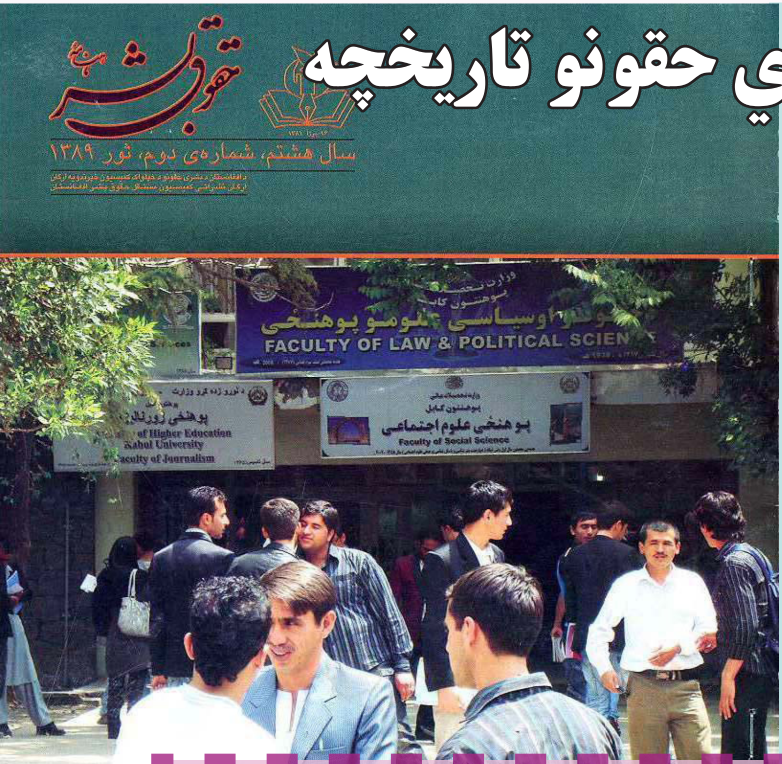

بشر یا انسان له خپل موجودیت سره سم یو لړ حقونه لري. البته ځیني دا حقونه د بشر له خلقت راهیسې تل موجود وو او طبیعي حقونه بلل کېږي. خو د ژوند په دوران کې بشر نور حقونه هم تر لاسه کړل. کله که هم په یو ډول نه یو ډول انسان له یو یا زیاتو حقونو څخه بې برخې شي، نو د هغه بشري یا انساني دریځ ته زیان رسیږي. نن سبا ټولې پرمختللې ټولنې او هېوادونه زیار باسي چې انسان خپل حقونه ولري او په هېڅ ډول ورڅخه بې برخې نشي. کېدای شي په ځینو حالتونو، لکه د جګړې یا کورني تاوتریخوالي او یا د یو جرم د سرته رسولو په حالت کې، یو یا له یو څخه زیات حقونه وځنډول شي، خو په هېڅ توګه تري انسان د تل لپاره نشي بې برخې کېدای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشري حقونه يو بنسټ لري او هغه انسانيت دى. له دې امله په ټوله نړۍ کې يوشان دي.
د بشري حقونواوسنى اصطلاح او مفهوم د لويديځي نړۍ زېږنده او نسبتا اوږده سياسي او تاريخي مخينه لري.

د بشري حقونو زړى او هسته د اسلام د سپېڅلي دين له راتګ سره سم وکرل شوه. هغه انساني حقونه چې په اسلام کې بشر ته ورکړل شوي، په بل کوم سازمان او ټولنه کې ځاى نه لري. په دې توګه اسلام د بشري حقونو تر ټولو لومړنى سرچينه ده.

بشري حقونه په اوسني مفهوم په اووه لسمې ميلادي پيړۍ کې د اروپا د سياسي نظرياتو بهير ته لاره وکړه. په دې لړ کې لومړنى موجود سند د جان لاک "د حکومت کولو دويم تړون" نومى اثر دى چې په ١٦٨٨م. کال کې د برتانيې د لوى انقلاب په پيل کې چاپ شو.

د جان لاک په نظر حکومت د حاکمانو او رعيت تر منځ د يو ټولنيز تړون پر بنسټ ولاړ دى. رعيت تر هغې د اصولو او قوانينو په منلو مکلف دى چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني ګڼل کېږي چې په منظمه توګه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

په نړيوال ډګر کې د بشري حقونو د تثبيت او ساتنې په اړوند له جان لاک وروسته موجود مهم سند په اتلسمې پېړۍ کې د فرانسې د انقلاب د بشري حقونو اعلاميه ده. دا اعلاميه د ١٧٩٨م. کال د اګست په ٢٦ نېټه تصويب شوه. دا اعلاميه هغه مهال تصويب شوه چې د فرانسې د ملت استازي په يوې لويې ملي جرګې يا غونډه کې سره راټول شول. په غونډه کې هغوى د دې اړتيا احساس کړه چې د بشر طبيعي اوټولنيزوحقونو ته نه پاملرنه يا هغوى ته په درنه سترګه نه کتل د ولس ژوند په ناوړه توګه اغېزمن او حکومتونه فاسدوي. د غونډې برخه والو وپتېيله چې د يوې رسمي اعلاميې په ترځ کې د بشر سپېڅلي او تلپاتې حقونه وړاندې او د ټولنيز ژوند بنسټ وګرځوي. دې لومړنى اعلاميې اووه لس مادې درلودې. په لومړۍ مادې کې د انسان د ازادۍ او برابرۍ مسئله، په دويمې کې د سياسي ټولنې موخه او د بشري تلپاتې حقونو ساتنه وه. په دريمې مادې کې د حاکميت مسئله وه چې په هر ملت کې شته او ملت د خپل سياسي او ټولنيز حاکميت تمثيل کوي. همدا راز دا موضوعګانې پکې شاملې وې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې ته د زيانمن عمل مخنيوی، د قانون پېژندنه، بند او حبس، د جزا ټاکل او پلي کول، د فرد اصلي حالت، د سياسي عقيدې د ازادۍ تضمين، د بشري حقونو تضمين، د مالياتو ورکړه، د حساب اخيستل، د بشري ملکيت حق.

د نومورې اعلاميې په متن کې وخت په وخت تعديل راغلی او مواد او احکام يې د بشر په ګټه زيات توضيح او څرګند شوي دي.

د فرانسې له انقلاب څخه وروسته پوهانو د بشري حقونو د رښتينې کېدو هڅه کوله او د هغو د سرته رسولو لپاره يې ځانګړې موسسې او ټولنې جوړې کړې. د فرانسې بشرپالو د بشري حقونو د پلويانو يوه ډله جوړه کړه. دوی په دې خبره سلا شول چې په خپله ډله کې يوازې هغه اشخاص ومني چې د فکر سطحه يې لوړه او د نظر افق يې پراخه وي. د ۱۸۹٤م. کال د جون په څلورمه يې د موسسانو يو پلاوی جوړ کړ او هغوی بيا د ټولنې د کړنلارې اساسنامه تصويب کړه.

د بشري حقونو دې ډلې د ټولنې په سياسي ژوند کې خپل نقش او اغېز لاپسې زور کړ. په ۱۹۱۹م. کال کې د موسسانو ټولنې پراختيا ومونده او په ۱۹۳۳م. کال کې يې په ملي او نړيواله کچه زيات پلويان پيدا کړل. که کوم سياسي ناتار به د بشر آزادي او حقونه له خطر سره مخامخ کړل، دې ټولنې به سر راپورته او پر سرغړوونکي به يې د پرې او ملامتې غږ وکړ.

د بشر حقونو د تثبيت او تضمين لپاره د نړيوالو هلو ځلو زرين پړاو د دويمې نړيوالې جګړې له پای ته رسيدو وروسته پيل کېږي. د ملګرو ملتونو تر جوړېدا وروسته د بشري حقونو په ډګر کې د کاري پياوړتيا لپاره په ۱۹٤٦م. کال د بشر د حقونو کميسيون رامنځ ته شو. کميسيون دې ته وګومارل شو، د بشري حقونو يو داسې فهرست چمتو او جوړ کړي چې د نړۍ د ټولو هېوادونو لپاره د منلو وړ وي. دې کميسيون په پيل کې ٤۳ تنه غړي درلودل، خو په ۱۹۹٤ م کال کې يې د غړو شمېر ۵۳ تنو ته ورسېد.

په ۱۹٤۸م. کال کې د بشري حقونو يو فهرست د يوې اعلاميې په بڼه جوړ او د همدغه کال د دسمبر په لسمه نېټه د بشري حقونو د نړيوالې اعلاميې په نامه تصويب شو. دا اعلاميه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دېرش مادې لري چې د بشري حقونو بیلا بېل اړخونه پکې په ژوره توګه نغښتي او غبرګ شوي دي. په ۱۹۵۰م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې (اسامبلې) پرېکړه وکړه، د دسمبر لسمه نېټه چې د بشري حقونو د تصویب ورځ ده، د بشر د حقونو د نړیوالې ورځې په نامه ونومول شي او په ملي او نړیواله کچه ولمانځل شي. له هغې راوروسته هرکال دا ورځ د غونډو او کنفرانسونو په جوړولو په ملي او نړیواله کچه لمانځل کېږي.

د ۱۹۵۹م. کال د نومبر په شلمه د ماشوم د حقونو نړیواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه په نهو اصلونو کې د ماشوم په حقونو پورې اړوند مسایل تشخیص او تضمینوي.

په ۱۹۶۵م. کال د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو نړیوال تړون تصویب شو. دا تړون په درېو برخو او ۲۵ مادو کې د هر ډول تبعیض او توپیر د له منځه وړلو تضمینونه اوسپارښتنې لري.

د ۱۹۶۶م. کال د دسمبر په ۱۶ نېټه د سیاسي او مدني حقونو نړیوال تړون تصویب شو. دا تړون شپږ برخې لري چې په ۵۳ مادو کې د نړۍ په هېوادونو کې د افرادو په سیاسي او مدني حقونو پورې اړوند مسایل، ژمنې او تضمینونه رانغاړي او د یو نړیوال تړون په توګه یې وړاندې کوي.

د ۱۹۶۷م. کال د نومبر په اوومه نېټه د ښځو په وړاندې د هر ډول تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه تصویب شوه.

د ۱۹۶۸م. کال د اپریل له ۲۲ څخه د مې تر ۱۳ نېټې پورې په تهران کې د بشر د حقونو د اعلامیې له تصویب څخه وروسته په تېرو شلو کلونو کې د بشري حقونو په ډګر کې د ترسره شوو پرمختګونو د ارزولو او څېړنې په منظور غونډې وشوې او په ۱۹ مادو کې یو پرېکړه لیک تصویب شو چې د بشري حقونو په ډګر کې د تر لاسه شوو بریالیتوبونو او د هغوی د ملي او نړیوالو تضمینونو په اړه یې ژمنې او سپارښتنې درلودې.

په ۱۹۷۹م. کال کې د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ښځو کنوانسیون تصویب کړ. د ښځو په وړاندې د تبعیض د له منځه وړلو اعلامیه یې په دېرشو مادو کې تصویب کړه. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۹٤م. کال د نړۍ ۱۲۵ هېوادونو د ښځو کنوانسيون تصويب کړ چې افغانستان هم په دې ډله کې شامل دی.

د ۱۹۹۰م. کال د آگست په اوومه (د ۱۳٦۹ هـ. ش کال د زمري ۱۵) نېټه په قاهره کې د اسلامي کنفرانس سازمان د غړو هېوادونو د بهرنيو چارو وزيرانو په غونډه کې د بشر د حقونو اسلامي اعلاميه تصويب او اعلان شوه. په دې اعلاميه کې په ۲۵ مادو کې د اسلام د سپېڅلي دين له مخې د بشري حقونو په اړوند مسايل ښودل شوي او وړاندې شوي دي.

د متن لنډيز:

د بشري حقونو د تشخيص او تامين په اړه د نړيوالو هلو ځلو لړۍ ډېره خوره او اوږده ده. دا بهير په ډېره چټکۍ پرمخ روان دی، د سياسي او ټولنيزو مسايلو په سر کې ځای لري او زيات پام ورته کېږي. بشري حقونه د تل لپاره خوندي دي او هېڅکله يو انسان ترې نه بې برخې کېږي. کېدای شي يو شمېر يې د يو مهال لپاره وځنډول شي، لکه د جگړو، اړودوړ او کورني اخ و ډب پر مهال. د بشري حقونو بنسټ انسانيت دی او هر چېرته چې انسان دی، يو شان حقونه لري. اسلام لومړنی دين دی چې بشري حقونه يې تضمين کړي دي. وروسته بيا په لوېديځې نړۍ کې د بشري حقونو اصطلاح وزيږېده. مخينه يې نسبتا اوږده ده. بشري حقونو په اوسني مفهوم په اووه لسمې ميلادي پېړۍ کې د اروپا د سياسي نظرياتو بهير ته لاره وکړه. تر هغې راوروسته په يو شمېر غونډو کې يو لړ پرېکړې وشوې، بشري حقونه يې تنظيم او د هغې درناوی او حمايت يې د هر چا، په تېره د دولتونو دنده، وگڼله. د يو لړ سياستوالو په اند حکومت د حاکمانو او رعيت تر منځ د يو ټولنيز ترون پر بنسټ ولاړ دی. رعيت تر هغې د اصولو او قوانينو په منلو مکلف دي چې حکومت د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي. حکومت تر هغه قانوني گڼل کېږي چې په منظمه توگه د خلکو د بشري حقونو ساتنه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ څو تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او نورو ته دې ووايي چې د هغوی په اند بشري حقونه څه شی دي. اسلام بشري حقونو ته په کومه سترګه کتلي؟

۲_ د ټولګي زده کوونکي دې پر دريو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په ترتيب د بشري حقونو، د ښځو د حقونو او ماشومانو د حقونو په اړه خپل معلومات وليکي او په پای کې دې يې نورو ته ووايي.

۳_ بشري حقونو څه ډول پراختيا موندلې ده او تر اوسه يې کوم پړاوونه وهلي دي؟ څلور تنه زده کوونکي دې د متن پر بنسټ خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

٤_ زده کوونکي دې فکر وکړي چې کوم بشري حقونه په يوټاکلي حالت کې ځنډيږي. دوه تنه دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي. ټول زده کوونکي کولای شي په خپل واريه دې اړه خپل نظر وړاندې کړي.

٥_ په خپل هېواد کې بشري حقونو ته په کومه سترګه ګورئ؟ هغه څنګه ارزوئ؟ آيا په دې هکله په خپل هېواد کې کومو حدودو ته ځای ورکوئ؟ پنځه تنه زده کوونکي دې په دې اړه خبرې وکړي.

٦_ زده کوونکي دې څو اصطلاح ګانې پيدا او له ترکيبونو سره دې يې پرتله کړي.

کورنۍ دنده

د بشري حقونو د اړتيا ا و ارزښت په اړه يوه مقاله وليکئ.

خومره چې هڅول اغيزمن واقع کيږي، تنبيه هغومره نه کيږي.

(آګا تاکريستي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي معاصر نثر

نظم او نثر دواړه د مفکورو او مفاهیمو د لېږدولو وسیلې دي. نثر د نظم په پرتله ډېر کارول کېږي. لامل یې دادی چې نثر اسان دی، هر لیکونکی یې لیکلای شي او هر ډول موضوع پکې بیانولای شي.

نظم بیا د نثر په مقابل کې ستونزمن دی، ځکه وزن او قافیه پکې اړینه ده. نثر د معنا، لفظ او مهال له مخې ډېر ډولونه لري چې یو یې ادبي معاصر نثر دی. په دې لوست کې یې تاسې ته در پېژنو:

ـ که ورځنۍ خبرې په لیکنۍ بڼه وي، په څه نامه یادیږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثر عربي کلمه ده، د شيندلو او پاشلو معنا لري. په اصطلاحي معنا سره نثر هغه کلام دی چې وزن او قافيه و نه لري. ادب خيړونکي د ادبياتو د اوسني تعبير له مخې د يوې ژبې ټول ليکلي (تحريري) او ناليکلي (شفاهي) منظوم او منثور اثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼي.
دغه ادبي هنري اثر بايد په داسې ژبه بيان شوی وي چې هم د ټولنيز ژوند هينداره وي او هم په لوستونکي او اوريدونکي کې يو عاطفي احساس پيدا کړي. په هنري او ادبي ليکنو کې د ليکوال ذوق، احساس او تمايلات د واقعيت او مطلب د افادې لپاره بنسټيز حيثيت لري.
ليکوال هغه څه چې ليدلي، اوريدلي، احساس کړي او يا يې په ذهن او خيال کې تېرېږي، بيانوي، خو د تحقيقي او علمي ليکنو په څېر دليل راوړلو ته هېڅ اړتيا نه لري. هنريت يا هنري ارزښت هغه ځانګړنه ده چې ادبي او غير ادبي ليکنې سره بېلوي. په ادبي ليکنو کې د ليکوال په استعداد او فني مهارت پورې اړه لري چې انساني رواني حالات، د خلکو هيلې او غوښتنې، جذبات او احساسات او عواطف په الفاظو کې څنګه انځور او راونغاړي؛ مقابل لوري (لوستونکي يا اوريدونکي) ته يې وليږدوي او د هغه په عواطفو کې خوځښت راولي.
پښتو ژبه ډېر هنري ادبي اثار لري چې بېلګې يې په نا ليکلي او ليکلي ډول په نظم او نثر کې موجودې دي. په منثورو کې له مسجع نثر نه نيولې د نن ورځې تر روانو، ساده او د هنر او ښکلا په ګاڼه سمبال نثرونه هم شامل دي.
پښتو ادبي نثر له (۱۹۵۰) عيسوي کال نه وروسته وده او پراختيا موندلې ده. ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، داستان، رومان، ډرامه، طنز د نننی ادبي او هنري نثر بېلګې دي چې په لاندې ډول يې در پيژنو:

۱ـ ادبي ټوټه

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ډول دی چې د شکل په لحاظ له لنډو کيسو څخه وړه وي او مضمون په لحاظ هر ډول مطالب پکې راتلای شي.
په ادبي ټوټه کې شاعرانه تخيل کم وي، واقعي پيښې پکې څېړل کېږي او لوبغاړي يې هم واقعي خلك وي.
د معاصر هنري نثر دغه ډول، ځينو ادبپوهانو د (منثور شعر) په نوم هم ياد کړی دی.
څکه اصلاً نثر دی، خو شعري کيفيت لري. د يو حقيقت او واقعيت په اړه په حکايوي بڼه په زړه پورې تشريح او توضيح کوي. دا توضيح او تشريح په داسې رنګينو الفاظو کې نغښتې وي چې په بشري احساس او عواطفو ژور اغيز کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادبي ټوټې غوره بېلګې د پښتو ژبې د معاصر لیکوال او نثر لیکونکي ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې موندلای شو. لکه: دوه جنازې، دوه دهقانان او نور.

۲_ لنډه کیسه

په لویدیځ ادب کې (Short Story) بلل کېږي. لنډه کیسه د نثري کیسو یو ډول دی، لنډه او له داسې عناصرو څخه جوړه وي چې یو له بله سره تړلې او یو د بل تر اغېز لاندې وي.
موضوع د خپلو حدودو په چوکاټ کې رانغاړي، بې ضرورته خبرې پکې ځای نه لري، د تاثر او اغېز یووالی پکې یوازینی شرط دی. بېلګه یې د امین افغانپور ((موسکا)) ده.

۳_ ناول

ناول (Novel) د لاتیني ژبې کلمه ده. لغوي معنا یې نوی، تازه او عجیبه څېز دی.
په ادبي اصطلاح کې هغې ادبي نثري کیسې یا داستان ته وایي چې له لنډې کیسې څخه لوی او له رومان څخه لنډوي. په لیکني چوکات کې یې طرح، اصلي او فرعي کرکټرونه، مکالمې او د کیسې پیل، منځ او پای لري.
له لنډې کیسې سره یې توپیر په دې کې دی چې هم پکې پېښې په تفصیل سره بیانېږي او هم یې کرکټرونه زیات وي. د پښتو ناول بېلګه د برهان الدین کشکي ((پټه مینه)) ده.

٤_ رومان

رومان فرانسوي کلمه ده، په ځینو فرهنګونو کې یې معنا خیالي داستانونه او په ځینو کې د مینې او محبت کیسې راغلي دي.
په ادبي اصطلاح کې هغې کیسې ته ویل کېږي چې له ناول څخه اوږده وي.
د ژوند ډېرې او بېلا بېلې خواوې پکې منعکس شوې وي او د بېلابېلو پېښو انځور په ادبي قالب کې ځایوي.
د جوړښت په لحاظ له ناول سره دومره توپیر نه لري، یوازې د موضوع په انتخاب او د واقعیتونو په څېړلو کې توپیر لري. هغه دا چې په ناول کې همیشه واقعیتونه د علمي اصولو له مخې څېړل کېږي، خو په رومان کې په خیالي ډول. یعنې کوښښ کېږي چې خیالي واقعات لوستونکي ته په ریښتیني بڼه وړاندې کړي.

٥_ داستان

داستان د حماسي ادب یو ځانته فورم دی. د جوړښت په لحاظ تر وړې کیسې لوی او له ناول څخه وړوکی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې داستان حکايتي بڼه لري، نو د ناول په تناسب يې تخيلي جنبه زياته وي.
په داستان کې د هنري قهرمان پر ژوند پوره رڼا اچول کېږي او د ګډون کوونکو شمېر يې هم دوړې کيسې د ګډون کوونکو په پرتله زيات وي.

٦ـ ډرامه

له يوناني کلمې (ډراو) نه مشتق شوې چې د عمل او کړنو معنا لري. (تفصيل ته يې اړتيا نشته، د مخه لوستل شوې ده.)

٧ـ طنز

طنز عربي کلمه ده. فرهنګونو د طنز لغوي معنا ناز او کرشمه، پېغور او مسخره کول راوړي.
په ادبي اصطلاح کې د هنري ادبياتو يو ډول دی چې په ليکنه کې يې د ليکوال اصلي مقصد نيوکه (انتقاد) وي، خو انتقاد يې د شوخی په بڼه او يا په بله وينا د تمسخر په جامه کې نغښتی وي.
د وينا لمن او اندازه يې په زړه پورې او د ټوکو ټکالو په شکل وي. زياتره وخت پکې مسايل سرچپه (معکوس) مطرح کېږي.
طنز په واقعيت کې هغه ترخه خندا ده چې د ټولنې د خلکو پر ناوړه اعمالو، عاداتو، اخلاقو او افکارو باندې کېږي. بېلګه يې د عبدالمنان ملګري ((شريک بالاپوش)) ده.

٨ـ ادبي راپورتاژ

د هنري ادبياتو يو ځانګړی ژانر دی. له عادي راپورتاژ سره يې اصلي توپير دادی چې په ادبي راپورتاژ کې د پېښې تعبير، تفسير او تحليل په ادبي او هنري ژبه شوي وي. د دې ډول راپورتاژ ليکونکی پېښو ته په دقيق نظر ګوري او له هغو څخه خپل برداشت د تخيل په ملتيا په خوږه هنري ژبه وړاندې کوي. بېلګه يې د محمد نواز طائر ((نااليدلی سوات)) ده.

٩ـ سفرنامه

په سفرنامه کې سفر کوونکی خپلې خاطرې د قلم په ژبه او د ادب په ادا خوندي کوي او راتلونکو نسلونو ته يې د يادګار په شکل پرېږدي.
په نړيوال ادب کې سفرنامې اوږده مخينه لري. په سفرنامه کې د علمي تحقيقاتو لپاره په زړه پورې مواد پيدا کېږي. د پوهاند رښتين ((د هند سفر)) بېلګه ده.

١٠ـ ادبي ليکونه

دا هغه ليکونه دي چې په ځانګړې ادبي او هنري بڼه ليکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي ليکونو کې يو لړ مهم انتقادي، سياسي، فلسفي او ادبي مسايل ليکل او د اديبانو تر منځ تبادله کېږي. د ليکنې ژبه يې هنري او د تخيل رنګ پرې غالب وي. له استعارو، کنايو، تشبيهاتو او نورو ادبي صنعتونو څخه پکې کار اخيستل شوی وي.

ژبه يې خوږه او د ليکنې طرز يې دومره په زړه پورې وي چې لوستونکي يې په لوستنه نه مړېږي. بېلګه يې د بېنوا ((د زړه خواله)) ده.

د متن لنډيز:

د اوسني تعبير په اساس د يوې ژبې ټولې ليکنې او ګړنې، منظوم او منثور آثار چې هنري ارزښت ولري، ادبيات ګڼل کېږي.

په هنري نثر کې ليکوال ټول مفاهيم د الفاظو په قالب کې په تخيلي څواک سره ځايوي.

دغه تخيلي څواک په بشري احساس او عواطفو ژور اغېز کوي او را پاروي يې.

هنريت يا هنري ارزښت هغه بنسټيزه ځانګړنه ده چې ادبي ليکنې له نورو غير ادبي ليکنو څخه بېلوي.

معاصرې ادبي هنري ليکنې د بڼې له مخې لاندې ډولونه لري:

ادبي ټوټه، لنډه کيسه، ناول، رومان، ډرامه، طنز، ادبي ليکونه، ادبي راپورتاژ ... .

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په پټه خوله ولولي او مفهوم ته دې ځير شي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په وار سره د ټولګي مخې ته راشي، د متن اصلي مفهوم دې ووايي.

۳ـ څلورتنه زده کوونکي دې په وار د ټولګي مخې ته راشي او د ادبي معاصر نثر په اړه دې يوه يوه دقيقه خبرې وکړي.

٤ـ د زده کوونکو د شمېر په پام کې نيولو سره دې ټولګی په دوو ډلو ووېشل شي. يوه ډله دې په خپل وار سره د حرکتونو له لارې تراژيدي او دويمه ډله دې يوه کميډي ننداره تمثيل کړي.

۵ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د خپل شعر په اړوند يو راپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتیب کړي. د ډلې استازی دې د خپلې ډلې په استازیتوب د خپلې ډلې ترتیب شوی راپورتاژ نورو ته ووایي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- ادبي هنري نثر له نورو نثري لیکنو سره څه توپیر لري؟
- یوه لنډه کیسه له کومو توکو څخه جوړه وي؟
- د ناول او لنډې کیسې توپیر په څه کې دی؟
- ادبي راپورتاژ او ژورنالیستکي راپورتاژ څه توپیر لري؟
- طنز له ډرامې سره څه توپیر لري؟
- څو ډوله ډرامې پیژنئ؟
- ډرامه خپل پیغام څنګه لیدونکو ته وړاندې کوي؟

٧ـ دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي په وړاندې د هر ادبي هنري نثر په اړه په لنډیز درې درې دقیقې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د پښتو نثر د ودې په اړه یو مطلب ولیکي چې تر لس کرښو کم نه وي او د بلې ورځې د پښتو مضمون په ساعت کې دې ووایي.

د پښتو معاصر نثر لاندې بېلګه ولولئ او خوند ترې واخلئ.

شعر او ادب

"شعر او ادب" د استادګل پاچا الفت د غوره نثرونو یوه بېلګه ده. ګل پاچا الفت د پښتو ادبیاتو یوه وتلې څېره ده. نوموړي ډېر خوندور شعرونه او نثرونه لیکلي دي. د هغه په هر شعر او نثري ټوټو کې ټولنیزې ناخوالې په ډېر سم او ښه شان انځور شوې. د وخت د ټولنې پر اوړو یې له سپرو کسانو څخه شکایتونه کړي دي. الفت د خپلو شعرونو او نثرونو له لارې ټولنې ته لارښوونې کړې او د ژوند د اصلي تګلارې په لور یې روان کړي دي.

دلته د هغه د نثري ځواک د لا روښانتیا په موخه مو دا لاندې بېلګه د هغه له غوره نثرونو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکلې ده. هیله ده چې تنده به مو پرې ماته شي. باید یادونه وکړو دغه نثر سره له دې چې د شعر په اړه تحلیلي رنګ هم لري، خو ادبي رنګ یې د هغه د خواږه نثر ډېره ښه ځرګندونه کولای شي.

"د انسان په وجود کې دوه شیان ډېر عزیز معلومېږي چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي.
له دماغ نه علم او فلسفه پیدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.
اروپایان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای ګڼي، مسلمانان د ایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي.
صبر، رحم، کرم، شجاعت د زړه کار دی. عشق او مینه په زړه کې وي. شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري. داروین وایي: (هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې یوازې د انسان په برخه رسېدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي، د انسان قلبي عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستی ترېنه تعبیر کېږي. که انسان غواړي چې له حیوانیت نه لرې وي باید دغه عواطف ښه وروزي).
د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلیاتو کوه طور ویلی شو. څنګه چې د لمر وړانګې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او وروستی وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر پر زړه له نورو نه زیات لوېږي او ځینې زړونه، لکه: د غرو سمڅې او غارونه دغه رڼا یا بیخي نه ویني یا یې ډېره لږه ویني، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته رانقل شي، شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.
هو! د شعر موضوع ښکلي خیالات، عالي احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالۍ خوبونه، د روحي او جسمي ښکلا اغېزې او عشق و محبت دی. که دغه شیان په یوه ښکلي تعبیر او ښو الفاظو کې بیان شي چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوي وي، شعر ترېنه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی چې په دغه معیار برابر وي.
څومره چې د یوه شاعر فکر او خیال آزاد وي او د محدودیت له قیودو راوتلی وي، هغومره یې شعر لوړ او عالي وي. که یو شاعر د نورو په شان هر چاته او هر شي ته سر ټیټوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه نه وي موجوده، له هغه نه د ښه شعر هیله نه شي کېدی. شاعر باید د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي. شاعر ته نه ښایي چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي. د شاعر خیال باید ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځایه دغه جهان ته وګوري. د شاعر نظر باید نورو غوندې نه وي او هر څه په بل شان وویني، د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقلید یا ابتذال د شاعر مرګ دی. د شعر او ادب دنیا په دلدارۍ او دلبرۍ ولاړه ده. شاعر باید په هر څه او په هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري. هغه چې په زړونو کې هیجان، تاثر او حساسیت نه شي پیدا کولی او زړونه نه خوځوي، شاعر ورته نه شو ویلی.

که دا خبره رښتیا وي چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري؛ یعنې د عقل ادراك د قلبي تمایلاتو له تاثیر لاندې وي، نو ویلی شو چې د یوه ملت عقلي او ذهني سیر او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسیاتو او روحیاتو کې بدلون او تحول راوستلی شي. همدغه شعر دی چې په زړونو کې زلزلې او توپانونه پیدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون ږدي چې غرونه یې ثبات او استقامت ته حیران وي. که دا رښتیا وي چې د چرګانو په نارو ویده خلك له خوبه پاڅېږي، نو دا باید ومنو چې د شاعرانو په نغمو د یوه ملت مړه احساسات او جذبات راوېښېږي او په دې اسرافیلي شپېلۍ کې بل راز تاثیرات موجود دي.

کوم فیلسوف چې هر څه بدګڼي او زنده ګي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه ګوري او شعر د انسان لپاره یوه ښه پناګاه بولي.

شوپنهاور وایي: ټولې بدبختۍ د انسان له نفس څخه نشات کوي او له ژوند سره ډېر مصیبتونه او غمونه ملګري دي. که څوك یوه داسې چاره لټوي چې له بدبختیو نه لرې غوندې په امن کې شي، باید په صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورك کړي. په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي، مګر په معنا کې یوازې وي او دنیا ورته لکه یو سراب معلومېږي چې د ده لمنه نه شي لمدولی. په همدغسې بېخودۍ کې انسان د دنیا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نیازۍ مقام ته نږدې کېږي چې غیر له حقایقو بل شي ته متوجه نه وي، دغه صنعت او هنر چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناګاه وایي، شعر دی.

که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نیکبختۍ پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي، هغه به د شعر کور (بیت) وي. د شاعر خیالي دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پټه ده او هلته داسې بې درد سره بېخودي شته چې له سړي نه هر څه هېروي. تاسې شعر و ادب ته په عادي او معمولي نظر مه ګورئ، د شعر تومنه او قدسیت په نظر کې ونیسئ.

هغه څه چې په زړونو کې پیدا کېږي او په زړونو اثر کوي، هغه عادي او معمولي څیز نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زياته اغېزه لري او انسان ترېنه هېڅکله نه شي بې نيازه کېدی. د يوه ملت ژبه، کلتور، اخلاق په شعر او ادب ساتل کېږي. د يوه ولس د ذوق او شعور، د فکر او خيال د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دی. هر څومره چې د يوه ملت شعر او ادب عالي وي، هغومره يې اخلاق، نظر او روحيات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضايلو سره يې ارتباط او تعلق زيات وي.

شعر او ادب د بشر علايق له دين او مذهب سره ټينګوي او په هوښيارۍ کې بينايي او همدردي پيدا کوي. کله چې زړونه کلکېږي يا تورېږي، نو شعر پکې رقت او صفايي پيدا کولای شي. هغه څه چې انسان د ماديت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي، شعر دی.

عارفانه ذوق انساني عاطفه، حکيمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن نظر علايق همدغه شی ساتي. کوم ملت چې شاعر نه لري، زړه نه لري، سترګې نه لري، عواطف نه لري او د ذوق له خونده محروم دي.

شاعران دا کولای شي چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهۍ ملنګ ته د شاه جهان خوی او مړې سترګې ورکړي. غم او سرور د شاعر هديه ده چې له زړونو څخه يې اخلي او زړونو ته يې ورکوي، نو کوم قدر او قيمت چې د انسان په بدن کې زړه لري، په يوه جامعه کې يې شعر او شاعر لري."

د کتاب او تعليمي کال د پای په بهانه يوڅو خبرې

ګرانو زده کوونکو!

تاسو د سږني تعليمي کال د پيل ورځې په ياد کړئ. وګورئ، هغه مهال مو د پوهې کچه څومره وه او اوس څومره ده؟ ستاسو په سلوک او چلن کې څه او څومره بدلون راغلی. آيا نړۍ درته هماغسې ښکاري، لکه د کال په پيل کې چې مو ليده؟ فکر او ذهن مو څومره بدل شوی دی؟ پوهه مو څومره زياته شوې؟ په ليکلو کې مو څومره وړتيا تر لاسه کړې؟ د موضوع ګانو د تحليل او ارزونې ځواک مو څومره غښتلی شوی؟

که د دې ټولو په تو‌پير وپوهېدئ، نو څرګنده ده چې زده کړه مو کړې ده او يو څه مو تر لاسه کړي دي. دلته هرڅه، يعنې لوستونه، په ناڅاپي او اتفاقي توګه نه دي راغلي او نه دي ليکل شوي. د هر يو لوست د ټاکلو په اړه ډېر سوچ شوی. د هرمتن د ليکلو په اړه ډېر فکر شوی، کوم مطالب

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومه ژبه له کوم پیغام سره ولیکل شي او تاسو هغه څنګه زده کړئ. د کتاب لیکوالو هڅه کړې، د پښتو ژبې او ادبیاتو په اړه تاسې ته داسې رنګارنګ پوهه اومعلومات چمتو کړي چې ستاسو په فکر، چلند او وړتیا کې د بدلون احساس رامنځ ته شي.

هیله ده دا هرڅه ستاسې پوهه، ستاسو ذهنیت او ستاسو وړتیا او د لید لوری لا پسې پراخه کړي او د خپل مسؤولیت پر درک او پېژندلو، د اسلامي ټولنې د یوه سالم او رغنده غړي په توګه ځان، کورنۍ او هېواد ته د خدمت جوګه شئ. و من الله توفیق

فعالیت

زده کوونکي دې د تعلیمي کال د پای په ورځو کې یوه ورځ د خپل ټولګي دننه یوه منظمه غونډه جوړه کړي. د غونډې جوړښت دې د مخکنیو غونډو په څېر تنظیم کړي. بیا دې هر زده کوونکی د تېر تعلیمي کال په اوږدو کې د خپلې پوهې په اړه مفصلې خبرې وکړي. که نیوکې لري، په ګوته دې یې کړي. که د نیمګړتیاوو په اړه سپارښتنې یا وړاندیزونه لري، له ډاره پرته دې په څرګنده ووایي. له ښوونځي، ښوونکي، درسي کتابونو او د دې کتابونو له لیکوالو څخه دې خپلې غوښتنې مطرح کړي. د غونډې مشر دې غونډه رهبري کړي. مرستیال دې مرسته ورسره وکړي. منشي دې د وینا والو نومونه د وار لپاره په لست کې ولیکي. د غونډې ویاند دې له لازمو تبصرو سره یوځای ویناوالو ته نوبت ورکړي. په پای کې دې د غونډې مشر غونډه واروزي او د پای وینا دې واوروي. غونډه دې د یو پرېکړه لیک په خپرولو پای ته ورسوي.

و من الله التوفیق

یو الماني متل دی، وایي:

((که د کار پای ښه و، هرڅه ښه دي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

((الف))

ابتذال: بې ارزښتي، ډېر تکراري

ابهام: پېچلتيا، ناڅرګندتيا (بټه ګوته)

اتل: قهرمان

اتلولي: قهرماني

اجل: د ژوند پای، د مرينې مهال، مرګ، د هر شي مهلت او وخت

احاطه: د يو شي شاوخوا، پر يو شي لاسبرى

احسان: نيکي کول، چاته يوشی ببښل، د يو چا د بدی په وړاندې نيکي کول

اخلاص: رښتينولي، د نيت خاصوالى

اخلاق: د ټولو خلکو له خوا د اصولو او ارزښتونو ټولګه (مجموعه) چې د يوې ټولنې د يوه فرد د چلند سموالى يا ناسموالى او ښه والى يا بدوالى ټاکي. چلن، خوی، منل شوي خويونه

ادب: د اخلاقي منل شوو اصولو په چوکاټ کې منل شوی چلند، د ژوند د سمو لارو چارو، دود او فرهنګ پېژندنه

ارادت: له درناوی سره يوځای مينه او علاقه، غوښتنه، قصد

ارزول: ارزيابي کول، تلل

اژدره: اژدها، ښامار

استعاره: د تشبيه له مخې يو مجازي بيان، پټه او ناڅرګنده خبره

استمرار: پرله پسې والى

اسرار: پټ شيان

اعتراف: منل، خوله خوځول

اغېز: تاثير

افراط: ډېروالى

افق: د آسمان غاړه، هغه ليکه چې سړى انګيري آسمان له ځمکې سره لګېدلى دى، ساحه، د ليد ساحه، د ليد افق

الحان: خواږه اوازونه چې انسان يا ځينې الوتونکي او يا موسيقي يې توليدوي

الله اکبر: خدای تر ټولو لوی دی

الهام: هغه فکر چې ناڅاپه په ذهن کې پيدا کېږي، د خدایﷻ له لوري د يو چا په زړه کې د يو امر رامنځ ته کېدل

امت: د يو پيغمبر او يو دين د پيروانو مجموعه

امين: هغه شخص چې امانت نه خيانتوي، د داډ وړ، رښتينی

اند: فکر

اندام: غړي

انقلاب: په اقتصادي، سياسي، ټولنيز يا فرهنګي نظام کې شديد او ناڅاپي بدلون، ناکراري، هيجان، اخ و ډب ...

انټرنيټ: نړيوال جال

انځورګري: رسامي، نقاشي

انګيرل: په پام کې نيول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوج: لوړه پوړۍ

اوره: اوربشت

اوریځیو: وریځې

اوزان: وزنونه: عروضي وزنونه

اوکوب: برم، جلال

اوښار: روښانه، څرګند

اوډون: اډانه: ترتیب، اوډل

ایاز: خوځنده سړه هوا، نسیم،

ایدیالوژي: ځانګړی لید او پوهه چې انسان یې

د ځان، ټولنیز دریځ، ملي وضعي په نسبت لري

او توجیه کوي یې

ایکولوژي: د ژوند د چاپېریال پېژندنه

اړ: محتاج

اړین: ضروري

((ب))

باتلی: بوتللی، وړی

بامي: د یو ګل نوم دی

بانډه: کلی، ګوښه او یوځای پراته څو کورونه

بخره: برخه

بدیع: نوی، تازه، ښکلی، ادبي پوهه چې په کې

د شعر او نثر د ښکلا په اړه بحث کېږي.

برائت: له جرم، نیمګړتیا، تور او داسې نورو

څخه خلاصوالی، بیزاري، تنفر، ...

بربنډ: لوڅ

برم: دبدبه

برهم: ویجاړ، خراب

بریا: بری، لاسته راوړنه

برید: پوله، سرحد

بریمن: بریالی

بصر: سترګه

بغض: کینه، دښمني

بقا: پایښت

بلاغت: له وینا سره سم د وړ کلمو او جملو

کارونه چې پوهې ته ډېر نژدې وي.

بلوسي: تېری، تجاوز

بلیغ: ویناوال، د ویناکولو ورتیالرونکی

بنا: وداني

بهیر: جریان

بوره: زوی مړې

بوډا: زوړ، سپین ږیری

بیعــت: د یو چا د امر او اطاعت د منلو ژمنه

چې معمولاً په لا س ورکولو سرته رسیږي، د

یو چا مشرتوب او رهبري منل

بډای: شتمن

بډې: رشوت

بڼه: شکل، صورت

بېلګه: مثال، نمونه

((پ))

پالل: روزل

پانګه: سرمایه

پاڼ: د شونډو د سره کولو پاڼه /کنده

پت: ناموس

(c) ketabton.com: The Digital Library

پته: آدرس

پدیده (ښکارنده): یو شی، یو توکی

پرتله: مقایسه

پرتم: دبدبه

پرتمین: شکوهمند

پرته: ببله

پرتو: شعاع، وړانګه

پرښته: ملایکه

پرګنه: ولس، خلك

پلازونه؛ پلاز: پایتخت

پلاوی: هیات

پلور: پلورل، خرخول

پلی: پیاده

پنځېدل: زېږېدل

پوله او برید: حد، اندازه

پوړکی: قشر

پوړی: درجه

پوښاك: جامه، لباس

پیلامه: پیل، لومړی برخه

پړه: ملامتي

پېر: پلا، وار

((ت))

تاړاك: برید

تتبع: څېړنه

تجویز: د یو کار جایز شمېرل

تدبیر: د یوې ستونزې یا یوې مسئلې د هوارې لپاره د یوې لارې سنجول، د یوې چارې په اړه فکر کول

ترار: پرېشان

تراژیکه یا تراژیدي: غم او خپګان

تربګني: دښمني

تروږمی: تپه تیاره

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، خدای پېژندني او روزني لاره چې زیاتره د دنیوي اړیکو له شلولو سره یوځای وي.

تصویب: له یوې طرحې، وړاندیز، قانون، مقررې سره د چارواکو او واکمنانو موافقت

تعامل: یو پر بل اغېز، پېر و پلور

تعجب: په انسان کې د یو غیر منتظره شي له لیدلو، اورېدلو او یا چلند څخه راولاړ شوی حالت

تعدیل: اړول، بدلول

تعمیم: عامول

تفسیر: څرګند بیان

تقلید: پیښني

تقوی: ډار، له ګناه ځان ساتل

تکنالوژي: د صنعت په عملي کارونو کې له علم او پوهنې څخه ګټه اخیستنه؛ د ټول لارو چارو او فنونو مجموعه چې د دې کاروني لپاره پکاریږي.

توجیه: د یو کار یا یوې خبرې د سموالي لامل بیانول

توحید: یووالی، وحدانیت

تور نمری: تور + نمري، تورې جامې، د غم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامي

توکي: ماده، عنصر

تـولا: تکل کول

تون: ځای

تونه: توبوي، توبول

تيره غونی: تياره، لړه تياره

تيری: تجاوز

تړاو: رابطه

تړون: موافقتنامه، قرارداد

((ټ))

ټبار: ټبر، قوم

ټکه: تندر

ټوکېدل: زرغونېدل

ټيکنه: عدالت

((ث))

ثنا: د خدای (ج) ستاينه

ثواب: د نېک عمل په وړاندې ورکړه او پاداش چې په اخرت کې ورکول کېږي، احسان، نېکي

((ج))

جاندم: دوزخ

جوپه: کاروان

جوت: څرګند

جوخت: پيوسته، نښتی

جونګی: د اوښې بچی

جوهر: د يو څه او يا يو شي ذاتي خصوصيت او ځانګړتيا چې هغه تر نورو بېلوي. حقيقت، د شي اصلي ماده او عنصر

جيفه: د غوښې ټوټه (باسي)

جېل: زندان

((چ))

چاپېريال: محيط

چار: کار

چم ګاونډ: ګاونډی، همسايه

چوپړ: خدمت

چيک: له بانک څخه د پيسو د اخيستلو چاپي پاڼه

((خ))

خاروان: د قافلې څارونکی

څرک: راښکاره کېدنه (لکه د لمر سترګه)، لاربښوونکی، نښه، درک، لټه، پته

څرنګوالی: کيفيت

څوار: دا کلمه اوس دود نه ده، کېدای شي د صبر او استقامت معنا ولري

څومره والی: کميت

((ځ))

ځان تېرېدنه: سرښندنه، ايثار

ځبېښاک: استثمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځغلا: ځغاستل

ځور: ازارول

((ح))

حاجت: اړتیا

حب: مینه

حجاب: پرده، چادري

حدیث: وینا (د حضرت محمد (ص) وینا)

حلم: نرمي

حیثیت: درنښت، دریځ

حایل: پرده

((خ))

خرافاتي: پوچ، بې معنا

خس: لرګي، خاشاک

خفي: پټ

خلعت: هره جامه چې د ناوې کورنۍ یې زوم یا د هغه کورنۍ ته ورکوي، د لویانو له خوا کشرانو ته هر ورکړ شوی سوغات

خول: تاج

خوله خوځول: اعتراف کول، وعده کول

خیر: هغه شی یا کار چې د نېمګرغۍ یا بریالیتوب لامل وي

((د))

دایرة المعارف: د علم، ادب، هنر، ورزش او هغوی ته ورته د نورو شیانو په اړه د بشپړو معلوماتو کتاب چې معمولاً د الفبې په سیستم پیلیږي، انسایکلوپېډیا

در: مرغلره

دریځ: مقام

دعوت: بلنه

دمه: استراحت

دود: رواج

دودیز: رواجي

دیت: خونبها

((ډ))

ډال: سپر

ډالي: سوغات، بخشش، تحفه

((ذ))

ذقن: زنه

ذکر: د خدای یادول

ذهنیت: د تفکر، لید یا قضاوت یو ډول،

((ر))

رېږه: ستونزه

رجوع: ورګرځېدل

رحمت: زړه سوی او مهرباني

رسالت: د خدای له لوري د پیغام راوړل، د چا پر اوږو د یوې دندې یا مسؤولیت اچول

رضوان: جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رقت: زړه سوی

رعیت: د یوې خاورې ټول وګړي چې د یو حکومت تابع وي

رغنده: سم، روغ

رموز: د رمز جمع، پټ، راز،

روحاني: هغه څوک چې په مذهبي چارو بوخت وي، مذهبي شخصیت

روغی: روغتیا

رومان: نثري داستان چې پېښنو يې د انسان له ژوند څخه سرچینه اخیستې وي او معمولاً په کې زیات شمېر شخصیتونه او پېښې موجودې وي.

رونق: د کسب او کار غوښتل شوی او فعال بهیر

روهي: په روه پورې اړوند، روه د پښتنو سیمه

روږدی: معتاد، اموخته

ریا: د ظاهر او باطن نه یووالی، په ځانګړې توګه ځان پاک لمنی او نیک عمله معرفي کول

ریاضت: د روح د تزکیې لپاره د زیات عبادت او غریزو د پرېښودلو له لارې د ستونزو او سختیو ګالل

رېږدلو: رېږدېدلو

((ز))

زایل: له منځه تلونکی

زرغا: زرغون، شین والی

((ژ))

ژانر: (فرانسوي کلمه ده.) د ادبي او هنري اثرونو ځانګړې بڼه

ژست: د غړو د خوځولو ډول چې یوڅوک يې خپلو غړو او خبرې ته ورکوي

ژمنه: وعده

ژوبله: جګړه او ټپي کول

ژوبلور: جنګیالی

ژورنالیزم: د ورځپاڼې لیکنې علمې او فني لار

ژوي: ساکښان

((س))

ساوتګاه: ستړې ستومانه

سایل: سوالګر

سار: ساری، بېلګه

سپار: د کرنې وسیله، سپاره

سترتوب: ریاست

ستي: سوی، ډېر سوی

سته: بیخ

سجع: په وزن او قافیې کې هماهنګي

سجین: دوزخ، د اور کنده

سخ: مرغ، بخت

سخا: ورکړه

سراب: د شیانو خیالي انځورونه چې په تودې هوا کې په دښتو یا واټونو کې د نور د وړانګو د انعکاس څخه رامنځته کېږي او د اوبو په څېر ښکاري.

سرغړوونکي: متجاوز

سرور: خوشالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعد: نیک
سکنې: سکڼل، سکښتل، پرې کول
سلاکار: سلا ورکوونکی، مشاور
سلوک: لاره، چلن، د روحي پړاوونو وهل چې یو سالک د هغې له لارې نفس تزکیه کوي. (پاکوي)
سما: سم، اصلاح
سنتي: له پخوا څخه دود شوی، پخوانی ریښه ولري.
سه، (ساه): اروا، نفس
سهیل یا سویل: جنوب
سوګوار: غمجن
سېلاني: سیل کوونکی، ګرځندوی

((ښ))

ښکارندوی: څرګند
ښکېلاک: استعمار
ښګینه: فایده،نېکي
ښکې: ښکته، کوز، لر

((ش))

شئونات: اړخونه، جنبې
شار: ښار
شخصیت: د ثابتو او پرله پسې صفتونو او ځانګړتیاوو منسجمه او واحده ټولګه چې یو فرد له بل څخه توپیروي؛ د یو شخص غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د یو چا د اعتبار او درناوی لامل کېږي.
شریعت: طریقه، لاره
شفاهي: په خوله کې، وینایي
شنار: شوم، نامبارک، ننګ او عار ...
شهامت: زړورتیا
شهزی: د پاچا لور

((ص))

صحه: تایید، لاسلیک
صلاح: وړ او مناسب، ګټور

((ط))

طریقت: لاره، د نفس د تزکیې له لارې د حقیقت د ترلاسه کولو سلوک، مسلک،
طنز: په شعر یا نثر د ادبي بیان لار چې پکې فردي او ټولنیز عیبونه او نیمګړتیاوې په خندوونکي ډول برسېره کېږي. موخه یې د بشري چلن سمول وي.

((ظ))

ظلمت: تیاره

((ع))

عار: شرم
عارف: هغه څوک چې د ریاضت، د نفس د تزکیې او تفکر له لارې خدای پېژني
عاصي: ګنهکار
عبقریت: پیاوړتیا، له هرې لارې بشپړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

عرفان: د خدای د معرفت لاسته راوړل د رياضت، د نفس د تزکيې او تامل له لار پلټنې.
عسس: څوکيدار، (په ځانګړې توګه د شپې له خوا)
عطف: تړونی

((غ))

غبرګ: ورتاوول
غبرګون: عکس العمل
غچ: بدله، انتقام
غرج: غرجستان
غرور: لويي
غندي: غندل، بد ويل

((ف))

فرهنګ: د دود او دستور، فکر، هنر او د ژوند د لارې پېچلې ټولګه (مجموعه) چې د ولسونو په تاريخي بهير کې تجربه شوې اونورو نسلونو ته د لېږديدنې وړ وي.
فصاحت: د وينا رواني او څرګندتيا
فصيح: څرګند
فضل: په پوهې، اخلاقو او هنر کې غوره والی، لطف، پام
فطرت: ذاتي ځانګړتياوې، پيدايښت
فقه: اسلامي پوهه چې موضوع يې د شرعي احکامو د څانګو پېژندنه او د ژوند له ورځنيو چارو سره يې سمول وي.
فقير: بېوزلی، سالک
فلاح: خلاصي، بېغمي
فلک: اسمان، د اووه ګونو اسمانونو هره پوړۍ، په پخواني نجوم کې يې د سپوږمۍ (قمر)، عطارد، زهرې، لمر، مريخ، مشتري او زحل موقعيت له لومړي څخه تر اووم اسمانه پورې تصورول.
فن: هغه کار چې ورته پوهې او تجربې ته اړتيا ولري.

((ق))

قدسيت: پاکي، سپېڅلتيا
قصور: لټي، نيمګړتيا، عيب، د هند په پنجاب کې د يو ځای نوم دی.

((ک))

کامل: هغه څوک يا شی چې ټولې لازمي ځانګړتياوې ولري او لړوالی، نيمګړتيا ونه لري.
کالي، کونډې: د کور لوښي (فرش و ظرف)
کاهل: لټ، تنبل
کراړ: سخت
کرم: لطف، احسان، ځواني
کرونولوجي: هغه پوهه چې د پېښو زماني پوړکي او مخينه ارزوي او څېړي.
کلانکار: متکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنایه: پټه خبره چې د ټاکلې او خاصې معنا لپاره کارول کېږي.
کهربا: کلک شوی پټکری، معمولاً ژیړ رنګ لري. شفافه او یا نیمه شفافه وي. ساکنه برښنا لري، نوځکه بوس او واښه راکاږي. د سینګار (تزیین) لپاره کارول کېږي. په درملو کې استعمال لري.
کوثر: د جنت یوه چینه
کوکار: ناري سورې
کولیان: کولي؛ مسلي، هغه خلک چې په کال کې څو ځلې له یوځای یا یو ښار څخه بل ځای او ښار ته کوچیږي او د سندرو ویلو، فال کتلو او نورو دنده لري.
کومیکه: خندنۍ
کتهار: د زړکې ناري
کډوالي: مهاجرت، بل هېواد ته کوچېدل
کړاو: ستونزه، زحمت
کـرم: ټپي،زخمي
کړمن: له کړاوه ډک
کړونګۍ: ځروبی، آبشار
کیاری: کوراړې، د سبو او ترکاریو پټی

((ګ))

ګانه: پسول، زېور
ګایل: ټپي
ګداز: ویلي کېدل
ګردښت: ګرځېدل
ګواښ: تهدید
ګوزڼ: فلج
ګړنګ: کنده

((ل))

لا یمس: لاس پرې مه وهه
لاسوندی: سند، ثبوت
لامل: عامل
لاهو: د اوبو پرسر
لاښونو: لاښ
لرغونی: ډېر پخوانی
لویه ورځ: قیامت

((م))

مبعوث: ګومارل شوی، لېږل شوی
مترادف: د یو شان معنا لرل
مجاز: (د میم په پېښ) روا، جایز
مجاز: (د میم په زور) له خپل معنا پرته یوه کلمه پر بلې معنا کارول، غیرواقعي
مسا: موسکا
مستدلې: په دلیل او برهان ثابته شوې، منطقي
مراندې: د کېږدۍ پړې، (د زړه مراندې)
ملکه، ملکات: ځانګړنه

((ن))

ناتار: بد حالت
ناخوال: ناخواله: ناخوالې: ناغوښتل شوی شی یا کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامنلی: خراب، د نه منلو

نبوغ: زیاته پوهه او وړتیا

نتلی: ځیلی، خوار

نثار: قربان

نجوم: د ستورو پېژندل

نحس: بد

ندرت: کله ناکله

نشات: راولاړ شوی

نص: آیت

نصوص: آیتونه

نغاړي: تاووي، (نغښتل)

نغښتی: پېچلی

نمنځی چار: متقي، پرهیزګار

نهضت: غورځنګ

نهیلی: نا هیلی، نا امید، مایوس

نولیدل: غمګینیدل

نویل: عیسوي اختر

نیسان: د پسرلي فصل

نیواک: استعمار

((هـ))

هیبت: له درناوي سره ګډ ډار چې ځوک یې په چا کې پیدا کوي. ډار، پرتم

((و))

وجدان: د هرچا په باطن کې پټ ځواک یا حس چې د هغه/هغې د پوهې لامل شوی او د هغې له لارې د چال چلند ښه والی له بدوالي شخه بېلوي او تر قضاوت لاندې یې نیسي. د حق او ناحق په وړاندې د یو چا د غبرګون وړتیا

وراره: وړور مرې

ورتې: د اوښکو تویېدل

ورکړه: سخا

وسوس: اندېښنه

وقار: حیثیت، درنښت

ولولینه: پرېمنځي

ویارمنه: سرلوړې

ویرژلي: غمجن

ویرمن: غمجن

ویرنه: غم، مرثیه

((ی))

یانه: یون، خوځښت، حرکت، تګ

یرغل: برید، حمله

یسیر: اسان

یقین: ډاډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځليکونه:

۱_ ادبي فنون، محمد اقا شېرزاد، د ښوونې او روزنې پوهنځی، ۱۳۸٤ کال
۲_ انټرنيټ، د تاند ويب پاڼه، د انټرنېټ نورې بېلابېلې پاڼې (سايټونه)
۳_ په افغانستان کې د ډله ييزو اړيکو د وسايلو لنډ تاريخ، پوهاند محمد کاظم اهنگ ، د سيد محی الدين هاشمي ژباړه، د اريک د ګرځنده کتابونو اداره، پېښور، ۱۳۸۰ لمريز کال
٤_ پټه خزانه، محمد بن داود هوتک، دويم چاپ، ۱۳۳۹ کال
٥_ پښتانه شعراء، څلورم ټوک، عبدالله بختانی، ۱۳٥۷ کال
٦_ پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاجهان، پښتو اکيډيمي پېښور يونيورسټي، ۱۹۹۳م.
۷_ تفسير يسير، مرادعلي رح، لومړی ټوک، چاپ ... کال
۸_ خيرالبيان د بايزيد روښان، د ادبياتو او بشري علومو پوهنځی، د پښتو ټولنې په سپارښتنه، ۱۳٥۳ کال.
۹_ خيرالبيان، تصنيف بايزيد انصاري، ترتيب، تدوين او حواشي حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي، پېژندګلو مولانا عبدالقادر، پښتو اکيډيمي، پېښور يونيورسټي، جون ۱۹٦۷م
۱۰_ د ارزاني خويشکي کليات، پروفيسور ډاکټرسلما شاهين، ډاکټر پرويز مهجور خويشکی، ډايرکټر پښتو اکيډيمي پېښور يونيورسټي، جون ۲۰۰٥
۱۱_ د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغوني او منځنۍ دوره)، زلمی هېوادمل ، لومړی ټوک، ۱۳۷۹ کال
۱۲_ د پښتو ادبياتو تاريخ، پوهاند ډاکټر زيورالدين زيور، د ساپي پښتوخېړونو مرکز، ۱۳۸٦ کال
۱۳_ د خپلواکۍ مجله، دويمه دوره، لومړی کال، دريمه ګڼه، د بشري حقونو لپاره د د نړيوالو هڅو لنډ تاريخي بهير، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، ۱۳۸۳ کال
۱٤_ د زړه خواله، عبدالروف بېنوا، ۱۳٤٥ کال
۱٥_ روښان ياد، د بايزيد روښان د نړيوال سيمينار د مقالو مجموعه، د حبيب الله رفيع په زيار او اهتمام، پښتو ټولنه، ۱۳٥٥
۱٦_ سيرة النبي، الرحيق المختوم، مولانا صفی الرحمن مبارکپوري، ژباړن: عبدالله خاموش هروي، د سيلاب خپرونې. ۱۳۸۲ کال
۱۷_ عرفان مجله، سروده های دری مفسر و دانشمند علوم ديني، مرادعلي صاحبزاده، زلمی هېواد مل عرفان مجله، دويمه ګڼه، ۱۳۷۰ کال
۱۸_ غوره نثرونه، ګل پاچا الفت، د ۱۳۷۳ کال چاپ
۱۹_ فرهنگ ادبيات جهان، زهرای خانلری، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ اول، ۱۳۷٥ کال
۲۰_ کابل مجله، مرادعلي صاحبزاده، عبدالله بختانی، پښتو ټولنه، لومړۍ ګڼه، ۱۳٥۰ کال
۲۱_ کليله و دمنه، تکانک خپرنيز مرکز، ۱۳۸٦ کال
۲۲_ ويښ زلميان، عبدالروف بېنوا، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳٦٦ لمريز کال.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library